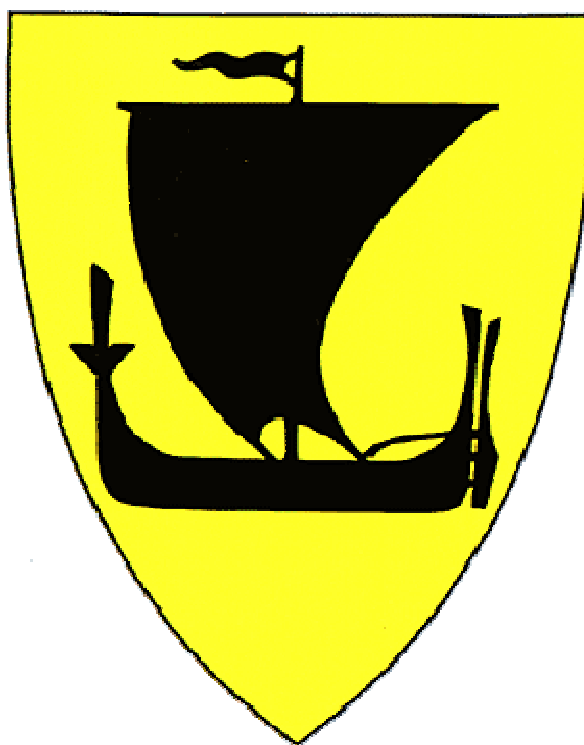

Enige og tro til Dovre faller?

- En historisk undersøkelse av de politiske hendelsene i
Nordland i 1814-1815

Masteroppgave i historie

Institutt for arkeologi, konservering og historie

Universitetet i Oslo høsten 2008

Hanne Flørenes Vandraas

Forsidebilde:
Nordlands fylkesvåpen

Forord

Å jobbe med denne masteroppgaven har vært et spennende, og ikke minst utfordrende, arbeid. Nord-Norges plass i historien er etter min mening, i alt for stor grad ignorert i den tradisjonelle forskningen. Gjennom min bachelorgrad ved Høgskolen i Bodø fikk jeg virkelig øynene opp for Nordlands spennende og rike historie, ikke minst takket være dyktige og engasjerte forelesere. Et av de viktigste målene med denne oppgaven har vært å se på et av de mest omtalte år i norsk historie fra en lokalhistorisk synsvinkel, og samtidig forsøke å plassere den nye kunnskapen inn i en bredere historisk kontekst.

Detta arbeidet hadde ikke latt seg gjennomføre uten god støtte og hjelp underveis. Jeg vil i den forbindelse takke min veileder Øystein Sørensen, som gjennom hele prosessen har vært tilgjengelig for mine tilsynelatende uendelige spørsmål. Hans konstruktive kritikk, støtte og oppmuntring har vært til uvurderlig hjelp. De ansatte ved Høgskolen i Bodø fortjener også stor takk for god hjelp da jeg var i startfasen med denne oppgaven.

Jeg ønsker også å takke de ansatte ved Riksarkivet i Oslo, Stortingets arkiv og Statsarkivet i Trondheim som har vært til stor hjelp i mitt kildearbeid. En spesiell takk til Statsarkivet i Tromsø som var svært behjelpelige med å sende aktuelt kildemateriale til Oslo, og dermed spare meg for masse ekstra arbeid og reisetid.

En stor takk går til medstudenter, venner og familie som har hjulpet meg gjennom hele prosessen med oppmuntring, støtte og korrekturlesing. Og sist, men ikke minst, takk til Gaute som har lagt alle sine realfaglige instinkter til side og gitt mange verdifulle bidrag til denne oppgaven.

Innholdsfortegnelse

FORORD	I
KAPITTEL 1: INNLEDNING OG BAKGRUNN	1
NORDLANDS INSTITUSJONER.....	3
BAKGRUNN	5
<i>Kort om hendelsene i 1814</i>	5
<i>Nordland i 1814</i>	6
<i>Hvorfor ble ikke Nordland representert?</i>	8
KILDER OG METODE	11
<i>Adressene</i>	13
<i>Aviser og tidsskrift</i>	15
<i>Statsrådssekretariatets arkiv</i>	17
<i>Biskopens arkiv</i>	18
<i>Kirkebøker</i>	18
<i>Lokalhistoriske utgivelser</i>	19
OPPGAVER OPPBYGGING	20
KAPITTEL 2: SAMFUNNET I NORDLAND 1807-1814.....	22
FISKERBONDESAMFUNNET I NORDLAND	23
NØDSÅRENE 1807-1814.....	24
<i>Hvordan ble lokalbefolkningen påvirket?</i>	26
<i>Offentlig kornforsyning og militærvesen i Nordland</i>	33
DE POLITISKE OMVELTNINGENE I 1814	35
OPPSUMMERING	41
KAPITTEL 3: DE NORDNORSKE VALGENE	44
BEDEDAG OG VALG	45
<i>Forberedelser</i>	45
<i>Gjennomføring</i>	48
<i>Riksforsamlingen er over: Reaksjoner i Nordland</i>	51
HVORFOR BLE IKKE NORDLAND REPRESENTERT PÅ RIKSFORSAMLINGEN?	53
<i>Postgangen</i>	54
<i>Menneses fravær på fiske</i>	56
<i>Biskopens fravær</i>	57
<i>Bevisst politikk?</i>	59
<i>Var det gjennomførbart?</i>	63
OPPSUMMERING	64

KAPITTEL 4: ADRESSENE – HYLLEST OG FULLMAKT	66
BEDEDAG OG VALG – ADRESSENE BLIR TIL	66
ADRESSENE SOM HISTORISK KILDE	69
ADRESSENES STIL OG FORM	70
ADRESSENE FRA NORDLAND.....	73
<i>Stil, form og innhold</i>	76
<i>Hva med de adressene som mangler?</i>	80
OPPSUMMERING	81
KAPITTEL 5: NORDLAND SENDER SINE FØRSTE REPRESENTANTER.....	83
DET EKSTRAORDINÆRE STORTING	84
<i>Hvorfor ble ikke Nordland representert på det ekstraordinære Storting?</i>	89
DET FØRSTE ORDINÆRE STORTING.....	92
OPPSUMMERING.....	100
KAPITTEL 6: OPPSUMMERING OG KONKLUSJON	102
VIDERE FORSKNING	113
KILDER OG LITTERATUR	114
UTRYKTE KILDER.....	114
<i>Digitalarkivet</i>	114
<i>Riksarkivet</i>	114
<i>Statsarkivet i Trondheim</i>	114
<i>Statsarkivet i Tromsø</i>	115
<i>Stortingets arkiv</i>	115
TRYKTE KILDER	115
<i>Stortingets arkiv</i>	115
SEKUNDÆRLITTERATUR.....	116
NETTSIDER.....	118
AVISER OG TIDSSKRIFT	118

Kapittel 1: Innledning og bakgrunn

1814. Dette merkverdige år var betydningsfullt for Nordland. Fisket i Lofoten forbedres, på landet var året ualminnelig godt, og ble kalt ”storgoåret”. Kornprisene sank formedelst fredsslutningen og noen tilførsel. Denne sommer døde sogneprest til Hemnes, Johan Jacob Røring, begravet i Korgen.¹

På denne måten ble året 1814 oppsummert i almanakken til en bonde fra Nordland ved navn Ole Nilsen Dyrhaug. Etter flere vanskelige år i landsdelen med dårlige avlinger, mislykket fiske og engelsk blokade, er det ikke så merkelig at det er nettopp bedre fiske og en god avling som trekkes frem som det viktigste fra dette året. Men det skjedde også store politiske omveltninger dette året som fikk stor betydning for Nordlands innbyggere. Og det var nok disse hendelsene Ole Nilsen Dyrhaug hadde i tankene da han omtalte 1814 som ”dette merkverdige år”.

Min masteroppgave er knyttet opp mot 1814- prosjektet, som skal være en del av 200-årsmarkeringen av grunnloven. Nærmere bestemt dreier min oppgave seg om Nordlands rolle i 1814-1815, med hovedfokus på valgene til Riksforsamlingen, det ekstraordinære Storting og det første ordinære Storting. Hensikten med denne oppgaven er å finne ut hva som skjedde i Nordland i løpet av 1814. Det er tre sentrale problemstillinger som har dannet utgangspunktet for dette arbeidet. For det første vil jeg finne ut hvorfor amtet ikke ble representert på Riksforsamlingen, et problem som har blitt viet svært liten plass i den generelle litteraturen. I forlengelsen av dette vil et interessant spørsmål være hvordan de politiske hendelsene i 1814 påvirket den politiske og institusjonelle integreringen av Nordland.

Den siste sentrale problemstilling er knyttet til de sentrale myndigheter: En ting er å se på hva som skjedde og ikke skjedde i Nordland i løpet av 1814 – men hvilken rolle spilte egentlig Kristian Fredrik og den sentrale administrasjonen i disse hendelsene? Et viktig poeng her er hvilken holdning de hadde til Nordland, og for så vidt Nord-Norge som helhet, og landsdelens mulighet til å bli representert på Riksforsamlingen.

¹ Sitert etter: Karstensen 1993, s 56.

For å kunne komme nærmere et svar på disse problemstillingene, er det flere spørsmål jeg vil ta for meg. For det første vil jeg se på nødsårene under den engelske blokaden fra 1807 til 1814. Jeg ønsker å finne ut hvorvidt Nordland ble hardere rammet av denne blokaden enn resten av landet. Deretter vil jeg diskutere hvordan disse vanskelige årene påvirket Nordlands politiske rolle i 1814.

For det andre vil jeg se på adressene som ble utformet i Nordland i forbindelse med valgene av representanter til Riksforsamlingen. Jeg ønsker å se om disse adressene skiller seg ut fra de fra resten av landet på noen måte, og vil deretter prøve å forklare eventuelle forskjeller. I denne sammenheng vil jeg også ta for meg spesielt de delene av amtet hvor man mangler adresser fra, for å se om jeg kan komme til bunns i hva som skjedde her i 1814.

For det tredje vil jeg se på det ekstraordinære Storting i oktober 1814 og det første ordinære Storting i juli 1815. Jeg vil komme inn på hva som kan forklare at Nordland heller ikke ble representert på det ekstraordinære Stortinget, og jeg vil se på hvilken rolle Nordland spilte på det første ordinære Storting – den første muligheten de hadde til å få sin stemme hørt. Den rollen de spilte her kan også muligens kaste lys over hvordan Nordlands representanter ville stilt seg til de ulike problemstillingene på Riksforsamlingen.

Disse spørsmålene håper jeg vil kunne hjelpe meg å kaste lys over de sentrale problemstillingene; både når det gjelder å prøve å finne ut rent konkret hva som skjedde i Nordland i løpet av disse hektiske månedene i 1814, og ikke minst i drøftingen av hvorfor amtet ikke rakk frem med sine representanter til Eidsvoll. Jeg vil gjennom disse underordnede problemstillingene også vende tilbake til i hvor stor grad Nordland var en integrert del av Norge – både politisk og institusjonelt.

Geografisk sett er oppgaven avgrenset til Nordland, med noen skråblikk til Finnmark innimellom. Nord-Norge er, og var, en stor og uensartet region, og det vil dessverre ikke være mulig å se hele landsdelen under ett i en såpass begrenset fremstilling. I tillegg må man regne med at Finnmark særlig var ulikt Nordland i og med sin samiske befolkning, nærhet til Russland og spesielle handelsforbindelser. Jeg har derfor valgt å fokusere på det sørligste amtet som ikke ble representert på Eidsvoll. Så er det bare å håpe at noen andre tar opp tråden, og setter fokuset på hendelsene i Finnmark dette året.

Nordlands institusjoner

Jeg vil først ta en kort gjennomgang av den administrative inndeling av Norge i 1814, med spesielt fokus på Nordlands institusjoner. Landets administrative inndeling var en god del annerledes enn den vi har i dag.

Norge var den gang delt inn i stiftamt og amt, i stedet for fylker som vi har i dag. Betegnelsen *amt* på embetsdistriktene ble innført i 1662, og erstattet da betegnelsen *len*. De første landsomfattende bestemmelsene om amtsinndelingen kom i 1671. Norge ble delt i fire hovedamt, kalt stiftamt, og åtte underliggende amt. Nord-Norge var på dette tidspunkt delt i to: Nordlands amt (dagens Nordland og Troms) som hørte inn under Bergenshus stiftamt, og Vardøhus amt (dagens Finmark) som hørte inn under Trondhjem stiftamt.

Amtsinndelingen endret seg en del utover 1700- og 1800-tallet. Blant annet ble Trondhjems stiftamt delt i to; et søndre og et nordre. Den største endringen for Nord-Norges del før 1814, var at Senja og Tromsø fogderi, som hittil hadde hørt inn under Nordlands amt, nå ble slått sammen med Vardøhus amt. Det nye amtet fikk navnet Finmarkens amt. I 1814 var således vår nordligste landsdel delt i to. Nordlands amt inkluderte områdene Søndre Helgeland, Nordre Helgeland, Salten, Lofoten og Vesterålen. Finmarkens amt besto av områdene Senja, Tromsø, Alta, Hammerfest, Tana og Varanger.²

Den øverste sivile embetsmann i dansk-norsk lokalforvaltning var amtmannen. Han var den fremste sivile representant i norsk lokaladministrasjon, og tilsvarer omtrent det vi kaller fylkesmann i dag. Amtmann i Nordlands amt i 1814 var Christen Elster (1763-1833), han hadde embetet fra 1811 til 1815. Deretter tok han over jobben som amtmann i Nordre Trondhjems amt.³

Amtmann Elster er bare i svært liten grad omtalt i litteraturen, og det er ikke skrevet noen omfattende biografi om ham, men han kom til å spille en hovedrolle i de begivenheter som fant sted i Nordland i 1814. Han ble født 2. april 1763 i Strømsø utenfor Drammen, hvor hans far var kjøpmann og borgerkaptein. Han tok juridisk embetseksamen i København i 1793, og før dette jobbet han både som fullmektig ved Rentekammeret og fogd i Stør og Værdalen.

²All informasjon om Norges administrative inndeling er hentet fra: Imsen og Winge (red) 1999, s 16-20.

³http://www.regjeringen.no/nb/dep/fad/dok/Veiledninger_og_brosjyrer/1995/Fylkesmannboka/Bilag-2-Stiftamtmenn-amtmenn-og-fylkesme.html?id=465163. Siden besøkt 29.11.07.

Etter avsluttet eksamen flyttet han til Trondheim og tok over stillingen som fogd i Orke og Guldalen. I 1797 giftet han seg med Christiane Fredricka Collins, og de fikk etter hvert 9 barn. I 1811 ble han utnevnt til amtmann i Nordland, men han ble boende i Trondheim helt til 1813. Hans opphold i Nordland ble dermed ganske kort, for i 1815 ble han utnevnt til amtmann over Nordre Trondhjems amt, og han flyttet da tilbake til Trondheim.⁴

Når det gjaldt den sivile administrasjonen var Nord-Norge delt i to, men området var ett bispedømme. Frem til 1804 lå hele Nord-Norge under biskopen i Trondhjems stiftamt, men i 1804 ble vår nordligste landsdel skilt ut som eget bispedømme. Nord-Norges første biskop ble Mathias Bonsach Krogh (1754-1828). Han hadde dette vervet frem til sin død. Det unge bispedømmet fikk en litt vanskelig start, og det var få planer på plass for hvordan det skulle administreres. Det fantes ingen stor by eller et kulturelt sentrum hvor det var naturlig å legge bispesetet. Landsdelen hadde bare tre steder med bystatus: Tromsø, Hammerfest og Vardø, men hver av disse byene hadde ikke mer enn et par hundre innbyggere. Løsningen ble at den nye biskopen også ble utnevnt til sokneprest i Alstadhaug, og dette stedet ble dermed basis for det nye bispedømmet. Senere fikk biskopen sitt sete i Tromsø. Biskop Krogh ble en kjent og kjær skikkelse i landsdelen. Han var en uttalt Nord-Norge-patriot, og en viktig bidragsyter til at Bodø fikk bystatus i 1816. Krogh var også stortingsrepresentant for Nordland i perioden 1815-16.⁵

Biskop Krogh er mye omtalt i litteraturen, og det finnes flere biografier om ham. Han var født og oppvokst i Nord-Norge, nærmere bestemt i Vadsø. Han tok sin eksamen bare 14 år gammel, og gikk ut med beste karakter. Deretter ønsket han å studere medisin, men han fikk ikke sin fars støtte i dette valget. Han begynte derfor å studere teologi i København i stedet. Studiene tok ham mange år, og de ble også avbrutt av en hjemreise som resulterte i et skipbrudd på Shetland. På Shetland måtte han bli vinteren over, og han lærte seg da engelsk. Tilbake i København finansierte han studiene sine blant annet ved å gi privatundervisning i engelsk. I 1780 fullførte han sin utdannelse, giftet seg med prestedatteren Nicoline A. Mølderup, og tiltrådte som sogneprest i Lenvik. De fikk 13 barn, men mange av dem døde tidlig.⁶

⁴ Selmer 1973, s 1.

⁵ Ellingsen 2004, s10-46.

⁶ Morgenbladet nr 338 og 340, 1828.

Krogh hadde flere ulike prestestillinger i Nord-Norge før han i 1804 ble utnevnt som biskop. Han hadde et glødende engasjement for landsdelen og dens befolkning. Han var særlig opptatt av å bedre skolevesenet og få en slutt på alkoholmisbruken som dessverre var utbredt flere steder.⁷ Han var en svært godt likt biskop som gjorde mye for landsdelen, og han spilte også en av hovedrollene i 1814.

Bakgrunn

1814 må være et av de mest omtalte årstallene i norsk historie, og det er ingen mangel på bøker, avhandlinger og artikler om ulike emner og problemstillinger. Det derimot ingen har grepet skikkelig fatt i, er at hele landet faktisk ikke ble representert på Eidsvoll. At Nordland og Finnmark ikke rakk frem med sine representanter, nevnes i svært liten grad i litteraturen. Når det gjelder det generelle hendelsesforløpet i 1814, så regner jeg med at dette er kjent for de fleste. Jeg vil derfor ikke i særlig grad komme inn på dette, men en kort repetisjon av de meste sentrale begivenhetene har jeg tatt med for å sette oppgaven i rett kontekst.

Kort om hendelsene i 1814

I januar 1814 ble det satt sluttstrek for Napoleonskrigene ved underskrivelsen av Kieltraktaten. Disse krigene hadde rammet Norge hardt etter at Danmark-Norge gikk inn i konflikten på Napoleons side i 1807. Det var spesielt den engelske blokaden av norske havner som rammet sivilbefolkningen, da dette betydde slutten på kornforsyninger fra Danmark. Samtidig ble all kontakt med det internasjonale markedet brutt. Ved Kieltraktatens signering ble Norge overført fra den danske til den svenske kongen som krigsvederlag. Med ett var flere hundre år med dansk union over, og Norge hadde fått en ny unionspartner.

Denne byttehandelen skapte naturlig nok en del misnøye i Norge, og man benyttet muligheten til å erklære Norge selvstendig, med den danske arveprinsen Kristian Fredrik i spissen for opprøret. Den 19. februar sendte prinsen et åpent brev til alle biskoper og amtmenn hvor han informerte om den nye situasjonen i landet. Det ble også gitt instruks for gjennomføring av bededag, avleggelse av ny troskapsed til regenten og valg av valgmenn som skulle representere amtene på Riksforsamlingen i april. Hvert kirkesogn skulle velge to valgmenn, senere skulle disse møtes i sine respektive amt, og hvert amt skulle velge tre representanter til Riksforsamlingen. Valgmennene måtte alle være over 25 år gamle og minst en av dem måtte

⁷ <http://home.online.no/~hbbrun/mbkrogh.htm> (siden besøkt 02.10.2008)

være av bondestand. Det ble gjort egne valg i de store byene, og også hær og flåte gjennomførte egne valg.

Den 10. april samlet Riksforsamlingen seg, og 112 representanter møtte på Eidsvoll, men ingen fra Nordland og Finmarkens amt. Allerede 17. mai var forsamlingen ferdig med sitt arbeid. En grunnlov var blitt skrevet, og Kristian Fredrik valgt til Norges konge. Det ble gitt instruksjoner til avholdelse av bededag og takkefest i hele landet.

Dette fikk naturlig nok konsekvenser. Sverige ville ikke si fra seg sitt krav på Norge, og de hadde stormaktene i ryggen. Iherdig diplomatisk virksomhet fra Kristian Fredriks side førte ikke frem, og den 1. juli ankom stormaktsutsendingene Kristiania for å iverksette Kieltraktatens bestemmelser. Da heller ikke disse forhandlingene førte frem, valgte Sverige, med sin nye tronfølger Karl Johan i spissen, å angripe Norge 26. juli 1814.

Krigen varte ikke lenge, allerede 14. august inngikk man en våpenhvile ved konvensjonen i Moss. Den norske selvstendighetsrusen var definitivt over. Det ble innkalt til et såkalt ekstraordinært, eller overordentlig, Storting 8. oktober for å revidere grunnloven. Heller ikke denne gangen rakk Nordland og Finmarken frem med sine representanter. Den 4. november avsluttet Stortinget sin revisjon av grunnloven, og svenskekongen Karl 13. ble valgt til norsk konge. Nord-Norge ble for første gang representert ved det ordinære Storting som trådte sammen i juli 1815.

Nordland i 1814

Det er svært lite å hente i den generelle litteraturen dersom man ønsker å finne ut mer om hva som skjedde i Nordland i 1814. Dette vil jeg tro skyldes en kombinasjon av manglende interesse og dårlig tilgang til, og kjennskap om, kilder. Det lille man finner, er som regel svært overfladisk behandlet. Ved hjelp av oversiktsverk og noen artikler utgitt i lokalhistoriske årbøker har man allikevel noen holdepunkter.

Regentens instruksjoner ble selvsagt også sendt nordover, men de brukte lang tid på veien. Først i slutten av mars nådde beskjeden Nordland, og det drøydde ytterligere en tid før man fikk beskjeden helt til Finmark. Deretter skulle beskjeden videre ut til prestene og det skulle foretas valg. Det sier seg selv at dette ikke var gjort i en håndvending i en stor landsdel hvor befolkningen bodde svært spredt.

I Finnmarkens amt avholdt man bededag og valgte valgmenn i løpet av mai, juni og juli Disse ble så samlet 1. august i Tromsø hvor de valgte tre representanter som skulle representere amtet på Riksforsamlingen. Før disse fikk reist sørover, fikk man imidlertid beskjed om at Riksforsamlingen var ferdig med sitt arbeid. Det ble da bestemt at de tre valgte representanter skulle stille for Finmark på det første ordinære Storting i stedet.⁸

Også i Nordland ble det avholdt bededag og valg i alle prestegjeld i løpet av våren og sommeren 1814, men før man rakk å samle valgmennene, kom beskjeden sørfra om at Riksforsamlingen var hevet. Amtmannen i Nordland sendte da et brev til kong Kristian Fredrik hvor han informerte om at valgmennene ikke kom til å bli samlet for å velge representanter, da dette ville være å kaste bort både tid og penger. Nordland ble dermed det eneste amtet i landet som ikke valgte representanter til Riksforsamlingen på Eidsvoll.⁹

I stedet begynte man å forberede seg til det første ordinære Storting. Midt i denne prosessen kom beskjeden om at det skulle samles et overordentlig storting i Kristiania allerede den 7. oktober. Denne beskjeden nådde Nordland først mot slutten av september. Det var således ikke tid til å fremskynde den planlagte amtsforsamlingen og få representanter sørover i tide. Første gang Nordland ble representert på Stortinget ble dermed i 1815.

En av de første utgivelsene som kort omhandler problematikken rundt Nordlands manglende representasjon er *Riksforsamlingens forhandlinger anden del, adresser og fuldmagter*, som ble utgitt rett etter at Riksforsamlingen var over. Her er alle adressene som ble levert inn på Eidsvoll samlet, og i forordet skrives følgende: ”De saaledes av prindseregenten trufne bestemmelser blev efterkommet rundt omkring i landet undtagen i Tromsø stift, hvor tiden blev for knap til valgenes avholdelse.”¹⁰ Som oppgaven min vil vise, er dette direkte feil.

Det tok heller ikke lang tid etter utgivelsen før noen kritiske røster hevet seg mot denne behandlingen av Nord-Norges rolle i 1814. En av disse var Anders Daae, som var riksarkivar fra 1913-1915. På dette tidspunktet hadde man funnet adressene fra Nordland, som man inntil da ikke hadde visst eksisterte. Med dette kildematerialet tilgjengelig tar Daae et oppgjør med

⁸ Karstensen 1993, s 55.

⁹ Karstensen 1993, s 54-55.

¹⁰ Olafsen og Birch-Reichenwald (red) 1914, s V.

den historiske fremstillingen av hva som skjedde i Nordland i 1814.¹¹ Med adressene som en viktig kilde gir han et raskt sammendrag av hva som konkret skjedde i Nordland. Han avslutter sin artikkel med følgende krasse kritikk: ”Det er beklagelig at se, at det offentlige ikke kan behandle Nord-Norge med tilsvarende omhu som det øvrige land.”¹² Denne oppfordringen til en nøyere gjennomgang av hva som faktisk skjedde i Nord-Norge i 1814 ser det ikke ut til at noen har fulgt opp.

I nyere utgivelser er heller ikke Nord-Norges skjebne viet særlig stor plass, selv om man nå har tilgang til flere kilder. I den grad det i det hele tatt nevnes er det som regel bare i en setning eller to, mer som en kuriositet enn noe man tillegger særlig vekt. Ståle Dyrvik ordlegger seg slik i sin bok *Året 1814*:

Det vart faktisk halde bededagar og avlagt eid til sjølvstendet like nord til Finnmark, der dei siste samlingane skjedde i mai. Men tida for å senda representantar var runnen ut då bededagane nådde Nordland. Nord-Norge hadde derfor ingen sendemenn på den riksforsamlinga som møtte på Eidsvoll den 10. april.¹³

Dette er for så vidt korrekt, men ikke spesielt informativt – og for min del pirret det nysgjerrigheten. Hva skjedde egentlig i Nord-Norge i løpet av sommeren 1814? Og ikke minst: Hvorfor ble ikke Nordland og Finnmark representert på Riksforsamlingen?

Hvorfor ble ikke Nordland representert?

Dersom den generelle litteraturen er tilbakeholden med opplysninger om *hva* som skjedde i Nordland i 1814, er forklaringene på *hvorfor* det gikk slik, nærmest ikke-eksisterende. Når det nevnes er det svært overfladisk, slik som i eksempelet over fra Dyrviks bok, og jeg har ikke funnet drøfting eller problematisering rundt dette i noen oversiktsverk om 1814. Så den forklaringen man sitter igjen med er at avstanden var for stor, og at tiden derfor ikke strakk til. Tycho Jæger har i en artikkel fra 1916 hvor han tar for seg valgene til Riksforsamlingen, i

¹¹ Trondhjems Adresseavis 24. januar 1915. Han skriver også en del om hva som skjedde i Finnmark, men da man på dette tidspunkt ikke hadde funnet adressene fra Finnmark manglet han en del informasjon.

¹² Trondhjems Adresseavis 24. januar 1915

¹³ Dyrvik 2005, s 51. Påstanden om at den siste bededagen i Finnmark ble avholdt i mai, er så vidt jeg kan se feil. I følge adressene fra amtet ble det avholdt bededager helt til midten av juli.

tillegg kommet med teorien om at valgene i Nordland ble forsinket fordi mennene var opptatt med vinterfisket frem til slutten av april.¹⁴

Dette er selvsagt greie argumenter. Det var langt fra hovedstaden til Nordland, og postforbindelsene var ikke all verden å skryte av. I tillegg må man gå ut ifra at den lokale postbefordringen har vært et problem. Når beskjedene først kom frem skulle de formidles videre til en lokalbefolkning som bodde svært spredt, og kommunikasjonene var dårlige. Når dette så var gjort, hadde valgmennene langt å reise; først til amtsforsamlingen, deretter til Sør-Norge. En reise fra Nordland til Kristiania kunne ta flere uker, og var på ingen måte ufarlig. Også tanken om at landsdelens næringsvei kom i veien for representasjon på Eidsvoll kan det være noe i. Fisket var veldig viktig for husholdningens overlevelse, og mennene dro av gårde på lange reiser i fiskerisesongen. Mange dro både til Lofoten og Finmark. Dermed oppholdt de seg langt unna hjemstedene sine i store deler av året.

Det finnes ikke mange innsigelser mot disse forklaringene, men noen alternative forklaringer har blitt lansert. Ikke så overraskende er det, så vidt jeg kan se, bare lokalhistorikere som har sett etter andre mulige forklaringer på landsdelens manglende representasjon. Det er imidlertid viktig å påpeke at disse er i et mindretall. De fleste lokalhistorikere ser ut til å holde på de konvensjonelle forklaringene, i den grad problemstillingen i det hele tatt nevnes.

Den fremste eksponenten for en alternativ forklaring på Nord-Norges manglende representasjon på Eidsvoll, er Håkon O. Wika (1899-1981). Han får også støtte av Ingvar Andersen. Begge er lokalhistorikere fra Vega i Nordland, og har skrevet flere lokalhistoriske bøker.¹⁵ De er begge skeptiske til det ensidige fokuset på tilfeldigheter, store avstander og dårlig vær for å forklare det som skjedde (og ikke skjedde) i Nordland i 1814. De mener at det lå klare politiske motiver bak Nordlands fravær: Sterke personer i landsdelen, spesielt i lokaladministrasjonen, ønsket hverken selvstendighet eller et samarbeid med en dansk prins. De ønsket tvert i mot en allianse med Sverige, og saboterte derfor Nordlands muligheter til å bli representert på Riksforsamlingen.

Andersens påstand er at landsdelen alltid har vært motstander av en sentralisert kongemakt, fordi det til enhver tid har ført til at landsdelen har blitt tappet for ressurser. Hans fremstilling

¹⁴ Jæger 1916, s 388.

¹⁵ Se f.eks. Andersen, 1987 og Wika 1971.

av 1814 i *Vegas historie* avsluttes med følgende, relativt oppsiktsvekkende påstand: ”Også i 1814 virker det som om nordlendingene ville nytte høvet til å motsette seg et norsk kongedømme ved å søke støtte hos svenskekongen.”¹⁶ Denne påstanden lar han henge i løse luften, den diskuteres ikke, og underbygges heller ikke av kildehenvisninger.

Så vidt jeg kan forstå er Andersen påvirket av Wika, som tok opp denne problemstillingen allerede på 1970-tallet i artikkelen *Gjorde nordlendingene svensker av seg i 1814?*¹⁷ Han kommer her med påstanden om at det ville latt seg gjøre å få representanter fra Nordland sørover i tide dersom amtmann Elster og biskop Krogh hadde gjort jobben skikkelig. Han spekulerer videre om at det kan ha ligget politiske motiv bak denne forsømmelsen. Wikas argument er at Nord-Norge ble rammet hardere enn resten av landet som følge av den engelske blokaden fra 1807 til 1814, og at nød og sult var utbredt i amtet. Som følge av dette skulle de styrende i Nord-Norge ha vært sterkt kritiske til en videreføring av unionen med Danmark og et samarbeid med Kristian Fredrik.

Wika oppsummerer sitt syn på følgende måte: ”Min konklusjon må derfor (...) bli at dersom biskop Krogh og amtmann Elster, i stedet for å oppkonstruere en masse vanskeligheter, hadde gått helhjertet inn for å få sendt representanter til Riksforsamlingen på Eidsvoll, så hadde det også latt seg gjøre.”¹⁸ Hvorfor en eventuell misnøye med Danmark skulle ha ført til et ønske om å hindre at Nord-Norge ble representert på Eidsvoll står for meg som noe uklart.

Wikas påstander har heller ikke blitt stående uimotsagt. Allerede året etter ble det trykket en artikkel i samme tidsskrift hvor en lokalhistoriker ved navn Ole P. Forsgren tilbakeviser Wikas påstander om at det var bevisst politikk som lå bak Nordlands manglende representasjon.¹⁹ Forsgrens artikkel er i større grad tuftet på kilder, og hans konklusjon er at hovedgrunnen til at Nordland ikke ble representert på Riksforsamlingen var den sene postgangen. Han finner ingenting i sine kilder som kan underbygge Wikas påstander.

Det de derimot er enige om, er at dette er et område som har blitt gjenstand for alt for lite oppmerksomhet fra historikere. Wika går lengst i å artikulere denne misnøyen: ”Intet av dette har våre historikere – med vanlig nonchalanse når det gjelder Nord-Norges plass i

¹⁶ Andersen 1987, s 170.

¹⁷ Wika 1971.

¹⁸ Wika 1971, s 133.

¹⁹ Forsgren 1973.

norgeshistorien – beføiet seg til å undersøke (...)”²⁰ Jeg vil ikke gå så langt som å si at historikernes manglende interesse for Nord-Norge i 1814 skyldes nonchalanse, men jeg er enig i at dette er et emne som har blitt neglisjert.

Begge de overnevnte artiklene har vært viktige for mitt arbeid med denne masteroppgaven, i den forstand at de kommer med interessante påstander som jeg ønsker å undersøke nærmere. Men det er dessverre en del svakheter ved begge artiklene. Når det gjelder Wikas artikkel kommer han med mange oppsiktsvekkende påstander, men de er i liten grad underbygget av kildehenvisninger eller overbevisende drøftinger. Når det gjelder Forsgrens artikkel er problemet nærmest det motsatte: Alle påstandene hans er svært konkrete, og bygger tydeligvis på en nøye gjennomgang av utvalgte kilder, dessverre oppgir han sjelden nøyaktige kildereferanser. I tillegg er utgangspunktet hans svært snevert, det er kun et svar på Wikas påstander, og han drøfter i liten grad konsekvensene av de funn han har gjort.

Mitt mål med denne oppgaven blir dermed å gå mer i dybden enn det som har vært vanlig i generelle fremstillinger om 1814, samtidig som jeg vil anlegge et bredere perspektiv og være mer etterrettelig i forhold til kildebruk enn det som har vært tilfelle i de nevnte lokalhistoriske utgivelsene.

Kilder og metode

For å finne svar på mine problemstillinger vil jeg bruke en kvalitativ og hermeneutisk tilnærming til kildene mine. Når man tolker kilder og prøver å skape mening, møter man på mange utfordringer. Ikke minst må jeg være bevisst på min egen rolle, og hvilken kontekst oppgaven blir til i. Målet mitt er å komme frem til en så korrekt og objektiv gjengivelse av fortiden som mulig, men jeg er fullstendig klar over at min egen historiske plassering nødvendigvis vil påvirke resultatet. Jeg mener allikevel det er viktig å ha objektivitet som ideal, og i det minste kunne oppnå intersubjektiv enighet ved at mine kilder, drøftinger og konklusjoner skal være mulige for andre å etterprøve.

Oppgaven min er bygget opp kronologisk, med analyse og drøfting i hvert kapittel. I det avsluttende kapittelet vil jeg komme med en oppsummerende drøfting av de funn jeg har gjort, og prøve å trekke noen linjer videre.

²⁰ Wika 1971, s 133.

Da dette i stor grad er en kildehistorisk undersøkelse, er tilgangen til relevante kilder helt avgjørende for resultatet.. Her møtte jeg tidlig på et grunnleggende problem; det finnes ikke så mange kilder som kan kaste lys over hendelsene i Nordland i 1814. Det skyldes til dels at noe kildemateriale har gått tapt, enten i brann eller ved at sider mangler i kopibøker og annet. Og til dels at dette er et emne som ikke har vært viet mye oppmerksomhet, og arkivene er til tider dårlig organisert og dermed vanskelige å finne frem i.

Kildesituasjonene har dermed vært en stor utfordring i mitt arbeid, men jeg mener at jeg har klart å finne frem til det meste som finnes av kilder på dette området, og at dette er tilstrekkelig til å svare på mine problemstillinger. Styrken ved mine kilder er at de kommer fra flere forskjellige arkiv, både fra lokale og sentrale organer, og at jeg dermed får belyst problemstillingen fra flere sider. Svakheten er som nevnt at kildetilfanget ideelt sett burde vært bredere for å i større grad å kunne kontrollere opplysningene som kommer frem.

En annen utfordring i forbindelse med mitt kildemateriale har vært at det stort sett dreier seg om håndskrevne dokumenter. Det er stor variasjon i hvor lett det er å forstå hva som står. Jeg har vært heldig i så måte, for håndskriften til amtmann Christen Elster, som står bak en stor del av mitt kildemateriale, er vakker og relativt lett å forstå. Det samme gjelder brevene fra sentraladministrasjonen, mange av disse brevene foreligger dessuten i trykket form. Noe verre har det vært å tyde brev og andre dokumenter skrevet av prester, fogder og privatpersoner. Mange er tydelig ikke vant til å skrive og håndskriften deres kan være vanskelig å forstå. En del har heller ikke helt kontroll på grammatikken. Noen dokumenter har også blitt skadet i årenes løp slik at enkelte ord har blitt helt uleselige. Men i det store og hele har jeg klart å tyde det aller meste i kildene mine, og der jeg ikke har klart å forstå hvert eneste ord, har jeg i hvert fall fått tak i hovedinnholdet.

Jeg har brukt følgende arkiver i mitt arbeid: Statsrådssekretariatets arkiv (Riksarkivet i Oslo), Nordland amts arkiv (Statsarkivet i Trondheim) og arkivet etter Biskopen i Tromsø stift 1804-1980 (Statsarkivet i Tromsø). En stor del av kildematerialet er brev, både korrespondanse internt i Nordland, og korrespondanse mellom lokal- og sentraladministrasjon. I tillegg har jeg benyttet en del trykte kilder, hvor adressene nok er de viktigste, samt en del artikler fra aviser og tidsskrift.

Da kildene spiller en så viktig rolle i mitt arbeid, vil kildekritikk være av avgjørende betydning for oppgavens resultat. Jeg vil derfor raskt gå gjennom de viktigste kildene mine. Jeg vil her gjøre rede for kildenes styrker og svakheter, samt hvordan de kan hjelpe meg å komme frem til svar på mine problemstillinger. Disse vurderingene vil ligge til grunn for bruk av kildene gjennom oppgaven.

Adressene

En av de mest åpenbare kildene vil være de bevarte adressene. Adressene som ble samlet sammen i 1814 ble raskt trykket og utgitt.²¹ Adressene fra Nordland og Finnmark er ikke en del av denne samlingen. Da de ikke møtte med representanter på Riksforsamlingen, fikk de heller ikke overlevert sine adresser. Først over 100 år senere ble de trykket i et eget tilleggsbind.²² I mellomtiden hadde de befunnet seg i arkivene i henholdsvis Trondheim og Tromsø i uordnede arkivsaker.

Adressene er ganske magre kilder. Som regel er det kun snakk om en kort melding om at valgene var gjennomført i henhold til instruksen. I tillegg inneholder de ofte forsikringer om fedrelandskjærlighet og glede over selvstendigheten, gjerne med en hyllest til Kristian Fredrik til slutt. Innholdet i disse adressene ble ikke gjenstand for noen form for offentlig debatt, og folk fikk som regel lite informasjon om hva som sto i dem. Adressene ble ofte skrevet av presten under klar instruks fra biskopene, og bare undertegnet av kirkelydens fremste menn. Derfor kan man ikke være sikker på at adressene faktisk er et uttrykk for folkeviljen.

Det er også viktig å huske at disse adressene hadde en hensikt. For Kristian Fredrik hadde de to viktige funksjoner. Den ene var rettet utad; prinsen ville bevise at han handlet på basis av folkeviljen når han trosset bestemmelsene i Kieltraktaten. Den andre var rettet innad; adressene var et mektig våpen mot fiendene hans.²³ Dette er viktige momenter å ha i bakhodet når man skal bruke adressene som kilder.

Til syvende og sist bunner den ovenstående diskusjonen ut i den klassiske kildedebatten: levning eller beretning? Med andre ord; forteller adressene kun noe om sin opphavssituasjon og sine opphavsmenn, eller kan vi regne med at de viser til en faktisk virkelighet? Alle kilder

²¹ Olafsen og Birch-Reichenwald (red) 1914.

²² Jæger (red) 1918.

²³ Bergsgård 1943, s 173-177.

kan brukes som levninger, og man kan indirekte slutte videre til større sammenhenger. Adressene kan brukes slik, for eksempel ved å se på språkbruken. Som det vel går frem av det som er skrevet så langt, mener jeg at adressene, med visse forhåndsregler, også kan brukes som beretninger, i henhold til de innvendinger jeg har skissert tidligere. Om ikke annet så forteller adressene om valgene som ble gjennomført, når de foregikk og hvem som ble valgt.

Man må også huske på at det fantes klare føringer på hva man kunne og ikke kunne skrive i offentlige henstillinger til kongen, det være seg adresser, supplikker eller annet. Dette var i høyeste grad sant også for Danmark-Norge. Det var på den ene siden klare uskrevne regler for hvordan man skulle ordlegge seg i en henvendelse til kongen. Smiger og hyllest var viktig, mens kritikk nærmest ikke forekom; dette i henhold til den såkalte *harmonimodellen*. På den andre siden var lovgivningen svært uklar når det gjaldt hva man faktisk kunne skrive, og faren for sensur og strenge straffer var alltid til stede. Dette førte til en usikkerhet hos skribenter av offentlige dokumenter, enten det være seg artikler, offisielle brev eller, som i dette tilfelle, adresser. Den usikkerheten kan ha blitt forsterket av at forfatterne av adressene var embetsmenn og derfor avhengig av myndighetenes godvilje for å sikre seg fremtidige embeter. Dette kan ha spilt en ekstra stor rolle for Nordlands del, da mange av prestene her ønsket seg embeter lenger sør. Å komme på kant med de sentrale myndighetene var med andre ord ingen god idé, og dette kan ha påvirket prestenes opplevde frihet når det gjaldt hva de kunne skrive i disse adressene.

1814 blir slik sett kanskje et brytningsår. Man gikk fra å være underlagt en eneveltig konge til å være en selvstendig stat, etter hvert med en grunnlov som i europeisk målestokk på denne tiden ble regnet som særdeles liberal og demokratisk. I denne overgangen må det ha hersket forvirring om hva man kunne og ikke kunne skrive i disse adressene. Noen har holdt seg til den gamle malen, mens andre har vært mer dristige, enten ved å ha veldig korte adresser eller ved å legge inn små politiske oppfordringer, som for eksempel et ønske om bedre kornforsyninger.

Ved en systematisk gjennomgang av adressene, vil jeg forhåpentligvis kunne finne flere uvanlige formuleringer og dermed kunne få mer informasjon ut av adressene enn det man skulle tro var mulig ved første øyekast. I den sammenheng vil nok det som ikke ble skrevet være vel så viktig som det som faktisk står å lese. Forskjeller mellom nord og sør vil da muligens tre klarere frem.

Dette munner på mange måter ut i den klassiske debatten om individ vs struktur. Altså; handler mennesker fritt og rasjonelt med klare intensjoner bak sine handlinger, eller styres vi av strukturer, det være seg sosiale, materielle eller kulturelle?²⁴ Her må jeg si meg enig med Knut Kjelstadli, og flere med ham, og innta en ”ja-takk-begge-deler-holdning”. Slik jeg ser det kan det ikke være tvil om at samfunnet har lagt føringer for hvordan man skulle uttrykke seg og hva man kunne skrive i offentlige dokumenter. På den annen side ga omveltningene i 1814 antakeligvis folk større frihet enn på lenge.

En klar fordel med adressene som kildemateriale, er at de er samlet og utgitt i trykket form. Samlingene av adresser er tilnærmet komplett, og det er gjort en kjempejobb med å tyde vanskelige håndskrifter og signaturer. Dette arbeidet ble gjort i 1814, og deretter på nytt i 1914, da det kom ut en revidert utgave. Adressene fra Nord-Norge ble først utgitt i 1918 som et tilleggsbind.

Hovedgrunnen til at jeg har valgt å vie et helt kapittel til adressene, er at de gir et annet perspektiv på hendelsene i 1814. De blir dermed viktige både for å supplere de andre kildene mine, og for å gi en annen innfallsvinkel til emnet. Fordi de gir så mye konkret informasjon om gjennomføringen av valgene i Nordland, kan de benyttes for å etterprøve informasjonen jeg finner i for eksempel korrespondansen mellom lokal- og sentraladministrasjonen. I tillegg er adressene interessante i seg selv. Spesielt ved å sammenlikne dem med adressene som ble skrevet ellers i landet håper jeg å få frem ny informasjon om den politiske situasjonen i Nordland.

Aviser og tidsskrift

Aviser ville ha vært en spennende kilde, men det fantes ikke i Nord-Norge på denne tiden. *Nordlands Avis* kom ikke i trykk før i 1893. Da det ikke fantes lokalaviser og bare ytterst få fikk tilsendt aviser sørfra, hadde lensmannen en viktig rolle med å lese opp kunngjøringer på kirkebakken. Det kunne gjelde alt fra informasjon om auksjoner og tingmøter, til etterlysninger av forskjellige slag. De åpne brevene sendt i forbindelse med unionsoppløsning og innkalling til Eidsvoll, ble videreformidlet på denne måten.²⁵

²⁴ Kjelstadli 1999, s 32-35.

²⁵ Coldevin 1966, s 103-104.

I mangel av lokale aviser har tidsskriftet *Tiden* vært en viktig kilde for meg. Det ble utgitt i Kristiania og distribuert til abonnenter rundt omkring i landet. At den lokale administrasjonen har hatt tilgang på dette tidsskriftet vet jeg fordi amtmann og biskop har sendt inn et leserinnlegg som sto på trykk her i 1814.

Tiden kom ut i bare tre årganger, med siste utgivelse 31. desember 1814. Tidsskriftet kom ut med ujevne mellomrom, men stort sett et par ganger i uken. I spesielle perioder, for eksempel under Riksforsamlingen eller det overordentlige Storting, kom det ut daglig (med unntak av søndag). Dette var primært et blad for abonnenter, men ved spesielle anledninger var enkeltblad mulig å få kjøpt hos boktrykkerne Grøndahl og Lehmann, samt hos bokhandlerne Hartman og Diurendahl.

Tidsskriftet inneholder informasjon om mange forskjellige anliggende, nåde nasjonalt og internasjonalt. Vinklingen er klart politisk, og i opplysningstidens ånd vier de mye plass til å beskrive demokratiutvikling og utarbeidelser av grunnlover i andre land. Innenlands er fokuset hovedsakelig på hovedstaden, med sideblikk til en del av de andre store byene i landet. *Tiden* fremstår som et patriotisk tidsskrift, som helt klart har hatt ønske om selvstendighet i Norge høyt oppe på agendaen. Det er således ikke overraskende at man finner mange eksempler på hyllest av Kristian Fredrik, mens kritiske røster nærmest er fraværende.

Alle offentlige brev, taler og kunngjøringer i 1814 gjengis i sin helhet. Og det gis mye praktisk informasjon om hva som skjedde i Norge dette året. For eksempel gis det dag-til-dag skildringer av Kristian Fredriks reise til Trondheim i februar, Riksforsamlingen i april-mai og det overordentlige Storting i oktober-november. Tidsskriftet blir dermed en viktig kilde til faktainformasjon om hva som skjedde dette året. Det mest verdifulle for meg er at alle de åpne brevene til biskoper og amtmenn er gjengitt her i trykket form.

Et annet viktig bidrag fra *Tiden* har vært et leserinnlegg som sto på trykk her 21. juni 1814. Det er skrevet av amtmann Elster og biskop Krogh, og her gjør de rede for hva som har skjedd i Nordland i forbindelse med valgene til Riksforsamlingen. De kommer med sine forklaringer på hvorfor Nordland ikke rakk frem med sine representanter til Eidsvoll. Dette er en viktig kilde for meg i og med at de involverte parter forklarer omstendighetene med egne ord.

I tillegg til *Tiden* har jeg benyttet meg av en del artikler som har stått på trykk i aviser. Dette gjelder *Morgenbladet* i 1828, hvor de hadde en artikkelserie om biskop Krogh. Samt *Adresseavisen* i 1915, hvor riksarkivar Daae har skrevet en artikkel om valgene i Nord-Norge i 1814, etter sitt funn av adressene fra Nordland i arkivet i Trondheim.. Jeg har også sett på en del aviser fra 1914 i forbindelse med 100-årsmarkeringen av grunnloven.

Statsrådssekretariatets arkiv

Her er det i hovedsak den delen av arkivet merket *Db. Bilag, journalsaker m.m.* jeg har benyttet meg av. Spesielt pakke 2-5 med journalsaker fra 1814 og pakke 9 med "residua" fra 1814 har vært nyttige for meg. Her har jeg funnet flere brev fra amtmann og biskop i Nordland til sentraladministrasjonen. Brevene berører flere forskjellige emner, men alle er knyttet til landsdelens situasjon i 1814, og har således gitt meg mye verdifull informasjon om hendelsesforløpet dette året.

Disse brevene gir mye god informasjon, men de kan ikke brukes helt ukritisk. På den ene siden gir brevene de involverte parters egen versjon av hva som har skjedd og ikke skjedd, og hvorfor det har foregått slik. Dette er informasjon jeg må ta på alvor, for er det noen som vet hva som har foregått, er det jo de involverte parter selv. På den annen side vil de neppe være kompromissløst ærlige i å utlevere seg selv dersom de har gjort feil, eller ikke gjort jobben sin godt nok.

Dersom Wika har rett i at amtmann Elster og biskop Krogh har gjort en dårlig jobb, og kanskje til og med bevisst prøvd å ødelegge for regentens planer, vil de neppe utlevere seg selv i slike brev. Det samme gjelder eventuelle antipatier mot regenten, det danske kongehuset eller den norske selvstendighetskampen – det ville i det minste ha betydd slutten på en karriere å gi uttrykk for slike meninger offentlig på dette tidspunktet. Dermed har jeg måttet lete etter slike eventuelle mangler og holdninger andre steder; for eksempel i korrespondanse direkte mellom biskop og amtmann, eller ved å lese mellom linjene. I mange tilfeller kan det som ikke står skrevet være vel så viktig.

Det er ikke bare det rent innholdsmessige i kildene som kan by på problemer.

Statsrådssekretariatets arkiv er stort, og litt rotete, noe som har gjort det vanskelig å jobbe med. En del journalsaker mangler, noen ligger på helt feil sted, og en del brev har blitt skilt fra hverandre så man finner litt her og litt der. Innimellom har jeg hatt følelsen av å lete etter

nåla i høystakken, og jeg kan selvfølgelig ikke utelukke at jeg i dette arbeidet har oversett viktige dokumenter.

Disse brevene og dokumentene som er bevart her har særlig vært verdifulle for meg i mitt arbeid med å avdekke de faktiske hendelsene i amtet i 1814. De har også bidratt til å kaste lys over ulike forhold som kan forklare Nordlands manglende representasjon. Både amtmann og biskop er innom disse problemstillingene flere ganger.

Biskopens arkiv

Arkivet etter biskop Krogh blir oppbevart i statsarkivet i Tromsø. I motsetning til det meste annet arkivmateriale jeg har sett på er biskopens arkiv godt og oversiktlig ordnet. Jeg har i hovedsak benyttet meg av kopiboken fra 1814, mappe nummer 165 med brev fra Kristian Fredrik, og mappe 169 med brev fra Nordlands amt. Her ligger en del av svarbrevene fra Kristian Fredrik, samt noe korrespondanse som har gått direkte mellom biskop Krogh og amtmann Elster.

Disse brevene har vært viktige fordi de gir en innblikk i korrespondansen mellom lokaladministrasjonen i Nordland og sentraladministrasjonen. Dette er informasjon som jeg har brukt til å supplere den informasjonen jeg har funnet i de offisielle brevene. Når det gjelder korrespondansen mellom biskop og amtmann er den interessant å se på fordi den kan avsløre et eventuelt samarbeid mellom de to når det gjelde begivenhetene i Nordland dette året.

Jeg har også benyttet meg av biskopens kopibok, men den har ingen innføringer fra februar til mai, noe som innebærer manglende informasjon om når biskopen sendte regentens instruks videre til sine prester, og ikke minst, når han fikk svar. De manglende innføringene samsvarer med den perioden biskop Krogh var på reise i Trondheim. For å finne ut av når biskopen sendte sine beskjeder videre, har jeg således vært avhengig av å gå gjennom biskopens korrespondanse med Kristian Fredrik. Disse brevene gir svar på det meste, men det er synd at jeg ikke har muligheten til å kontrollere disse opplysningene opp mot kopiboken.

Kirkebøker

Jeg har også benyttet meg av kirkebøker i mitt arbeid. Primært for å etterprøve informasjon jeg har funnet for eksempel i korrespondanse mellom lokal- og sentraladministrasjon. Dersom

datoer som oppgis er mulig å finne igjen i kirkebøkene, styrker det kildens troverdighet. Jeg har også brukt kirkebøker for å forsøke å finne ut av hva som skjedde i prestegjeldene som det ikke er bevart adresser fra.

De aller fleste kirkebøker fra Nordland i denne perioden er bevart. I de senere årene har de også blitt digitalisert, og er dermed lett tilgjengelig på nett. Ulempen er at innføringene kan være særdeles knappe, og de gir dermed lite utfyllende informasjon. Enkelte av kirkebøkene er også i relativt dårlig stand, slik at håndskriften blir ekstra vanskelig å tyde. Fordelen med dem er at de har en lang tradisjon, og at alle begivenheter i kirkene ble ført inn her. De er dermed svært pålitelig kilder til for eksempel datoer.

Lokalhistoriske utgivelser

Som jeg har vært inne på, er det skrevet forsvinnende lite om hendelsene i Nord-Norge i de generelle oversiktsverkene om 1814. Der det i det hele tatt nevnes at vår nordligste landsdel ikke var representert hverken på Eidsvoll eller på det overordentlige Storting, er det ikke satt av mer enn en linje eller to.

For å finne bakgrunnsinformasjon om dette emnet, har jeg derfor vært nødt til å lete andre steder. Ulike lokalhistoriske utgivelser, som for eksempel årbøker og bygdebøker, har dermed vært veldig viktig for meg, ikke minst for å finne alternative forklaringer og vinklinger, og de har fungert som en fin motvekt til den mer generelle litteraturen. Bygdebøkene har i mange tilfeller også satt meg på sporet av andre viktige kilder og artikler, og slik hjulpet meg videre i arbeidet.

Den store fordelen med lokalhistoriske utgivelser er at de som regel er skrevet av forfattere med god lokal innsikt – både når det gjelder samfunn, geografi og historie. De har gjerne tilgang til, og kunnskap om, andre kilder enn de mest åpenbare. Og i mitt tilfelle er det selvsagt også viktig at de har en stor interesse for Nord-Norge, og dermed har fokusert mer på landsdelen enn det som er vanlig i mer generelle oversiktsverk.

Det er også en del svakheter knyttet til å bruke lokalhistoriske utgivelser som kilder. For det første kan de i enkelte tilfeller bli alt for lokalt orientert; det fokuseres på ett lite geografisk område, uten at funnene settes inn i en større sammenheng. For det andre er det ofte dårlig med kildehenvisninger, spesielt i de eldre utgivelsene. Dette gjør dem til frustrerende lesning

innimellom, og påstander blir vanskelig å etterprøve så lenge forfatteren ikke oppgir hvor han har hentet sin informasjon. For det tredje er mange av fremstillingene alt for ukritiske. Selv svært kontroversielle påstander fremsettes, uten at disse blir overbevisende diskutert eller underbygget ved hjelp av kildehenvisninger. Denne kritikken gjelder på ingen måte alle lokalhistoriske utgivelser. I nyere utgivelser er disse manglene i stor grad luket bort, her finner man gode drøftninger og kildehenvisninger. Men, naturlig nok, blir fokuset også her svært lokalt forankret.

I og med at den lokalhistoriske litteraturen jeg har benyttet meg av stort sett er skrevet på 1970- og 1980-tallet, har jeg møtt på en del utfordringer, ikke minst når det gjelder kildehenvisninger. Mitt mål har derfor vært å ta for meg de problemstillingene som blir tatt opp her, se om jeg kan finne belegg for påstandene i mine kilder, og deretter sette funnene inn i en større sammenheng og kontekst. Og det er nettopp dette som gjør at jeg mener min oppgave skiller seg ut fra de som tidligere har behandlet dette emnet: Jeg har gått mer i dybden enn det som har vært vanlig i den generelle litteraturen, samtidig som jeg går bredere til verks enn det man gjør i den lokalhistoriske litteraturen.

Oppgavens oppbygging

Jeg har valgt å strukturere oppgaven kronologisk, samtidig som hvert kapittel tar for seg et nytt tema. Jeg begynner med et tilbakeblikk til 1807, og avslutter oppgaven min med oppløsningen av det første ordinære Storting i 1816. De ulike problemstillingene mine vil bli drøftet underveis i kapitlene, før jeg kommer tilbake med en oppsummerende drøfting av mine resultater i det avsluttende kapittelet.

Kapittel 2 tar for seg samfunnet i Nordland i perioden 1807 til 1814, de såkalte nødsårene i Norge under den engelske blokaden. Siktemålet med dette kapittelet er å se hvordan befolkningen i Nordland ble påvirket av disse vanskelige årene. Poenget med dette er å se om det er noe hold i Wikas påstand om at Nordland ble hardere rammet av blokaden enn resten av landet. Deretter vil jeg se på hvordan disse vanskelige årene påvirket Nordlands politiske rolle i 1814.

Kapittel 3 omhandler mer konkret valgene til Riksforsamlingen. Jeg vil her gjøre rede for de faktiske hendelsene i amtet i denne perioden, og se på hva som ble gjort for å oppfylle regentens instruksjer. Deretter følger en drøfting av ulike momenter som kan forklare at

Nordland ikke rakk frem med sine representanter til Riksforsamlingen. Her vil jeg diskutere både de tradisjonelle forklaringene, og se på de mer spesielle teoriene som enkelte lokalhistorikere står bak.

Kapittel 4 er viet i sin helhet til adressene fra 1814, med et spesielt fokus på adressene fra Nordland. Da disse foreligger i trykket form, og aldri tidligere har vært gjenstand for en detaljert analyse, har jeg valgt å vie et helt kapittel til dem. Jeg vil se på hva som skiller de nordlandske adressene fra de man finner ellers i landet. Jeg vil deretter drøfte hva som eventuelt kan forklare slike forskjeller. Jeg vil også komme inn på de prestegjeldene i Nordland vi ikke har bevart adresser fra, og se om jeg kan finne ut hva som har skjedd her.

I kapittel 5 ser jeg på det ekstraordinære Storting i oktober 1814 og det første ordinære Storting i juli 1815. Jeg vil for det først se på hvilke forberedelser som ble gjort i amtet for å sikre representasjon ved disse to anledningene. Deretter vil jeg drøfte ulike forklaringer på hvorfor Nordland heller ikke ble representert på det ekstraordinære Storting. Til slutt vil jeg se på det første ordinære Storting, med spesielt fokus på hvilke saker valgmennene fra Nordland var opptatt av. Jeg vil på grunnlag av dette komme med noen teorier rundt hvordan representantene fra Nordland ville stilt seg til selvstendighetsspørsmålet, dersom de hadde blitt representert på Riksforsamlingen.

I det siste kapittelet vil jeg samle trådene, og drøfte de ulike konklusjonene jeg har kommet frem til. Jeg vil her også trekke linjene videre og sette funnene mine inn i en større kontekst

Kapittel 2: Samfunnet i Nordland 1807-1814

Det var en haard tid at være til i, sult led vi. Saa det ofte stod om livet, og brød var ofte sjeldsynt i de fleste hjem. Her oppe i Nordland var det fisk og atter fisk til hvert et maaltid samt melk, naar vi havde den. Tørfisk brukte vi i stedet for brød og fiskebenmel i stedet for mel av korn. Uaar og frostaar var det, saa at hver en agerflek frøs, og fra Bergen kom verken korn eller mel; for ude på Stadthavet laa engelskmanden og passede nordfarjægterne vores op, naar de skulde hjem; og han tog med sig til England baade last og mandskab, mens vi satt hjemme med tomme hænder og havde ikke saa meget mad, at vi kunde mætte en høne med.¹

Det overstående sitatet er hentet fra en bok gitt ut på slutten av 1800-tallet, og det tegner et grelt bilde av folks livssituasjon i Nordland etter at den engelske blokaden trådte i kraft fra 1807. Dette var en vanskelig situasjon for hele landet, men som jeg var inne på i kapittel 1, er det enkelte lokalhistorikere som hevder at Nord-Norge ble spesielt hardt rammet av nødsårene. Dette skapte visstnok en misnøye som igjen påvirket lokaladministrasjonen og sivilbefolkningen da de politiske omveltningene skyllet over landet i 1814. Det er denne tanken som danner bakgrunnen for dette kapittelet.

Dermed vil dette kapittelet handle om samfunnet i Nordland, med spesielt fokus på perioden etter at den engelske blokaden var en realitet. Jeg vil starte med å se på samfunnet generelt – hvordan levde folk i Nordland og hvordan livnærte de seg? Deretter vil jeg gå mer spesifikt inn på de såkalte nødsårene under Napoleonskrigene. Hvordan ble befolkningen i Nordland påvirket av de politiske omveltningene, og hvordan klarte de å livnære seg uten kornforsyningene fra Danmark? Jeg vil i denne sammenheng også komme inn på befolkningsutviklingen i perioden – hvordan utviklet forholdet mellom døde og fødte seg i perioden, og skilte Nordland seg i så måte fra resten av landet?

Formålet med dette kapittelet er todelt. For det første ønsker jeg å tegne et bilde av samfunnet i Nordland i den aktuelle perioden, dette for å sette resten av oppgaven i rett kontekst. For det andre ønsker jeg å se på hvordan de vanskelige årene påvirket Nordlands rolle og deltagelse i forbindelse med de store politiske omveltningene i 1814. I den sammenheng vil jeg gå gjennom og drøfte tre mulige teorier. En mulighet er at de vanskelige tidene førte til misnøye med Danmark, og ønske om et samarbeid med Sverige. En annen mulighet er at de vanskelige

¹ Nicolaisson 1891, s 112-113.

tidene førte til likegyldighet; man hadde mer enn nok med seg og sitt, og brydde seg ikke stort om fjern politikk. Eller en tredje variant; de vanskelige tidene førte til økt patriotisme og et sterkt ønske om å være en integrert del av en selvstendig norsk stat.

Fiskerbondesamfunnet i Nordland

Samfunnet i Nordland omtales gjerne som et fiskerbondesamfunn. I dette ligger det at man utnyttet de ressursene havet kunne by på samtidig som man dyrket jorden. Altså en kombinasjon av fiske og jordbruk. Selve betegnelsen fiskerbonde er nok konstruert i ettertid, og var neppe i bruk i dagligtalen, det var heller ingen egen kategori i folketellingene.

Som betegnelsen fiskerbonde tilsier var fiske og jordbruk uløselig knyttet til hverandre, og man var avhengig av begge for å overleve. Arbeidstiden brukt på de to næringene vekslet etter sesongene, men det var også en spesialisering innenfor husholdet. Mennene var i hovedsak fiskere, mens kvinnene tok seg av gården. Så begrepet fiskerbonde referer i realiteten til to personer som til sammen utgjorde én økonomisk enhet. Dermed dro husholdningen maksimal nytte av ressursene både til lands og til havs.

De to næringene hadde forskjellig siktemål for husholdningen. Det man produserte av jordbruksprodukter ble direkte konsumert av husholdningen, det ble ikke solgt videre, og det er således snakk om en naturalhusholdning. Det var en hard jobb å få noe særlig utbytte av jorda i et område med hardt klima, og man var avhengig av å benytte seg av både innmark og utmark for å skaffe mat til mennesker og dyr. Spesielt korndyrkingen ble begrenset av klimaet og det relativt dårlige jordsmonnet i landsdelen. De aller fleste husholdninger var derfor helt avhengig av å kjøpe korn til eget bruk, og det var inntektene fra fiske som gjorde dette mulig. Ved å selge fisk, hovedsakelig til kjøpmenn i Bergen, skaffet man seg korn og andre varer man trengte. Det var dermed fiske som knyttet landsdelen til verdensøkonomien og som ga livsnødvendige inntekter. Der jordbruket var svært begrenset, var fiskeriressursene nærmest ubegrenset, og utover 1800- og 1900-tallet ble fisket gjenstand for store forbedringer og la det økonomiske grunnlaget for en stor befolkningsvekst.²

Det var fordeler og ulemper knyttet til begge næringene. Fisket var viktig fordi det gav salgsinntekter, men det gav ikke alltid nok, og det var alltid en del usikkerhet knyttet til

² For de som ønsker å lese mer om utviklingen av fiskeriene i Nord-Norge, anbefales boken *Der hav møter land* av Jan Veia.

utbyttet. Gårdsdriften var et noe mer stabilt element, men enkelte år opplevde man svikt og dårlige avlinger. Som regel kunne man berge seg gjennom vinteren hvis bare én av næringene sviktet. De største problemene oppsto i det øyeblikket begge næringene sviktet samtidig, eller en næring sviktet år etter år. Og det var nettopp dette som skjedde da engelskmennenes blokade trådte i kraft under Napoleonskrigene. Da var man i flere år utestengt fra det internasjonale markedet, som man var avhengig av for å få solgt fisken, og samtidig sviktet avlingene flere år.

Dette bildet av næringstilpasningen i Nordland er svært forenklet, og det var til dels store lokale variasjoner innenfor dette hovedbildet. Disse var særlig knyttet opp mot jordsmonn og klima, samt beliggenhet i forhold til fiskefeltene. Innenfor amtets tre regioner, Helgeland, Salten og Lofoten-Vesterålen, var det store forskjeller på hvor mye, og hva, man kunne dyrke. På Helgeland dyrket man bygg, havre og litt rug. I Salten mest bygg, men også noe rug og havre. I Lofoten-Vesterålen hadde man en svært begrenset korndyrking, på grunn av et meget karrig jordsmonn. Betydningen av fisket ble tilsvarende større de stedene man hadde lite korndyrking.³

Forholdet mellom jordbruk og fiske hang for mange sammen med et ressursvalg – hva lønte det seg å investere arbeidskraften sin i? For kystbefolkningen, det vil i hovedsak si de som bodde i Lofoten og Vesterålen, innebar dette å satse stort på fiske. Dette fordi fisken ble stadig mer etterspurt som handelsvare, og fordi forholdene her uansett var dårlig egnet for jordbruk. I de regionene som lå lenger inn i landet lå forholdene bedre til rette for jordbruk, og det var således forsvarlig å bruke mer tid og ressurser på å dyrke jorden. Inntektene fra fisket var allikevel avgjørende for de aller fleste i og med at disse pengene ikke bare ble brukt til å kjøpe korn og andre nødvendige varer, men også brukt til å betale skatt til myndighetene.⁴ Som jeg vil komme inn på senere fikk denne spesielle næringstilpasningen stor betydning for hvordan amtet klarte seg gjennom de vanskelige årene fra 1807 til 1814.

Nødsårene 1807-1814

Danmark-Norge hadde klart å holde seg utenfor Napoleonskrigen de første årene konflikten raste i Europa. Dette endret seg i september 1807 da Danmark ble utsatt for engelsk

³ Hartviksen 2007, s 34-36.

⁴ Bottolfsen 1995, s 36-44.

bombardement, og engelskmennene stakk av med brorparten av den dansk-norske flåten. Denne hendelsen tvang landet inn i konflikten, og Fredrik VI valgte å alliere seg med Napoleon etter det engelske angrepet. Dermed var det slutt på Norges nøytrale posisjon, og det ble starten på syv særdeles vanskelige år. England satte raskt i gang en blokade av norskekysten. Formålet med blokaden var å stanse tilførselen av varer, og da spesielt korn fra Danmark, samt å hindre norsk handel med utlandet. Dette ble i stor grad oppnådd, både gjennom direkte kapringer og gjennom frykten de spredte, slik at det meste av skipstrafikken langs norskekysten ble innstilt.

For Nordland, som var så avhengig av handelen med Bergen, fikk dette voldsomme konsekvenser. Situasjonen hadde vært vanskelig i flere år før blokaden ble satt inn også. I og med krigen som raste i Europa hadde det lenge vært vanskelig å få tilstrekkelig med korntilførsel, og bytteforholdet mellom korn og fisk ble stadig dårligere. I tillegg opplevde amtet sviktende avlinger i årene mellom 1800 og 1803. Kornprisene ble faretruende høye og nordlendingenes gjeld til kjøpmennene i Bergen økte.⁵ Fra 1807 gikk situasjonen fra vondt til verre. Amtet ble rett nok forskånet fra direkte krigshandlinger, men de fikk virkelig smake konsekvensene av den engelske blokaden.

Et illustrerende eksempel på hvordan Nordland ble påvirket, kan finnes ved å se på jektefarten til Bergen. Nordnorske jekter⁶ pleide å dra til Bergen med fisk to ganger i året – til vårstevnet og høststevnet. Det varierte litt hvor mange som dro, men tallet lå vanligvis rundt 70 jekter. Til vårstevnet i 1808, det første stevnet etter at blokaden var kommet effektivt i gang, var det 25 jekter som tok sjansen på å ta turen til Bergen. Av disse ble to kapret av engelskmennene. Dette førte til en dramatisk nedgang i antall jekter som valgte å reise til Bergen, spesielt til høststevnet var det mange som valgte å bli hjemme.

Av de som dro til Bergen ble flere jekter kapret hvert år. Som regel nøyde engelskmennene seg med å beslaglegge båt og last, men enkelte ganger ble mannskapet ført som fanger til England. Jektekapringene skapte store problemer for de som ble rammet, de sto da på bar bakke og fikk problemer med å berge seg gjennom vinteren. Et aspekt var det rent økonomiske ved disse tapene, et større problem var det at varene som gikk tapt var umulig å

⁵ Moe (red) 1961, s 259-261.

⁶ En jekt er en bred liten seilskute, uten fast dekk og med bare én mast. Disse båtene var spesielt godt egnet til å frakte tørrfisk. Med jektefart menes handelsfarten mellom Nord-Norge og Bergen, hvor man fraktet hovedsakelig tørrfisk sørover og korn nordover.

erstatte lokalt. Blokaden vanskeliggjorde ikke bare jektefarten mellom Nordland og Bergen, det førte også til at forsyningene av korn, mel og andre viktige varer ikke kom frem til Bergen i tilstrekkelig grad. Samtidig ble den nordnorske fisken avskåret fra de utenlandske markedene. Resultatet av dette ble skjebnesvangert for fiskerbøndene – prisen på korn og mel skjøt i været, mens fiskeprisene sank.⁷ Det eksakte bytteforholdet er litt vanskelig å få tak i, og det varierer fra kilde til kilde hva de oppgir. I følge et skriv utarbeidet av valgmenne fra Nesna, måtte man i årene 1812 til 1814 ut med opptil 8 våger fisk for en tønne korn. Tidligere hadde bytteforholdet vært to våger fisk for en tønne korn.⁸

Nordland kom inn i en ond sirkel. Fordi man måtte reise så langt etter kornet, og fordi handelen stort sett var knyttet til ett sted, ble den også lett å kontrollere. Ett problem var at man ikke fikk vanlig korntilførsel, et større problem var det at man heller ikke fikk tilgang til såkorn. Dermed fikk man ikke dyrket noe på de små åkerlappene man hadde. Dette førte igjen til at det ble vanskelig å utruste båtene til vinterfisket i Lofoten; det krevdes mye mat for å holde ut fire måneder med vinterfiske. Et annet problem var at nordlendingene ikke lenger fikk tak i hamp som de trengte til fiskeutstyr. På toppen av det hele bød perioden 1807-1814 på flere år med misvekst og dårlig fiske.⁹ Biskop Krogh oppsummerte situasjonen slik i et brev til regjeringkommisjonen i 1810: ”Saaledes opdygne sig elendigheder fra alle sider over dette længe nok plagede land.”¹⁰

Hvordan ble lokalbefolkningen påvirket?

Biskopens oppsummering levner liten tvil om at livssituasjonen for befolkningen i Nordland var svært vanskelig. Mangel på korn, dårlige avlinger, sviktende fiske og knusende blokade var alle faktorer som bidro til den vanskelige situasjonen. Som jeg har vært inne på har dette fått enkelte lokalhistorikere til å trekke den konklusjonen at Nord-Norge ble hardere rammet av nødsårene enn resten av landet, og at dette igjen førte til en økende misnøye med sentraladministrasjonen og et ønske om et samarbeid med Sverige.¹¹ Dette vil jeg prøve å se nærmere på i de følgende avsnittene. Hva vet vi egentlig om lokalbefolkningens skjebne i disse årene?

⁷ Bottolfsen 1995, s 176-183.

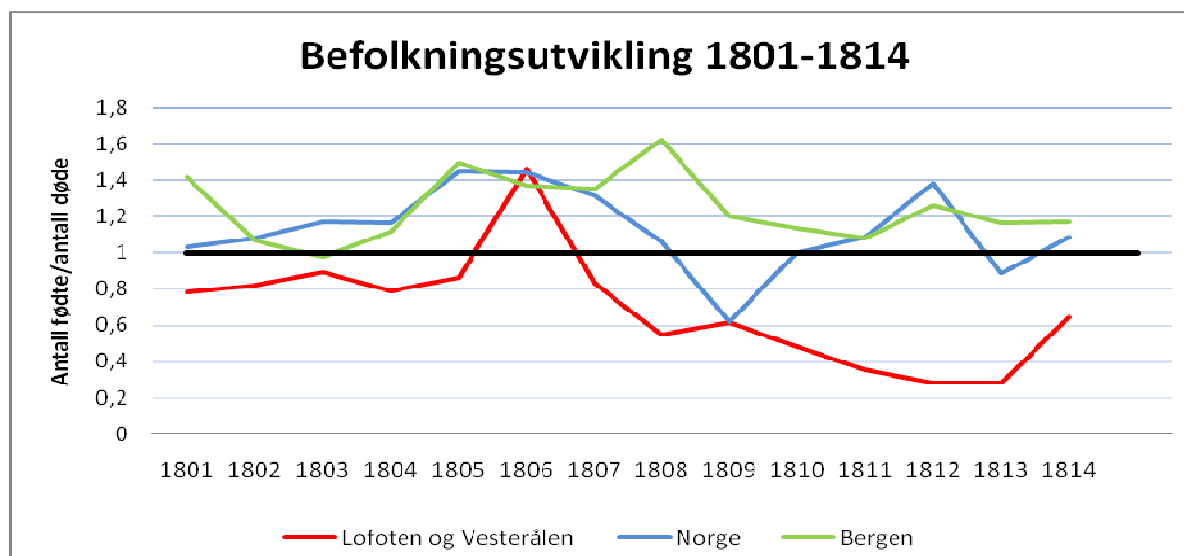
⁸ Nordlands amts arkiv. Øz. Diverse

⁹ Jenssen 1998, s 68-77.

¹⁰ Sitert etter: Bottolfsen 1995, s 183.

¹¹ Se for eksempel Wika 1971

En måte å undersøke dette på er å gå til folketellingene og se på befolkningsutviklingen i amtet. Fra midten av 1700-tallet hadde det vært en jevn stigning i folketallet i Nordland. Denne positive utviklingen fortsatte frem mot midten av 1900-tallet, men med et klart brudd for perioden mellom 1801 og 1815. Ved hjelp av tall fra kirkebøker og folketellinger har jeg utarbeidet en graf som viser befolkningsutviklingen i en del av Nordland sammenliknet med henholdsvis Bergen og Norge som helhet (se figur 1).

Figur 1: Befolkningsutviklingen i Lofoten og Vesterålen, Bergen og Norge uttrykt som forholdet mellom antall fødte og antall døde i perioden 1801-1814.¹²

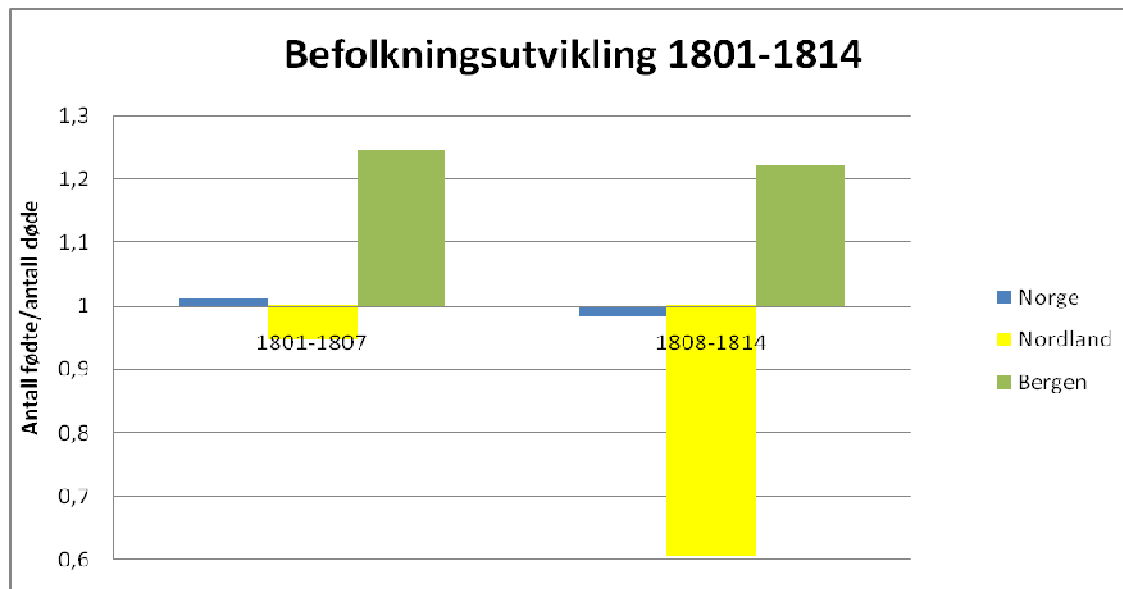
Som figuren viser, var befolkningsutviklingen i Lofoten og Vesterålen negativ gjennom nesten hele perioden; det døde flere enn det ble født. Sammenligner man utviklingen her med resten av landet, ser man at regionen klarte seg mye dårligere enn landsgjennomsnittet, og spesielt årene fra 1810 til 1813 var vanskelige. Den største overdødeligheten for ett enkelt år finner man i sognet Bø, hvor det i 1813 døde 588 per 100 fødte.¹³ Det er det høyeste tallet man finner noe sted i landet, og må ha vært knusende for et lite lokalsamfunn.

Når det gjelder Nordland som helhet, er tallmaterialet noe dårligere. Jeg mangler tall fra år til år, og har i stedet benyttet meg av tall som oppsummerer perioden fra 1801 til 1814 i to

¹² Figuren er basert på tall hentet fra: Joselin 1969, 169-180; Bottolfsen 1980, s 63-67. Det er flere grunner til at jeg har valgt å bruke akkurat Lofoten-Vesterålen og Bergen for å sammenlikne med Norge som helhet. Når det gjelder Lofoten og Vesterålen er dette et område av Nordland man har gode tallmaterier fra, takket være en hovedfagsoppgave skrevet om befolkningsutviklingen her. Samtidig er det den delen av Nordland som ble hardest rammet av nødsårene under Napoleonskrigene, dette fordi de nesten ikke dyrket korn selv og var således ekstremt avhengig av fiske og handelen med Bergen. Når det gjelder Bergen befinner de seg i motsatt ende av skalaen; det var en av de byene hvor man klarte seg best. Ved å sammenligne disse to stedene får man dermed illustrert to ytterpunkt i landet.

¹³ Bottolfsen 1995, s 175-176.

syvårsperioder, altså de syv årene før Norge kom med i Napoleonskrigene, og de syv årene etter at blokaden hadde trådd i kraft. Igjen har jeg sammenlignet med Bergen og Norge som helhet for å ha noe å se tallene i forhold til.

Figur 2: Befolkningsutviklingen i Nordland, Bergen og Norge uttrykt som forholdet mellom antall fødte og antall døde i perioden 1801-1814.¹⁴

Som det går frem av figur 2 hadde Bergen en jevn og ganske høy befolkningsvekst i hele perioden. I Norge som helhet var utslagene ganske små, med en liten negativ utvikling i befolkningen i den siste syvårsperioden. Nordland på sin side hadde en negativ utvikling i hele perioden, med perioden fra 1808 til 1814 som den verste. Her skilte de seg klart fra den utviklingen man finner i resten av landet.

Utslagene i den første syvårsperioden er for Nordlands del ganske små, men utviklingen var allerede her negativ. Dette skyldtes sykdom i større grad enn ren nød, men den vanskelige forsyningssituasjonen førte til dårlig ernæring hos mange og dermed nedsatt motstandskraft mot epidemier. Spesielt kopper førte til flere dødsfall i denne perioden, og det var barna som ble hardest rammet. Denne perioden var allikevel ikke bare negativ. Som det fremgår av Figur 1 var årene 1805-1806 relativt sett gode år for landsdelen. Dette skyldtes i stor grad at fiskeriene fikk et oppsving i disse årene med gode fangster.¹⁵

¹⁴ Tallene er hentet fra: Joselin 1969, s 169-180; Bottolfsen 1980, s 63-67.

¹⁵ Bottolfsen 1995, s 171-173.

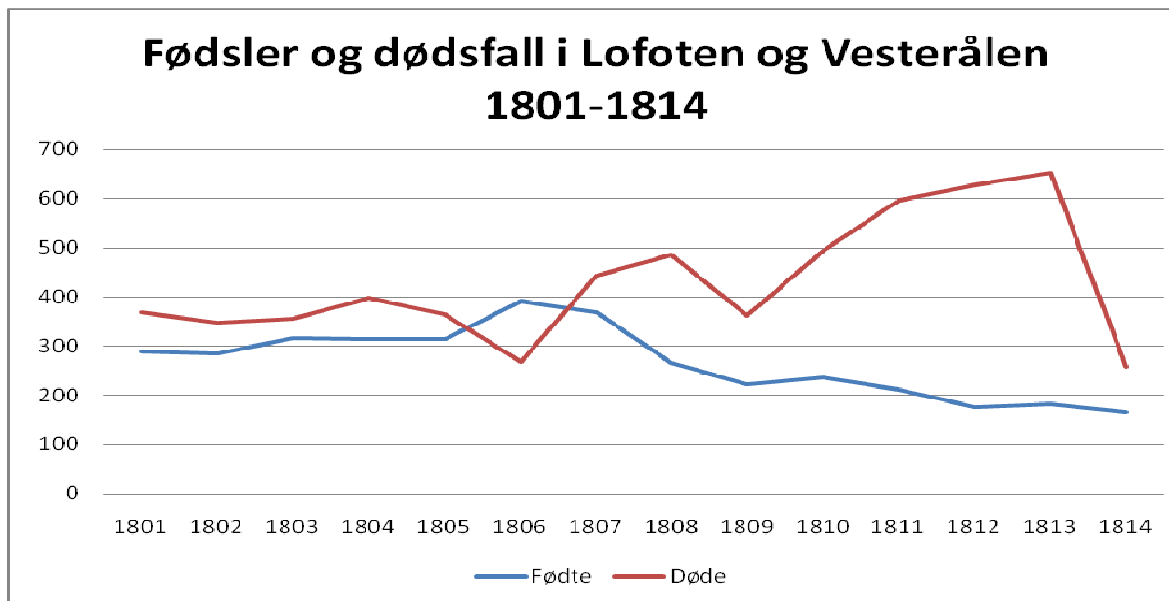
De første syv magre årene ble avløst av syv enda magrere år, og perioden fra 1808 til 1814 ble den verste for landsdelen. Mange år med dårlig korntilførsel, sviktende avlinger og påfølgende sykdom hadde tæret på ressursene, og nå ble skruen strammet ytterligere til. Kornmangelen gjorde seg for alvor gjeldende fra 1808, og bytteforholdet mellom korn og fisk ble stadig dårligere. På toppen av dette fikk man etter hvert inflasjon, dårlige avlinger og mangel på såkorn. Dette bidro til en negativ befolkningsutvikling i Nordland i denne perioden (se Figur 2).

Innenfor dette generelle bildet finnes det lokale variasjoner, og man ser en generell tendens til at de kystnære strøkene har klart seg dårligere enn innlandet.¹⁶ Dette henger antageligvis sammen med at innlandsområdene hadde noe bedre klima slik at de i større grad var selvforsynt med korn. I tillegg kunne de finne flere brukbare materstatninger i utmarken. De var dermed ikke så avhengig av et godt eksportmarked for fisk. Men tendensen er uansett klar: Nordland ble hardt rammet under de vanskelige årene fra 1801 til 1815.

Dermed kan det se ut til at det er et visst hold i påstanden om at Nordland ble hardere rammet av nødsårene enn resten av landet. Befolkningsutviklingen kan i hvert fall tyde på det. Men var det snakk om høyere dødelighet i Nordland i forhold til resten av landet, eller kan den negative befolkningsutviklingen skyldes lavere fødselstall? For å svare på et slikt spørsmål holder det ikke med forholdstall, da må en se på fødselsrate og dødsrate i den aktuelle perioden. Igjen er tallmaterialet fra hele Nordland noe tynt, men fra Lofoten og Vesterålen har omfattende undersøkelser av blant annet kirkebøker gitt et godt tallgrunnlag.¹⁷

¹⁶ Bottolfsen 1980, s 66. Det er for øvrig verdt å merke seg at de områdene i Nord-Norge som klarte seg best var de samisk-dominerte områdene i Finmark.

¹⁷ Bottolfsen 1980.

Figur 3: Antall fødsler og dødsfall i Lofoten og Vesterålen i perioden 1801-1814, uttrykt i faktiske tall.¹⁸

Som det går frem av Figur 3, har problemet for denne regionen vært todelt. Det døde flere enn normalt, samtidig som fødselsraten gikk nedover. Årene fra 1809 til 1813 har vært de verste, her økte dødeligheten jevnt og trutt samtidig som fødselstallene holdt seg lave. Fra 1801 til 1815 gikk faktisk befolkningen i Lofoten og Vesterålen tilbake med hele 19 %, den største befolkningskrisen i området siden svartedauden.¹⁹ At denne utviklingen etter all sannsynlighet er knyttet til den engelske blokaden, kan man se ved at antall døde gikk sterkt tilbake i 1814 da kornforsyningene for det meste var på plass igjen.

Alle de tre figurene foran tegner det samme bildet av befolkningsutviklingen i Nordland i denne perioden. De viser også at Nordland skilte seg fra resten av landet på to områder. For det første har dødeligheten vært høyere her, med en negativ befolkningsvekst i nesten hele perioden. For det andre ser utviklingen ut til å ha vært mer jevnt nedadgående. I resten av landet er det noen år som er verre enn andre, med 1809 som et bunnpunkt. I Nordland ser det ut til at situasjonen ble jevnt verre for hvert år som gikk, nærmest som en pinefull utmattelse av befolkningen. Befolkningsunderskuddet skyldtes altså ikke ett kriseår, men en rekke vanskelige år som fulgte hverandre.

Selv om dette tallmaterialet indikerer at Nordland ble hardere rammet av nødsårene enn resten av landet, er det vanskelig å trekke noen klare konklusjoner. Tallmaterialet fra Nordland er

¹⁸ Tallene er hentet fra: Bottolfsen 1980, s 63.

¹⁹ Bottolfsen 1995, s 171.

relativt lite, så selv små endringer kan gi store utslag i forholdstallene. Det er også knyttet en viss usikkerhet til disse tallene, da de i stor grad er hentet fra kirkebøker. Muligheten for feilregistreringer, enten det dreier seg om utelatelse eller dobbeltregistreringer, er også til stede.

Statistikken gir allikevel et ganske entydig bilde av situasjonen i Nordland i disse årene, men en slik kvantitativ tilnærming gir ikke all ønskelig informasjon. Den forteller mye om de dramatiske konsekvensene av kriseårene i form av høy dødelighet og færre fødsler, men den forteller lite om hvordan folk faktisk opplevde denne perioden. Den fortvilelse og maktesløshet som folk må ha følt, kan vanskelig fanges inn i grafer og søyler. For å få et innblikk i folks dagligliv må man gå til helt andre kilder.

En slik kilde er for eksempel rapportene som distriktslegen sendte til Sunnhetskollegiet.²⁰

Distriktslegen i Nordland i det aktuelle tidsrommet var Dr. Winter. Han sendte årlig inn sine rapporter, og de er interessant lesning. I rapporten fra året 1811 skrev han blant annet:

Omendskiønt Veyret har været meget fortreffelig i dette Aar, og verken epidemiske eller dødelige Sygdomme har grasseret, saa har dog Mortaliteten været meget betydelig her i Amtet; især i Saltens og Lofodens Fogderie. Aarsagen dertil har unægteligen været den store Mangel og overordentlige Dyrhed paa alle Livets Nødvendigheder, saa at den fattige Almue var nødsaget, at nyde mange slette og usunde Fødemidler, hvorved de efterhaanden ere hentærede af Kraftløshed, og mange ere saaledes bortdød, om ej directe, så dog indirecte af Hunger. Uden tvivl maae man ogsaa herudi søge Aarsagen til den usædvanlige ringe Antal af Fødte.²¹

Det er interessant å se at Dr. Winters rapport støtter oppunder den kvantitative fremstillingen. På den ene siden at problemet var todelt: Både lavere fødselstall og høyere dødelighet. Og på den andre siden at man ikke kan finne én enkelt årsak til denne utviklingen. Det dreide seg heller om en langsom utmattelse av befolkningen. Det går også her tydelig frem at kystdistriktene i regionen ble hardest rammet av dyrtiden. Dette skyldtes som jeg var inne på tidligere, at befolkningen her hadde få alternativer å falle tilbake på da fiskeriene ikke lenger gav den forventede avkastning.

²⁰ Fra 1804 ble distriktslegene anmodet om å melde fra til det offentlige om smittsomme sykdommer og sunnhetspleien generelt. Hensikten var å gi faglig begrunnede råd til embetsmennene.

²¹http://www.helsetilsynet.no/upload/Publikasjoner/rapporter2004/medisinalmeldingene_1804_rapport_062004.pdf (siden besøkt 27.03.08), s 75.

Det var ikke bare distriktskirurgen som sendte rapporter til myndighetene om tingenes tilstand. Biskop Krogh og amtmann Elster fant situasjonen så prekær at de i fellesskap forfattet et brev til regenten personlig.²² Dette brevet ble sendt fra Nordland 3. mai 1814, og nådde frem til Kristian Fredrik i begynnelsen av juni. Brevet er holdt i en særdeles ærbødig tone, og innledes med undertegnedes tiltro til regentens kjærlighet til landet og evne til å ordne opp. Formålet med brevet var for det første å gjøre regenten oppmerksom på amtets vanskelige stilling og samtidig komme med forslag til hvordan problemene kunne løses slik at provinsen kunne heves ”til en meere blomstrende Tilstand”.

Biskop og amtmann pekte på flere sentrale problemer for landsdelen i sitt brev til regenten. For det første de lange og farlige reiser som befolkningen måtte foreta for å få avsetting på fisken slik at de kunne kjøpe inn viktige varer som hamp og korn. Den beste løsningen på dette mente de ville være å få opprettet en kjøpstad innenfor amtets grenser. Dette var for øvrig en sak som spesielt biskopen var svært opptatt av, og hans initiativ ble kronet med hell i 1816 da Bodø fikk bystatus.²³ I tillegg til problematikken rundt manglende kjøpstad satte de fokus på problemer som dyrtid, dårlig bytteforhold mellom fisk og korn, økte kostnader for å utruste skip til vinterfiskeriene og engelskmennenes kapringer.

Resultatet av alle disse forholdene som ble belyst i biskopen og amtmannens brev til regenten var at fattigdom og sult spredte seg i hele amtet, med 1812 som det desidert vanskeligste året. Brevet underbygger med andre ord den tendensen man kan lese ut av Figur 1-3, og det belyser samtidig de menneskelige skjebnene som tallmaterialet skjuler. For det er et dystert bilde som biskop og amtmann tegner. De skriver blant annet:

De stedse forhøiede kornpriiser satte Almuen af stand til at erholde dette nødvendige Opholdsmiddel i saa stort forraad at den kunde se sig betrygget mod hunger. (...) Mange ere blevet bortrykket av Hunger. Mange end skiønt til denne Tid skaanede for Døden, høiligen afkræftede. Savn af føde forverret med savn af Materialer til fiskeredskaber hindrede i de 3 sidste Aar alt fleere og fleere fra at søge Vinterfiskeriet ved Loefoeden – Landets betydeligste Næring. Men i sidste Vinter voldte dette Savn at neppe 1/3 kunne drive samme. Og

²² Riksarkivet i Oslo, Statsrådssekretariatets arkiv. Db. Bilag til forhandlingsprotokoller mm. 03 journalsaker 401-780 1814, journalsak nr 444.

²³ Se for øvrig kap 5.

for at fuldende Nordlandenes Uheld mislykkede endog for de fleste af disse Fiskeriet aldeeles.²⁴

Det er en fortvilet situasjon som fremstilles i brevet. Befolkningen sultet, flere hadde omkommet, og de manglet redskaper til fiske. Dermed fikk de ikke fisket nok til eget bruk og heller ikke fikk de reist til Bergen med varer slik at de kunne kjøpe korn og andre nødvendige varer. Situasjonen må ha syntes håpløs, men biskop Krogh og amtmann Elster så lys i enden av tunnelen. Dersom landsdelen fikk hjelp til å stable fiskeriene på beina igjen og umiddelbar støtte i form av korn, mente de at Nord-Norge igjen kunne vokse seg sterk og bli en viktig ressurs for riket.

Offentlig kornforsyning og militærvesen i Nordland

Og brevet fra Krogh og Elster bar faktisk frukter. Allerede 2. juni sendte Kristian Fredrik et svarbrev.²⁵ Her gav han beskjed om at han hadde gitt ordre om at 1000 tønner korn skulle sendes fra Bergen, og en last med hamp ville bli sendt fra Trondheim. Regenten håpet dette vil lindre den mest akutte nøden, og gav samtidig uttrykk for at han gjerne mottok forslag om hva som burde gjøres for amtet i fremtiden.

Sentralkraften var med andre ord lydhøre for henvendelser fra den lokale administrasjonen, og de var til dels allerede oppmerksomme på landsdelens vanskelige situasjon. En del tiltak ble da også satt i verk for å avhjelpe situasjonen. I november 1807 ble det opprettet en provianteringskommisjon i Kristiania, som ble ledet av Grev Hermann Wedel Jarlsberg. Det ble virkelig lagt ned en stor innsats for å få nok korn sendt fra Danmark, men man klarte ikke å lindre all nød.

Mens man gikk inn for å sikre kornforsyninger til Sør-Norge fra Danmark, så man østover til Russland når det gjaldt forsyninger til Nord-Norge. Fra sommeren 1808 kom det flere tusen tønner korn til Hundholmen (Bodø) fra Russland. Dette ble fordelt ut til distriktene ved hjelp av amtprovisianteringskommisjonens underavdelinger i hvert fogderi.²⁶ Et problem ved denne handelen var at den ble betydelig vanskeligere å gjennomføre etter at Russland ble trukket med i Napoleonskrigen i 1812. Men også etter dette fikk Nordland en del forsyninger østfra

²⁴ Riksarkivet i Oslo, Statsrådssekretariatets arkiv. Db. Bilag til forhandlingsprotokoller mm. 03 journalsaker 401-780 1814, journalsak nr 444.

²⁵ Statsarkivet i Tromsø: Biskopens arkiv, Korrespondanse 1769-1831, 165. brev fra Kristian Fredrik

²⁶ Bottolfsen 1995, s 186-187.

selv om mengden ble redusert. Det var heller ikke uvanlig at lokalbefolkningen selv reiste til Finnmark og handlet direkte med russerne selv om dette innebar en lang og farlig reise.

I tillegg til kornet som det offentlige klarte å skaffe, fikk Nordland dekket noe av sitt kornbehov gjennom private donasjoner fra Sør-Norge. Går man til kildene finner man flere eksempler på slik praksis. I 1811 sendte for eksempel innbyggerne i Fredrikstad og Christiania 25 tønner rug, 53 tønner bygg, 186 tønner havre og 5 tønner hvetemel til de trengende i Nordland.²⁷ Når vi vet at hele landet hadde det vanskelig under nødsårene er det litt overraskende at det ble satt i gang en slik innsamlingsaksjon. Dette kan være med på å underbygge påstanden om at Nord-Norge ble hardere rammet av krisen enn resten av landet. Og ikke bare det, slike donasjoner tyder på at dette også må ha vært en klar oppfatning i samtiden.

Selv om det ble gjort mye for å avhjelpe nøden, var det på ingen måte tilstrekkelig. Det går blant annet frem av det tidligere nevnte brevet fra biskop Krogh og amtmann Elster til Kristian Fredrik i mai 1814. De ordla seg slik for å beskrive situasjonen: ”Stor var virkelig – det maa vi tilstaae – Undsætningen af det Kongelige Provideringskorn, men den kunne dog ikke fuldelig beskytte mod Mangel.”²⁸

Mange endte opp i en situasjon hvor de ikke hadde nok korn til å utruste en jekte til vinterfisket, og uten fangsten fra Lofoten kunne man ikke dra til Bergen på stevnet. På denne måten kom mange inn i en vond sirkel det var nesten umulig å komme ut av.

Bygdekommisjonen oppsummerte situasjonen slik i 1813: ”Denne allmues tilstand er nu så beklagelig, at gives ikke hastig redning vil utfallet ende sig med forskrekkelse.”²⁹ Under normale omstendigheter kunne fiskerbøndene overleve på kreditt de fikk hos kjøpmennene i Bergen eller hos de lokale gjestegiverne. Under krigsårene brøt dette systemet sammen, handelsmennene hadde rett og slett ikke råd til å utruste fiskerbøndene kun på kreditt.

I tillegg til å sikre forsyninger var det viktig å forsvare den norske kyst mot angrep fra sjøsiden. Flere tiltak ble satt i gang, blant annet en storstilt bygging av kanonbåter. Alle ble bedt om å donere et lite beløp til denne saken, og til tross for de vanskelige tidene kom det

²⁷ Bottolfsen 1995, s 187.

²⁸ Riksarkivet i Oslo, Statsrådssekretariatets arkiv. Db. Bilag til forhandlingsprotokoller mm. 03 journalsaker 401-780 1814, journalsak nr 444.

²⁹ Sitert etter: Bottolfsen 1995, s 188.

faktisk inn en god del penger. Nord-Norge hadde vært fritatt for utskrivning til hæren helt siden ordningen ble innført under Christian IV, men ved krigsutbruddet i 1807 ble det opprettet et kystvern som også skulle inkludere Nord-Norge. Dette var et heimevern rekruttert blant den mannlige befolkningen mellom 16 og 56 år. Sommerstid i årene 1809 og 1810 ble det holdt øvelser rundt omkring i amtet for å trene deltagerne av dette kystvernet.³⁰

Hvor godt dette forsvaret av den nordnorske kysten til syvende og sist ble, kan diskuteres. I tillegg til store avstander og dårlige kommunikasjoner, ble utbyggingen av forsvaret forhindret av mangel på kvalifisert personell som kunne lære opp lokalbefolkningen. I en lokal bok med sagn og historier, bli resultatet sammenfattet slik:

Men engelskmanden gikk nu ikke iland undtagen oppe i Finmarken. Han vidste vel, som sandt var, at der hos os var lidet at hente og lidet at vente, og at det vilde lønne sig slet at være ubuden gjest hos os, kan jeg tro. Og neppe var det vore vedvarder eller vore soldatøvelser, som holdt ham borte fra vor bygd.³¹

De politiske omveltningene i 1814

Som det går frem av den overstående diskusjonen er det ikke lett å komme med klare svar på om Nordland ble hardere rammet av nødsårene enn resten av landet. En hovedgrunn til dette er at nød er vanskelig å kvantifisere. En del lokalhistorikere har hevdet at Nord-Norge tvert i mot klarte seg bedre enn resten av landet fordi de hadde muligheten til å livberge seg ved hjelp av fiske.³² Hele landet ble jo hardt rammet av nødsårene, og man skulle tro at Nordland hadde en stor fordel på grunn av sine gode tilgang på fisk. Selv om dette kunne føre til et ensidig kosthold, må det ha vært å foretrekke fremfor en del andre erstatninger som lav og bark.

Allikevel mener jeg at mine kildegranskninger underbygger påstanden om at regionene ble svært hardt rammet av kriseårene. Hvorfor den rike tilgangen på fisk ikke var nok til å sikre landsdelen gjennom de vanskelige årene er vanskelig å si. Det kan skyldes at færre hadde råd til å utruste båter til Lofotfiske, og dermed måtte ta til takke med dårligere fiske nærmere hjemlassene. I tillegg fikk man etter hvert en mangel på fiskeredskaper da man ikke lenger

³⁰ Bottolfsen 1995, s 184-189.

³¹ Nicolaissen 1891, s 116.

³² Se blant annet Moe (red) 1961, s 262-267.

fikk handlet med Bergen. Det fremgår også av kildene at fisket sviktet flere år i denne perioden, dette kan også ha spilt inn.

Om det var enda verre andre steder er i og for seg ikke så viktig i denne sammenhengen. Det interessante blir å se hvordan, og i hvilken grad, de vanskelige årene påvirket det som skjedde i Nordland i 1814. Det er nærliggende å tro at en så lang periode med nød og slit må ha satt sine spor. Hvilke utslag gav dette når de politiske omveltningene satte inn?

En mulighet er at de vanskelige tidene førte til en økt misnøye med Danmark. Da den danske kongen gikk med i Napoleonskrigene på Frankrikes side satte han i praksis Danmarks interesser foran Norges. Selv om man iherdig prøvde å bøte på blokadens skadevirkninger, førte dette til en del murring i Norge. Dette var en tendens man så i hele landet. I de gode årene forut for 1807 hadde man ikke merket noe særlig til en eventuell uvilje i Norge mot unionen med Danmark, men nå blusset den opp. Og særlig saken om en egen norsk bank var et stridstema som ble stadig hetere.³³

Denne misnøyen ble ikke mindre etter hvert som blokadens virkninger for alvor ble tydelige i årene som fulgte etter 1807. Spørsmålet da blir hvorvidt Nordland ble rammet hardere av denne blokaden enn resten av landet, og således næret en enda større skepsis til Danmark. Sverre Steen har skrevet en del om nødsårene i Norge. Han argumenterer for at det var stiftene Akershus og Christiansand som ble hardest rammet av blokaden fordi disse områdene var Norges viktigste i utenrikshandelen.³⁴ Økonomisk sett har Steen helt sikkert rett i dette resonnetet, men befolkningen her hadde i det minste mulighet til å livberge seg gjennom perioden ved å legge om gårdsdriften til egenproduksjon. Bønder som hadde godt med jord kunne faktisk tjene en del penger på denne omleggingen.³⁵

En slik mulighet hadde de færreste i Nordland. Det er riktig at de ikke i like stor grad var knyttet til verdensøkonomien som trelasthandelen sørpå, men fisk var en viktig eksportartikkel for landet. Og når dette markedet mer eller mindre forsvant, hadde man ingen mulighet til å legge om driften til selvforsyning gjennom intensivert gårdsdrift. At dette dermed kunne føre til en ekstra stor misnøye mot Danmark i Nordland, og dermed en skepsis mot Kristian Fredriks motiver, må man kunne regne med.

³³ Steen 1933, s 284-285.

³⁴ Steen 1933, s 283.

³⁵ Steen 1933, s 288.

En del lokalhistorikere har trukket denne argumentasjonen ett skritt lenger, og hevder at denne misnøyen med Danmark førte til at man i Nordland ønsket et samarbeid med Sverige. Lokalhistoriker Ingvar Andersen forfekter dette synet. Han skriver blant annet:

Også i 1814 virker det som om nordlendingene ville nytte høvet til å motsette seg et norsk kongedømme ved å søke støtte hos svenskekongen. (...) Biskop Krogh, som var den sentrale administratoren bak disse begivenhetene, ble rett etter at unionen var et faktum, hedret med den svenske Nordstjärna-ordenen. I virkeligheten hadde han mye av ansvaret for at alt hadde gått motsatt av det prinsen og hans tilhengere hadde arbeidet for i Nordland.³⁶

Andersen hevder at Nordland ikke avholdt valg til representanter til Riksforsamlingen på grunn av aktiv politikk fra en gruppering som ønsket et samarbeid med Sverige fremfor selvstendighet. Han underbygger ikke disse påstandene ved å vise til kilder, så vidt jeg kan se, og han drøfter heller ikke hvorfor han mener det var slik. Jeg har derfor en del vanskeligheter med å følge logikken i resonnet hans. At det kan ha vært en utbredt misnøye med Danmark blant den lokale administrasjonen i Nordland, er lett å forstå, men hvorfor dette skulle ha ført til et ønske om å sabotere arbeidet med en norsk grunnlov er uforståelig for meg. Ved å utebli fra Riksforsamlingen hindret man på ingen måte utformingen av en norsk grunnlov, men man mistet muligheten til å få sin sak hørt. Dersom biskop Krogh ønsket en union med Sverige, skulle man tro han ville ha ønsket å være representert på Eidsvoll slik at han kunne jobbe aktivt for dette alternativet.

Når det gjelder Nordstjerneordenen, så stemmer det at biskop Krogh fikk denne utmerkelsen, men jeg kan ikke se at man på grunnlag av det kan trekke den slutning at han bevisst arbeidet for en union med Sverige. Listen over nordmenn som har mottatt denne ordenen er relativt lang, og den omfatter personer innenfor ulike deler av kultur- og samfunnsliv. Det var flere som fikk tildelt denne utmerkelsen etter unionsinngåelsen, og jeg tolker utdelingene mer som et tegn på godvilje fra den svenske kongen, et ønske om å begrave stridsøkse, heller enn belønning til de som hadde støttet ham frem mot unionsinngåelsen.

Det er heller ikke alle lokalhistorikere som er enig i Andersens fremstilling. I *Bodin bygdebok* uttrykker forfatteren seg slik: ”Noen utpreget trang til sjølstendighet var her neppe. Foreningen med Danmark var 400 år gammel og temmelig fast forankret. At foreningen med

³⁶ Andersen 1987, s 170.

Sverige ikke var ønsket her nord, kan vi derimot si med sikkerhet. Svenskene var fienden.”³⁷
Her går man i helt motsatt retning, og hevder at Sverige nærmest ble ansett som en arvefiende og et samarbeid med svenskene var det siste man ønsket.

I den lokalhistoriske litteraturen finner man altså to helt motstridende synspunkter, uten at disse motsetningene på noe vis blir diskutert. En historie fra kildene som muligens kan kaste lys over denne problemstillingen utspant seg i Salten fogderi i august 1814.³⁸ En svensk lensmann, ved navn Walström, var blitt arrestert i det han var i ferd med å dele ut brev fra den svenske kongen til det norske folk. Brevet inneholdt både trusler om hva som ville skje dersom det norske folk motsatte seg de svenske kravene, og løfte om belønning dersom de føyde seg. Den svenske lensmannen ble imidlertid pågrepet, arrestert og avhørt. Av avhøret fremkommer det at Walström ikke visste hva han hadde med seg, han handlet etter ordre fra en overordnet.

Hvorvidt det stemmer eller ikke, er ikke så interessant, det interessante er hvordan han ble mottatt da han kom til Nordland. De som sendte brevene må ha hatt en forestilling om at det i hvert fall var en mulighet for at de ville få gehør, noe som underbygger påstanden om at det skulle ha forekommet samarbeid mellom nordlendinger og svensker. På den andre siden forteller Walström i forhøret at han det siste stykket av veien hadde valgt å slå følge med en norsk venn. Dette fordi han var blitt fortalt at han risikerte å bli skutt når han kom ned i bygda fordi han var svensk. Denne påstanden går helt i motsatt retning og styrker tanken om at svenskene ble ansett som fienden.³⁹

Hva som er ”riktig” fremstilling av nordlendingenes holdninger til svenskene er ikke lett å fastslå, men utifra det jeg har klart å finne i kildene er jeg tilbøyelig til å si meg enig i tanken om at Sverige ble ansett som en fiende. Jeg har ikke funnet noe som tyder på at man ønsket, eller hadde, et politisk samarbeid med Sverige. Det som er mer nærliggende, slik jeg ser det, er at mange nok endte opp med å støtte en svensk løsning utover høsten 1814. Dette var ikke uvanlig, det var nok mange i hele landet som etter hvert innså at en union med Sverige var den eneste realistiske løsningen i en situasjon hvor Norge hadde alle stormaktene i mot seg.

³⁷ Moe (red) 1961, s 273.

³⁸ Statsrådssekretariatets arkiv. Db. bilag og journalsaker. 05. journalsaker 1207-1739. Nr 1208.

³⁹ Walström ble plassert i arresten mens amtmann Elster ventet på instruks fra kongen. Men innen amtmannens brev om saken kom frem til Kristiania hadde det skjedd store forandringer. Våpenhvilen i Moss var et faktum og Norge var i ferd med å gå inn i en union med Sverige. I kongens kopibok er det 12. oktober notert at brev er sendt til Nordland om at Walström skal løslates.

Dette synet kommer også til uttrykk i et dokument som ligger i statsarkivet i Trondheim. Det er antageligvis skrevet av amtmann Elster senhøstes 1814, og han uttrykker seg slik: ”Naar gamle Norge ikke kunne bestaae, som egen fuldkommen fri stat, da synes det at hiin forening var os den gavneligste; thi ved den var vi dog forsikrede de Rettigheder et fritt folk tilkommer, men som vi før kun Kiendte av Navnet.”⁴⁰ Her er det ikke snakk om en jubel over at man har oppnådd det man ønsker, snarere en noe resignert erkjennelse av at en union med Sverige var det beste man kunne håpe å oppnå i den daværende politiske situasjonen.

En annen mulig virkning av de vanskelige årene er diametralt motsatt av det jeg har diskutert så langt. Det er en mulighet for at alle årene med nød og krig sveiset den norske befolkningen sammen, slik at man også i Nordland fikk en økt patriotisme. Det at en befolkning samler seg i kampen mot en ytre fiende er ikke et uvanlig fenomen, og man har flere eksempler opp gjennom historien på at det kan skape både patriotisme og nasjonalisme. Gjennom krigsårene hadde man forsøkt å binde landet sammen, for eksempel gjennom et felles forsvar av kysten, noe som også inkluderte Nord-Norge. Selv om innsatsen i Nordland viste seg å være noe begrenset, kan det allikevel ha ført til en følelse av fellesskap med resten av landet.

Misnøyen med unionen med Danmark som vokste frem gjennom disse årene kan således ha blitt kanalisert mot et ønske om selvstendighet snarere enn mot et ønske om et svensk samarbeid. Man hadde tross alt ingen garantier for at Sverige ville ivareta Norges, og Nordlands, interesser bedre enn det Danmark hadde gjort. I resten av landet finner man eksempler på glødende og overbevisende patriotisme i form av leserinnlegg i aviser og tidsskrifter, diktning av patriotiske sanger og innsamlinger av penger og varer til den norske hær for å nevne noe. Selv om man ikke finner så mange slående eksempler på dette i Nordland, ser man allikevel antydninger til en gryende patriotisme. Det er her viktig å huske på at nordlendingene ikke hadde så mange kanaler til sin disposisjon for å tilkjenne sine meninger. Det fantes ingen aviser i amtet på dette tidspunktet, og bare ytterst få fikk tilsendt aviser og tidsskrift fra Sør-Norge. På tross av amtets vanskelige stilling klarte man å samle inn en del penger til kanonbåter som skulle forsvare den norske kysten, og også innbyggere i Nordland skrev patriotiske innlegg i nasjonale tidsskrift.⁴¹

⁴⁰ Statsarkivet i Trondheim: Nordlands amt (katalog nr 63) Øz. Diverse.

⁴¹ F.eks. sendte amtmann Elster og biskop Krogh et leserinnlegg til magasinet *Tiden*, som sto på trykk i nr 108, 21. juni 1814.

Hvorvidt Nord-Norge var en integrert del av den norske nasjon tidlig på 1800-tallet har blitt diskutert mye opp gjennom årene. I hovedsak må man kunne si at det var økonomien og næringslivet som bandt den nordlige og sørlige landsdelen sammen. Det er også her man ser de klareste utslagene av offentlige integrasjonsforsøk rettet mot Nord-Norge. Dette gjaldt særlig handelen med tørrfisk som Bergen etter hvert fikk monopol på.⁴² Et stykke på vei mot å nå målet om en integrert stat kom man, men på denne tiden var det nok mer snakk om statsbygging enn nasjonsbygging. Historikerne Einar Niemi og Håvard Dahl Bratrein sier det slik:

Ser en hele perioden under ett, fra 1500-tallet til 1800-tallet, lyktes langt på vei statsbyggingen i landsdelen. I 1826 var alle statsgrenser traktatmessig sikret. I løpet av perioden var territoriet og suvereniteten blitt forsvart og utvidet. Forvaltningsmessig og institusjonelt var landsdelen blitt fullt ut integrert. (...) Allikevel var byggverket ikke så solid som ønskelig, fordi her var sider ved økonomien, bosettingen og kulturen som fortsatt bekymret.⁴³

Hvorvidt nordlendingene virkelig anså seg selv som medlemmer av den norske nasjonen, eller om de hadde andre lojalitetsbånd som stakk vel så dypt, er vanskelig å svare fullgodt på i en såpass begrenset fremstilling som dette. Mine kildeundersøkelser på området leder meg allikevel til å tro at enn viss patriotisme var tilstede også i Nordland.

Begge de to mulighetene som er skissert ovenfor krever imidlertid at befolkningen i Nordland hadde tatt et bevisst valg til problemstillingen rundt selvstendighet eller union. En tredje mulighet er at de færreste hadde tenkt gjennom disse politiske utfordringene og gjort seg opp en mening. De vanskelige årene kan rett og slett ha ført til en resignasjon i befolkningen, hvor man hadde mer enn nok med seg og sine, og ikke tid til overs til å gruble over fjerne politiske problemstillinger. Etter årevis med vanskelige tider hvor man knapt hadde hatt mat på bordet, må overlevelse ha vært førsteprioritet og politisk engasjement ha kommet i annen rekke. I tillegg hadde det skjedd så mange store politiske omveltninger i løpet av krigsårene med nøytralitet, flåteran, krigsdeltagelse og blokade at det tilslutt måtte være vanskelig for vanlige folk å orientere seg og få oversikt over situasjonen.

Dette hang også sammen med en stor mangel på informasjon i Nordland. Det var dårlig med kommunikasjoner, folk bodde spredt og det var få fora hvor folk kunne møtes for å diskutere

⁴² Drivenes (red) 1994, s 174-175.

⁴³ Drivenes (red) 1994, s 180-181.

politikk. Det ble ikke utgitt aviser i amtet og bare noen få fikk tilsendt tidsskrifter eller aviser sørfra. Man manglet også store byer eller sentra hvor folk kunne få informasjon. Lenger sør i landet ble den offentlige informasjonen lest opp på torget, og store begivenheter som bededag og edsavleggelse ble gjerne markert med en stor fest. I Nordland bodde befolkningen spredt, de største stedene hadde ikke mer enn et par hundre innbyggere. Det sier seg selv at muligheten for å spre god informasjon ut til alle dermed var svært begrenset.

Det er vanskelig å trekke sikre konklusjoner om hvor nordlendingenes lojalitet lå i denne konflikten. Jeg har skissert tre mulige svar, og muligens kan det være sannhet i dem alle sammen – det er neppe snakk om en ensartet gruppe. Jeg har ikke funnet entydige bevis for at det skal ha foregått et politisk samarbeid med Sverige. Det man derimot finner er konkrete eksempler på samarbeid med Kristian Fredrik og den norske sentraladministrasjonen. Muligheten for at noen allikevel samarbeidet med svenskene kan ikke utelukkes. Hadde det sivile eller geistlige embetsverket samarbeidet med ”fienden” ville de neppe skrevet dette ned og plassert det i arkivene. Jeg finner det allikevel mer sannsynlig at de aller fleste enten har arbeidet for norsk selvstendighet eller forholdt seg nøytrale i konflikten. Slik jeg ser det var det største problemet mangel på informasjon. Hadde informasjonsflyten vært bedre ville nok folk i større grad ha engasjert seg og tatt en mer aktiv stilling til problemet.

Oppsummering

Nordland i denne perioden omtales gjerne som et fiskerbondesamfunn, dette fordi man utnyttet ressursene både i havet og på land, og var avhengig av begge deler for å overleve. De to næringene hadde forskjellig formål. Jordbruk og husdyrhold ble først og fremst brukt til selvforsyning, mens fisken ble solgt for å skaffe husholdningene sårt tiltrengte kontanter. Pengene ble brukt til å kjøpe korn og andre nødvendige varer, for husholdningen kunne ikke overleve på jordbruket alene. Til det var jordsmonnet for skrint og klimaet for hardt. Dette var en næringstilpasning som fikk stor betydning for hvordan amtet klarte seg gjennom nødsårene.

Nordland ble svært hardt rammet av blokaden som England iverksatte fra 1807 fordi man var så avhengig av å få solgt fisken sin i Bergen og få korn i retur. Resultatet ble et stadig dårligere bytteforhold mellom fisk og korn. På toppen av dette fikk man flere år med sviktende avlinger og dårlig fiske. De dårlige kårene gikk hardt utover befolkningen, og man hadde en negativ befolkningsutvikling i hele perioden fra 1801 til 1814, med årene fra 1807

som desidert verst. Innenfor dette generelle bildet fantes det lokale variasjoner, med en tendens til at kyststrøkene ble rammet hardere enn innlandsområdene.

Nordland skilte seg fra landet forøvrig på to områder. For det første hadde man en mer negativ befolkningsutvikling og en høyere dødelighet enn man finner ellers i landet. For det andre var denne utviklingen jevnt nedadgående, det ser ut til å ha blitt verre år for år. Denne utviklingen skyldtes ikke ett kriseår, men en rekke vanskelige år som fulgte hverandre.

Hvorvidt Nordland ble hardere rammet av blokaden enn resten av landet, er vanskelig å gi et entydig svar på, i og med at nød er vanskelig å kvantifisere. Det som er klart, er at landsdelen opplevde en mer negativ befolkningsutvikling enn resten av landet. De vanskelige årene må uansett ha satt sine spor i befolkningen, og et interessant spørsmål vil være om dette fikk noen innvirkning på det som skjedde i 1814. I et forsøk på å besvare dette spørsmålet skisserte jeg tre muligheter.

For det første kan det tenkes at de vanskelige tidene førte til en økt misnøye med unionen med Danmark. Noen trekker dette argumentet et skritt videre og hevder at denne misnøyen med Danmark førte til at mange var skeptiske til Kristian Fredrik og heller ønsket et samarbeid med Sverige. I følge denne teorien var det bevisst politikk og sabotasje fra geistlig og sivil myndighet som førte til at Nordland ikke var representert på Eidsvoll.

En annen mulighet er at de vanskelige årene førte til en økende patriotisme og et ønske om selvstendighet. Dette i henhold til logikken om at en befolkning samler seg mot en ytre fiende og dermed blir mer sammensveiset. Selv om man ikke finner så mange eksempler på uttalt patriotisme i Nordland som lenger sør, finnes det noen klare uttrykk for slike følelser i enkelte avisinnlegg.

En tredje mulighet er at de vanskelige tidene førte til en resignasjon og likegyldighet i befolkningen. Det viktigste var å overleve, politikk kan ha fortonet seg som noe fjernt som måtte komme i annen rekke. En slik tendens kan ha blitt forsterket av mangel på informasjon. Folk bodde spredt og det var få fora for å diskutere politikk og utveksle meninger. I tillegg fantes det ingen aviser i regionen, og eventuelle aviser eller tidsskrifter sørfra brukte lang tid på å komme frem, og var antagelig forbeholdt en begrenset elite.

Hvilken av disse tre teoriene som best beskriver situasjonen i Nordland er det ikke lett å si noe entydig om. Personlig heller jeg mot en kombinasjon av de to siste teoriene, med en lokaladministrasjon som var genuint opptatt av å sikre Norges stilling, og en befolkning som stort sett var uvitende om det som skjedde.

Jeg har ikke klart å finne noe i kildene som underbygger påstanden om at sentrale personer jobbet målbevisst for en union med Sverige tidlig i 1814. Jeg finner derimot eksempler på at både amtmann og biskop har henvendt seg til Kristian Fredrik med sine bekymringer, klagemål og løsningsforslag. Disse henvendelsene fikk de raskt svar på med løfte om både hjelp og støtte. At flere ser ut til å ha støttet en union med Sverige utover høsten 1814 kan ikke være særlig overraskende eller spesielt for Nordland. Det ble etter hvert klart at en forhandlet union med Sverige var Norges beste mulighet for å beholde en del av sin nyvunne frihet og rettigheter.

Uansett er det ikke tvil om at alt som skjedde i årene opp mot 1814, fungerte som et bakteppe for de begivenhetene som fant sted i landsdelen dette året. Og det er nettopp det som er tema for neste kapittel – hva skjedde egentlig i Nordland i 1814?

Kapittel 3: De nordnorske valgene

Jeg Christian Frederik (...) gjør vitterlig: At det Norske Folk (...) lydeligen og eendrægtigen har ytret sin bestemte Villie til, ikke at samtykke i nogen Underkastelse under Sverrigs Konge, men derimod til at hævde og forsvare Uafhængighed og Selvstændighed. Odelsbaaren til Norges Throne, og bestemt i denne stund, til at staae i Spidsen for et trofast og tappert Folk, følger Jeg villiged dette hellige Kald.¹

Slik ordla Kristian Fredrik seg i et åpent brev til det norske folk 19. februar 1814. Og dermed er vi midt oppe i de dramatiske begivenhetene som fant sted dette året. Den 14. januar dette året var Kieltraktaten underskrevet, og i henhold til den skulle Norge gå inn i en union med Sverige, men det ble raskt klart at man hadde andre planer her i landet. Med den danske prinsen Kristian Fredrik i spissen ble det satset hardt på en politisk linje hvor målet var selvstendighet for Norge. På et stormannsmøte i midten av februar ble det bestemt at man skulle kalle inn til en grunnlovsgivende forsamling. Denne skulle avholdes på Eidsvoll i april, her skulle representanter fra hele landet møtes for å forfatte Norges grunnlov og avgjøre landets videre skjebne.

Men før man kom så langt at man kunne holde hverandre i hendene og love å være *enige og tro til Dovre faller*, var masse praktisk arbeid unnagjort. Instruksjer var sendt fra sentraladministrasjonen ut til alle amt i landet med beskjed om hva som måtte ordnes. Det var avholdt valg i flere ledd, og representanter var utstyrt med adresser² og sendt mot Eidsvoll.

Dette kapittelet vil ta for seg hendelsene frem mot Riksforsamlingen på Eidsvoll, med spesielt fokus på Nordland. Her varte forberedelsene mye lenger enn de fleste andre steder i landet, først i august var man ferdig med å avholde valg. I den sammenheng vil jeg ta for meg flere problemstillinger. For det første vil jeg prøve å finne ut hva som faktisk skjedde i Nordland våren og sommeren 1814 da dette er dårlig dekket i litteraturen. Når ankom egentlig instruksene sørfra, og hvilke tiltak ble satt i gang lokalt for å oppfylle de ulike kravene? Deretter vil jeg gå nærmere inn på Nordlands manglende tilstedeværelse på Eidsvoll. Hvorfor rakk man ikke frem med representanter? I den forbindelse vil jeg diskutere ulike teorier. Skyldtes fraværet sen postgang og uvær, slik det hevdes i de fleste oversiktsverk? Kan

¹ *Tiden* nr 68, 24. februar 1814.

² Adressene fungerte både som fullmakt for representantene og var samtidig en hyllest til Kristian Fredrik. Se for øvrig kapittel 4.

fraværet skyldes fiskerinæringen og mennenes lange fravær på fiske? Eller skyldtes kanskje fraværet bevisst politikk fra lokaladministrasjonen, slik noen lokalhistorikere hevder?

Bededag og valg

Den 25. februar ble det avholdt høytidelig bededag i Oslo domkirke. Tilstede var de fleste av byens prominente innbyggere, inkludert Norges nye regent Kristian Fredrik. Han ankom kirken eskortert av sin borgergarde og elitesoldater. Selve gudstjenesten ble ledet av biskopen i Oslo.

Da alle gjestene var på plass begynte biskopen med å lese opp det åpne brevet fra Fredrik VI om at innbyggerne i Norge var løst fra sin troskapsed til ham. Deretter måtte alle tilstedeværende avlegge en ny ed, hvor man lovet å hevde Norges selvstendighet og ofre liv og blod for fedrelandet. Deretter tok den nye regenten ordet og ba om Guds velsignelse for Norges rettfærdige sak. Høytideligheten ble avsluttet med at biskopen ledet menigheten i en hylling av Kristian Fredrik og fedrelandet.³

I hovedstaden avholdt man altså bededag og valgte sine representanter til Eidsvoll allerede 25. februar. Bededagen ble markert med høytid og fest, prominente gjester og store folkemengder. Kontrasten til Nordland kunne knapt vært større. På det tidspunktet hvor de feiret bededag, valg og edsavleggelse i Kristiania hadde instruksene fra regenten knapt kommet halvveis på veien mot Nordland. Og det skulle gå mange uker før amtmannen mottok beskjeden på Bodøgård.

Det ble aldri den samme festiviteten i Nordland som den man hadde for eksempel i Kristiania. I et område hvor folk bodde spredt, og man manglet både store byer og domkirke, var det rett og slett ikke mulig å få gjennomført en slik markering. Men selv om markeringen antok en annen form i Nordland enn den gjorde i de store byene i Sør-Norge, så gjennomførte man bededager og valg også her.

Forberedelser

Den 19. februar 1814 forfattet Kristian Fredrik sitt åpne brev om at han antok tittelen som Norges regent, og at det skulle avholdes en grunnlovgivende forsamling på Eidsvoll 10. april.

³ Basert på gjengivelse i *Tiden* nr 71, 1. mars 1814.

Det ble også skrevet instruksjer til alle biskoper og amtmenn i landet hvor det ble gitt beskjed om hvordan dette skulle ordnes i praksis. Menighetene skulle samles og informeres om landets nye stilling. Kristian Fredriks brev av 19. februar skulle leses opp, og deretter var det tid for menigheten å avlegge sin nye troskapsed til fedrelandet. I tillegg til dette ble det også opplyst om at det skulle holdes valg av to valgmenn fra hver kirke, som senere skulle samles til et valgmannsmøte, eller amtsforsamling, og velge tre representanter til riksforsamlingen på Eidsvoll. For å bevitne at valg og edsavleggelse hadde foregått i henhold til instruksjen skulle hver menighet utforme en adresse med fullmakt for sine valgmenn og en lojalitetserklæring til regenten.

Så den 19. februar ble instruksjen sendt fra Kristian Fredrik, og brevet begynte sin lange ferd nordover. Det var en strabasiøs postrute, først landeveien til Trondheim, og deretter videre med båt til Nordland og Finnmark, og det skulle gå flere uker før biskop og amtmann mottok sine brev.

Biskop Krogh var den første som mottok regentens brev. Instruksjen nådde frem til ham allerede 8. mars. Han befant seg da på reise i Trondheim, og fikk sin post levert der. Han sendte straks et svarbrev til Kristian Fredrik⁴. Her informerte han regenten om sin situasjon, samt muligheten for å få gjennomført valg i Nordland og Finnmark innen den gitte tidsfristen. Han forteller først at han har mottatt regentens instruksjer og at han har sendt nødvendig informasjon videre til prestene i Nord-Norge. Han har derimot liten tro på at det vil la seg gjøre å få valgt valgmenn i Nord-Norge i tide til Riksforsamlingen 10. april. Dette skyldtes i hovedsak at mennene var fraværende på vinterfiskerier langt unna sine hjemplasser. Som et resultat av dette mente biskopen at det ikke ville være mulig å få avholdt bededager i Nordland før i slutten av april. Et anslag som skulle vise seg å holde ganske godt stikk. Biskopen ble værende i Trondheim i et par uker til før han returnerte til Nord-Norge på forsommeren.

Det ene brevet Kristian Fredrik sendte nordover endte altså sin ferd i Trondheim i begynnelsen av mars. Og allerede på dette tidspunktet fikk regenten beskjed om at det antageligvis ikke ville være mulig å få representantene fra Nord-Norge nedover i tide. Samtidig ble det klart at biskopen, som skulle lede prosessen frem mot valg i kirkene, ikke

⁴ Riksarkivet i Oslo, statsrådssekretariatets arkiv, Db. journalsaker, pakke 02. nr 1-400 1814, journalsak nr 36.

ville returnere til landsdelen før i april. Ingen god start med andre ord. Men hva med det andre brevet regenten sendte? Det som gikk til den sivile øvrigheten i Nordland; amtmann Elster.

Brevet til amtmannen brukte god tid på veien nordover, først 20. mars ankom det. I henhold til et brev som amtmann Elster sendte til kongen 25. mars,⁵ satte han i gang de nødvendige tiltak allerede dagen etter at han mottok regentens instruks. 21. mars gikk beskjeden til alle fogder og sorenskrivere i amtet om at de snarest skulle dele ut en kopi av regentens brev til sine underordnede lensmenn, slik at disse så fort det lot seg gjøre kunne meddele informasjonen videre til lokalbefolkningen. I tillegg til rent praktisk informasjon, og oppfordring til å gå foran med et godt eksempel, inneholdt også amtmannens instruks til fogder og sorenskrivere et avsnitt om den store fedrelandskjærighet også i nord:

Ingen ægte Nordmand vil underkaste sig det svenske Aag. Han vil stedse erindre, at de nedstamme fra hiin ædle og fribaarne norske Mænd som til enhver Tid afskyede Uret, men elskede Rettfærdighed, deres gode Fædreland, deres Frihed og Selvstændighed og forsvarede samme med Mod og Kraft. Dette vil ogsaa vi, og ved Forsynets viise og almægtige Bistand, haaber vi og at hævde Norges Ære.

Vi har nu Rigets Odelsbaarne i vort Skiød. Denne ved sine flere Dyder bekjendte og almindelig elskede gode Fyrste, er gamle Norges remæssige Arving. Han fortjener Nordmændenes sande Hengivenhed og Høiagtelse, og ham ville vi hylde; thi han nærer den samme reene Følelse for Norges Vel som vi, og under Hans gode Bestyrelse vil vi hævde Landets Ret.

Så langt så godt. Selv om amtmannen mottok regentens brev sent var han rask med å sende beskjeden videre, og maskineriet ble satt i gang. Men amtmannen delte biskopens skepsis til om det var mulig å få gjennomført valgene i Nordland i tide. Så vidt jeg kan se er dette ikke en problemstilling amtmann og biskop har diskutert seg i mellom, de har på hver sin kant kommet frem til så å si samme konklusjon når det gjaldt Nordlands muligheter for å bli representert.

I brevet som han sendte til regenten påpeker han for det første at han hadde fått instruks sent, bare tre uker før Riksforsamlingen skulle møte fikk han beskjeden. I følge Elster skyldtes dette at storm og dårlig vær hadde forsinket posten. For det andre trekker han frem

⁵ Riksarkivet i Oslo, statsrådssekretariatets arkiv, Db. journalsaker, pakke 02. nr 1-400 1814, journalsak nr 237, med vedlagt kopi av den instruks amtmannen sendte ut 21. mars.

det faktum at prestene fremdeles ikke hadde fått noen offisiell beskjed fra biskop Krogh om hva de skulle gjøre. Og så lenge hvert kirkesogn ikke hadde valgt sine valgmenn var det meningsløst å innkalle valgmennene til valg slik instruksene krevde. Men amtmannen skriver også at resultatet ville ha blitt det samme selv om biskopen hadde vært på plass. Det var rett og slett for knapp tid til å ordne det praktiske i tide til at representantene kunne rekke frem til Eidsvoll innen 10. april.

Det var med andre ord ikke den beste starten man fikk i arbeidet med å velge representanter til Riksforsamlingen i Nordland. Den øverste geistlige lederen som hadde ansvaret for å organisere bededagene oppholdt seg langt unna sitt bispedømme, og var dermed ute av stand til å ta skikkelig kontroll over situasjonen. Han mente uansett at det var umulig å få gjennomført bededag og valg innen tidsfristen, og valgte derfor å bli værende i Trondheim en stund til. Den øverste sivile myndighet i Nordland var på plass, og satte straks i gang tiltak for å etterleve regentens instruks. Men hverken amtmann eller biskop hadde særlig tro på at det lot seg gjøre å få sendt representanter fra Nordland til riksforsamlingen. Biskopen skyldte på mennenes fravær på vinterfiske, mens amtmannen pekte på at beskjeden var kommet for sent, samt at de nødvendige forberedelsene ikke var gjort i kirkene. De sendte begge beskjed om dette til Kristian Fredrik i løpet av mars. Regenten måtte således ha vært klar over at sannsynligheten var svært liten for at den nordligste landsdelen kom til å være representert på Eidsvoll. Det ble allikevel ikke gjort noen endringer i tidsplanen. Riksforsamlingen kom til å tre sammen 10. april, med eller uten de nordnorske representantene.

Men på tross av denne trege og vanskelig starten begynte ting å skje i Nordland mot slutten av mars. Instruks ble sendt og forberedelser gjort – hjulene var satt i bevegelse.

Gjennomføring

I henhold til instruks fra Kristian Fredrik skulle bededag og valg avholdes fredag 25. februar, eller en fredag så raskt etter dette som mulig. For Nordlands del sier det seg selv at 25. februar var en urealistisk dato så lenge beskjeden ikke ble sendt fra Kristiania før 19. februar. Målet måtte derfor bli å få gjennomført bededagen så fort det lot seg gjøre etter den angitte dato.

Beskjedene om hvordan dette skulle gjøres gikk fra biskop Krogh i Trondheim til sogneprestene i Nordland i begynnelsen av mars, hvis vi skal tro biskopens brev til kongen 8.

mars. Denne opplysningen er vanskelig å etterprøve fordi biskopens kopibok ikke har noen innføringer fra den tiden hvor biskopen oppholdt seg i Trondheim. Fra Trondheim brukte biskopens instruksjer flere uker før de nådde Nordland, deretter skulle de spres videre til de enkelte kirkelydene. Man må regne med at dette har tatt lang tid i et amt med store avstander og dårlige kommunikasjoner.

Så lenge valgene i kirkene ikke var gjennomført var det ikke stort den sivile administrasjonen i amtet kunne gjøre. Amtmannen sendte regentens instruksjer raskt videre til sine underordnede, men frem til høytidelighetene i kirkene var gjennomført kunne ikke amtmannen innkalle til et valgmansmøte for å velge Nordlands representanter.

Det at beskjedene brukte lang tid på å komme frem til de enkelte kirkene i Nordland gjenspeiles i gjennomføringen av bededagene. For det første har de foregått sent. Den første helt i slutten av april, de fleste i mai og noen i juni – altså lenge etter at Riksforsamlingen hadde trådd sammen på Eidsvoll den 10. april. Om man ser på adressene til Nordre Trondhjems amt, det nordligste amtet som var representert på Eidsvoll, så går det frem at her var de første valgene unnagjort 11. mars, og 25. mars møttes alle valgmennene for å velge amtets tre representanter⁶. Her var man altså ferdig med hele prosessen før den første bededagen fant sted i Nordland. Mye av dette skyldtes raskere postgang i og med at man her stort sett kunne transportere posten over land, og dermed slapp unna værutsatte havstrekninger.

Et annet særtrekk ved Nordland, var at bededagene ble spredt utover en lang periode. Det åpne brevet fra Kristian Fredrik nådde, som tidligere nevnt, landsdelen i slutten av mars, men den første bededagen i Nordland ble avholdt først den 29. april, og den siste ble avholdt i Ofoten den 1. juli.⁷ Det vil si et spenn på over to måneder. I resten av landet ser det ut til at man har blitt enige om én dato for avholdelse av bededag, og at de fleste kirker har greid å forholde seg til denne datoen. Det er maksimalt snakk om et par ukers forskjell internt i amtene.

Hvorfor det tok over to måneder å få gjort unna bededag og valg i Nordland kan skyldes flere forhold. En nærliggende forklaring er de store avstandene og at folk bodde såpass spredt.

⁶ Olafsen m.fl. 1914, s 419-432.

⁷ Adressen fra Dvergberg er ikke datert, så man må ta et lite forbehold om at valget her kan ha foregått utenfor dette tidsintervallet.

Dette førte til at det var vanskelig å få gitt beskjeder raskt til alle innenfor samme kirkesogn. Et forhold som bidro til å forsterke denne tendensen var at man manglet et klart sentrum i amtet, på dette tidspunktet hadde Nordland ingen steder med bystatus.

En annen forklaring på tidsspennet kan være at man befant seg midt i fiskesesongen, et fiske som var blitt svært viktig som følge av blokade og nødsår. Dette førte til at fisket hadde svært høy prioritet. Men som jeg var inne på i kapittel 2, varierte husholdningenes avhengighet av fiskerinæringen mye innenfor amtet, det varierte også hvor langt mennene måtte reise hjemmefra for å finne gode fiskeplasser. Jeg vil tro at dette var en medvirkende faktor til at det tok såpass lang tid å få gjennomført bededagene i Nordland.

På den annen side får man et litt skjevt bilde av situasjonen ved kun å se på datoene for første og siste avholdte bededag, det er nemlig to helt klare etternølere: Lødingen og Ofoten. I løpet av mai og første uken av juni hadde alle prestegjeld, med unntak av disse to, fått gjennomført sine valg. Deretter er det et hopp på over tre uker før Lødingen og Ofoten gjennomførte sine valg, henholdsvis 28. juni og 1. juli⁸. Ser man litt nøyere på adressene fra disse to stedene kan man finne årsaken til dette spriket. I adressen fra Lødingen er det notert at sognepresten, Hr. Schytte, er syk, derfor er det sognepresten for Ofoten, Hans Friderich Allen, som har hatt ansvaret. At én prest hadde ansvaret for to sogn har naturlig nok har ført til at prosessen tok lenger tid her. Det forklarer også hvorfor Lødingen og Ofoten har sendt inn tilnærmet identiske adresser.⁹

Tar man disse to kirkesognene ut av likningen står man igjen med at gjennomføringen av bededag og valg i Nordland tok omtrent en måned, fra slutten av april til begynnelsen av juni. Og det er vel det man må regne med i et amt som var så stort og med en så spredt bosetning. Dermed må vi kunne si at amtmannen hadde sitt noenlunde på det tørre da han rapporterte at bededag og valg var gjennomført i hele amtet innen 20. juni.¹⁰

På ett område til skiller Nordland seg ut fra resten av landet. I følge instruksene skulle bededagen avholdes på en fredag så fort som mulig etter 25. februar,¹¹ dette har man ikke helt

⁸ Jæger (red) 1918, s 37 og 39.

⁹ Også Øksnes og Bø har sendt inn tilnærmet like adresser, også her skyldes dette at menighetene på dette tidspunktet har måttet klare seg med en prest på deling.

¹⁰ Statsrådssekretariates arkiv, Db. Bilag og journalsaker, pakke nr 9: Residua 1814.

¹¹ Dette fremkommer av Kristian Fredriks "Circulaire til Biskopperne" fra 19. februar. Gjengitt i *Tiden* 25. februar 1814.

klart å etterleve i Nordland. Av de bevarte adressene går det frem at kun åtte prestegjeld gjennomførte bededagen som anordnet på en fredag, i de andre sognene har bededagene blitt lagt til en annen ukedag - både tirsdag, torsdag og søndag er representert. Dette kan selvsagt skyldes at adressene er utformet og signert etter selve bededagen. I enkelte adresser går det dog klart frem at menigheten har blitt samlet på en annen ukedag enn fredag. I Buksnes og Hol har man for eksempel samlet seg torsdag 19. mai for å avlegge ed og velge representanter.

Hvorfor man har valgt å avholde bededagen på en annen ukedag enn fredag kan rett og slett skyldes praktiske hensyn. Det store flertallet av de menighetene som ikke har samlet seg til bededag på en fredag har valgt å gjøre det på en søndag eller annen helligdag, 19. mai 1814 var for eksempel Kristi Himmelfartsdag. Dette virker logisk – da var menigheten uansett samlet. I et område med spredt befolkning og store avstander kan det ha vært vanskelig å skulle samle hele menigheten en ekstra dag. Det kan vel også tenkes at man har bestemt seg for å avholde valget en annen dag, for å få gjennomført det så fort som mulig. Dersom man håpet at Nordland skulle nå frem til Eidsvoll med representanter før det hele var over, var det viktig å få fortgang i prosessene. Å bruke tid på å kunngjøre og organisere bededagen enda lenger frem i tid kan således ha virket unødvendig.

I slutten av juni var dermed regentens instruks endelig fullbyrdet, flere måneder etter resten av landet, og flere uker etter at riksforsamlingens arbeid var ferdigstilt. For Nordlands del ble det stopp her, som det eneste amtet i landet samlet de aldri sine valgmenn for å velge amtets tre representanter til Riksforsamlingen. For innen amtmannen rakk å innkalle valgmennene til et valgmannsmøte kom beskjeden fra hovedstaden om at Riksforsamlingen var ferdig med sitt arbeid.

Riksforsamlingen er over: Reaksjoner i Nordland

Den 19. mai 1814 sendte Kristian Fredrik på nytt en kunngjøring til hele landet. Denne gangen for å fortelle at riksforsamlingen var ferdig med sitt arbeid. Det ble gitt instruks om gjennomføring av en takke- og bededag, og samtidig ble det fastslått at det første ordinære storting skulle tre sammen i februar 1815. På dette tidspunktet var det fortsatt mange kirkesogn i Nordland som ikke hadde fått gjennomført valg og avlagt ed.

Kongens brev ankom Nordland den 18. juni. Amtmannen satte seg da ned og skrev nok et brev til Kristian Fredrik, denne gangen for å gjøre rede for hva som var skjedd så langt, og fortelle hva som ville skje fremover¹². I mangel av andre gode kilder til hendelsene i Nordland får vi ta amtmannens ord for hva som har skjedd:

I den Forventning at det anordnede Repræsentations Valg for dette Amt mulig kunne foregaae saa betimelig, at Repræsentanterne herfra kunne møde i Rigsforsamlingen på Eidsvold inden denne sluttedes, anmodede jeg Provsterne i Amtet den 6. April at meddeele mig Underretning om, hvad Tid Valgmændene fra Præstegieldene kunne indfinde sig til Amtsforsamlingen; hvorpaa de svarede at deres Møde dertil forveentlig kunde skee sidst i denne Maaned fra de nordligste Præstegield og fra den sydligste Deel i Helgeland som de fierneste af Amtets Midtpunkt.

Men da jeg forinden disse Efterretninger indløb mig, havde Kundskap om, at Rigsforsamlingens Forhandlinger vare sluttede, og at Forsamlingen altsaa var hævet, formeende jeg det upassende at sammenkalde Valgmændene fra Præstegieldene til nogen Amtsforsamling, siden den da uden Nytte ville foraarsage landet Bekostninger.

Efter de Underretninger jeg har er den anordnede Bededag heri Amtet nu overalt afholdt, og man skal her ligesom i det sydlige Norge med ægte norsk Brodersind sandrægtigen have eedfæstet den den ellers almindelig herskende Stemning at ville forsvare og hævde Norges Selvstændighed. (...)

Til slutt i brevet forteller amtmannen at han selv var tilstede ved bededagen den 5. juni i Wiig kirke og dermed var øyenvitne til sine landsmenns patriotiske sinnelag.

Amtmannen hadde altså purret på prestene tidlig i april og bedt om å få tilbakemelding om hvordan de lå an, slik at en dato for amtsforsamlingen kunne bli fastsatt. På dette tidspunktet hadde amtmannen tydeligvis fortsatt et håp om at amtets representanter kunne rekke frem til Eidsvoll før det hele var over. Beskjeden som kom tilbake må ha vært nedslående; først i juni kunne dette møtet finne sted. Innen dette hadde amtmannen, i følge eget utsagn, fått beskjed om at Riksforsamlingen var ferdig med sitt arbeid. Om han her siktet til kongens brev, eller om han hadde fått beskjed fra andre kanaler er ikke lett å avgjøre. Men resultatet ble uansett at amtmannen bestemte seg for å droppe å avholde en amtsforsamling da dette ville være å kaste

¹² Statsrådssekretariatets arkiv, Db. Bilag og journalsaker, pakke nr 9: Residua 1814.

bort både tid og penger. Dermed valgte Nordland aldri representanter til riksforsamlingen på Eidsvoll.

Amtmannen var svært opptatt av å understreke at bededagen var avholdt overalt i amtet og det med ekte patriotisme. Dette hadde antageligvis to hensikter, for det første å vise regenten at den lokale administrasjonen i Nordland hadde etterlevd hans instruksjer, og for det andre å overbevise om at den manglende amtsforsamlingen ikke skyldtes liten patriotisme. Det var kun praktiske hensyn og et ønske om å spare landet for penger, som gjorde at Nordland ikke valgte representanter.

I Finnmark, som heller ikke ble representert på Riksforsamlingen, valgte man en litt annen handlemåte. Her avholdt man amtsforsamling 1. august og valgte tre representanter til Riksforsamlingen. Da Riksforsamlingen på dette tidspunktet var oppløst, ble det bestemt at disse representantene skulle representere Finnmark på det første ordinære Storting i stedet.

Hvorfor ble ikke Nordland representert på Riksforsamlingen?

Nordland var det sørligste amtet som ikke ble representert på Riksforsamlingen, og det eneste som ikke avholdt amtsforsamling og valgte representanter. Jeg har allerede så vidt vært innom noen faktorer som kan forklare hvorfor prosessen tok så lang tid i Nordland. I de følgende avsnittene skal jeg gå mer i dybden på de teoriene som er presentert så langt, samt legge frem noen nye momenter.

I den anledning vil det være interessant å se hva de involverte selv mente om dette, og den muligheten finnes faktisk. Den 21. juni sto det nemlig et leserinnlegg på trykk i magasinet *Tiden* signert biskop Krogh og amtmann Elster.¹³ Her gjør de rede for hva som har skjedd i Nordland og Finnmark, og de kommer med en forklaring på hvorfor prosessen her tok så lang tid. De skriver blant annet:

Omstændigheder, grunne sig i disse Egenes Localitet og
Indvaanernes Næringsdrift, maatte i Nordlandene, og end mere i
Finmarkens Amt, hindre, at den befalede Bededag saa betimelig som

¹³ *Tiden* nr 108, 21. juni 1814.

andensteds i Norge kunde helligholdes. Ei heller kunne derfra til bestemt Tid sendes Deputerede til Riksforsamlingen.¹⁴

Amtmannen og biskopen trekker altså frem to hovedgrunner til at Nordland ikke ble representert. Det første er amtets beliggenhet, underforstått at man befant seg så langt unna hovedstaden at posten brukte for lang tid på å komme frem, og eventuelle representanter ville brukt for lang tid på reisen til Eidsvoll. Og for det andre, innbyggernes næringsvei. Her sikter de til mennenes fravær på vinterfiske som normalt varte fra januar til april.

Er det noe hold i argumentene til amtmann Elster og biskop Krogh, var virkelig lokalitet og næringsvei avgjørende? Eller kan det tenkes at det fantes andre årsaker som aktørene ikke selv var oppmerksom på, eller som de kanskje ikke ønsket skulle bli satt i søkelyset? Dette er sentrale spørsmål som jeg ønsker å se nærmere på.

Postgangen

Et poeng som trekkes frem av flere, også av amtmann Elster i mange av sine brev, er at posten brukte for lang tid fra hovedstaden til Nordland til at det var mulig å få gjennomført bededager og valg i tide. Og det er ikke til å komme utenom at posten brukte lang tid fra sør til nord, og dermed ble en klar flaskehals når det gjaldt organisering av bededager i Nordland.

Nord-Norge hadde fått sine første postruter på midten av 1600-tallet, men ruten var neppe i regelmessig drift så tidlig. Hovedformålet med å opprette postruter i Nord-Norge var å sikre embetsmennene bedre kontakt med resten av landet, men postgangen var mangelfull og brukte lang tid. Man fikk som regel bare post en gang i året, og brev brukte opptil seks måneder på veien.

Det ble gjort flere forbedringer av postrutene i Nord-Norge utover 1700-tallet, blant annet ble det ansatt profesjonelle postbud på strekningen, fremfor å bruke postbønder. Posten kom nå flere ganger i året, men brukte fortsatt flere måneder fra sør til nord i landet. Dette var et stort problem for handelsnæringen i Nord-Norge, noe staten etter hvert tok mer på alvor. Det ble mye diskutert hvordan man kunne forbedre postforbindelsene i Nord-Norge. I 1804 ble det bestemt at posten skulle gå hver tredje uke, og den skulle fraktes av et fast mannskap. Ordningen med postbønder ble dermed opphevet. For å forhindre at postmannskapet bedrev

¹⁴ Tiden nr 108, 21. juni 1814.

handel ble ruten delt i tre, og man hadde start i Terråk, ikke i Trondheim. Det ble opprettet et ”Nordlands Postcontoir” i Terråk hvor all post til Nord-Norge ble ekspedert. Bodø og Tromsø ble vekslingsposter på ruten. Her ble det ansatt postekspeditører som hadde ansvaret for å få posten videre.

Det tok litt tid å få den nye ordningen til å fungere optimalt. Men ved hjelp av noen justeringer, som høyere lønn og slutt på tredeling av ruten, fungerte det meste ti år etter reformen. Posten brukte nå to uker kortere tid fra Terråk til Alta enn den hadde gjort før reformen.¹⁵

Men fremdeles kunne posten bruke ukevis, og noen ganger månedsvis, på å tilbakelegge strekningen fra Sør-Norge til Nord-Norge. Dette skyldtes i hovedsak de lange avstandene og at norskekysten stadig ble hjemsoekt av dårlig vær slik at posten kunne bli værfast i flere uker av gangen. For å se hvor lang tid posten pleide å bruke fra Kristiania til Nordland og motsatt, har jeg satt opp en tabell over når noen utvalgte brev er sendt og mottatt (se tabell 1).

Sendt fra Kristiania	Emne	Ankom Nordland
19. februar	Kristian Fredriks åpne brev	20. mars
19. mai	Kunngjøring om at Riksforsamlingen er hevet	18. juni
13. juni	Beskjed om at manntall må gjennomføres	24. juli
16. august	Beskjed om våpenhvilen i Moss, med innkallelse til et overordentlig storting 7. oktober	26. september

Sendt fra Nordland	Emne	Ankom Kristiania
3. mai	Fra Elster og Krogh angående Nordlands vanskelige stilling	2. juni
22. mai	Leserbrev fra Elster og Krogh til magasinet <i>Tiden</i>	21. juni (trykket)
27. september	Fra Elster til stortinget om hvorfor Nordland ikke er representert på det overordentlige storting.	29. oktober

Tabell 1: Postgangen fra Kristiania til Nordland, og fra Nordland til Kristiania.

Som disse eksemplene viser var det ikke uvanlig at posten brukte en måned og vel så det fra hovedstaden til Nordland, brevene fra regenten skiller seg ikke ut. Jeg mener derfor man kan

¹⁵ All informasjon om Postens historie er hentet fra Johannessen 1997

konkludere med at regentens instruks av 19. februar ikke brukte unormalt lang tid på å nå frem til amtmannen i Nordland. Med tanke på årstiden må man tvert imot kunne si at forsendelsen kom relativt raskt frem. Det kan således ikke ha kommet som noen overraskelse på sentraladministrasjonen at beskjedene deres kom sent frem til Nordland, de må ha visst at de tidsfristene de satte ikke var mulige å etterleve for den lokale administrasjonen.

Det som ser ut til å ha vært mest tidkrevende var å få beskjeden videre fra amtmannen og ut til lokalbefolkningen. Fra amtmannen gikk beskjeden videre 21. mars, og 27. mars kom beskjeden frem til fogden i Salten, deretter gikk det ytterligere et par uker før beskjeden ble kunngjort på kirkebakken i Bodø.¹⁶ Når beskjeden brukte så lang tid på denne relativt beskjedne strekningen kan man jo bare tenke seg hvor lang tid den har brukt på å komme frem til amtets ytterpunkter. Det ser således ut til at den lokale postbefordringen har vært den viktigste flaskehalsen.

Menneses fravær på fiske

En annen forklaring på at Nordland ikke rakk frem med sine representanter, som biskop Krogh er inne på i sine brev, er at menneses fravær på fiske gjorde at bededagene ikke kunne gjennomføres før mot slutten av april. Så lenge mennene var fraværende var det ikke noe poeng i å gjennomføre bededagene, og før bededagene var gjennomført kunne ikke representantene velges.

Tradisjonelt sett varte vinterfisket fra januar til begynnelsen av april, med Lofotfisket som det klart viktigste. I denne perioden var de fleste menn bortreist fra hjemplassene sine, mens kvinner og barn tok seg av gårdsdriften. Da det var menn som hadde stemmerett og også bare menn som kunne velges som valgmenn, var dette en klar hindring for gjennomføring av bededagene.

Det kan altså se ut til at biskop Krogh har rett i at den sene gjennomføringen av bededager og valg i Nordland skyldtes menneses fravær på fiske, men det finnes en viktig innvending mot denne forklaringen: Som følge av engelskmenneses blokade av norskekysten var det langt færre enn vanlig som reiste på det tradisjonelle vinterfisket. Det skyldtes for det første at det var vanskelig å få utstyrt en fiskerbåt med alt som trengtes av mat og utstyr, som følge av den

¹⁶ Forsgren 1973, s 111.

utstrakte nøden, og mange ble sittende hjemme. For det andre var det stadig færre fiskere som tok sjansen på å tilbakelegge den farefulle ferden til Bergen; muligheten for å bli kapret av engelskmennene skremte mange. Og for det tredje var tilgangen til det internasjonale markedet mer eller mindre avstengt på grunn av blokaden, og det var vanskelig å få omsatt fisken til en brukbar pris. Alle disse faktorene bidro til at mye av poenget med den lange reisen til Lofoten forsvant.

Dette underbygges av et brev som biskop Krogh og amtmann Elster sendte til Kristian Fredrik 3. mai 1814.¹⁷ Her skriver de at på grunn av blokaden var det bare omtrent 1/3 av jektene i amtet som dro til Lofoten dette året. Dermed skulle man tro at dette problemet i realiteten ikke var så stort, men det er ikke nødvendigvis så enkelt. I og med den store matmangelen som oppsto som følge av den engelske blokaden, var fiske til privat bruk helt avgjørende for å sikre husholdningen gjennom vinteren. Mange fiskere valgte også å utvide sesongen med kveitefiske i Finnmark. Dette var ikke bare for å få mest mulig ut av fiskeriene, men også fordi man i Finnmark hadde en mulighet til å handle med russerne.¹⁸

Selv om mange ikke reiste så langt har nok de fleste menn vært opptatt med fiske for å brødfø familiene sine, og har ikke ønsket å avbryte dette viktige arbeidet for å få med seg bededag og valg i kirkene. Mat på bordet først, deretter politikk. Således har nok biskop Krogh allikevel rett i at mennenes fravær på fisket utgjorde et stort problem.

Allikevel er det ikke sikkert at dette problemet ble så avgjørende i praksis. I og med at amtmann Elster ikke mottok regentens instruks før i slutten av mars, var det neppe aktuelt å få gjennomført bededagene før i slutten av april uansett. Slik sett kan det hende at mennenes fravær på fiske, om enn reelt, ikke ble noe stort problem. Hadde derimot amtmannen mottatt sin instruks tidligere kan det hende at fiskerinæringen ville skapt problemer for gjennomføringen.

Biskopens fravær

Et annet moment jeg vil trekke frem er biskop Kroghs reise til Trondheim våren 1814. Da regentens beskjed nådde biskopen var han ikke på sin bispegård, han oppholdt seg mange mil lenger sør på en reise til Trondheim. Akkurat hva han gjorde der vites ikke, bare at han tok

¹⁷ Statsrådssekretariatets arkiv, Db. bilag og journalsaker, 03. journalsaker 401-780 1814, nr 444.

¹⁸ Jenssen 1998, s 68-77.

seg av viktige forretninger. Hans ærend her var så viktig for ham at ikke engang et brev fra Norges regent fikk ham til å sette kursen hjemover. Først i begynnelsen av mai var han tilbake i Nord-Norge.¹⁹

Dette må ha fått konsekvenser for hvor lang tid det tok å gjennomføre bededager og valg i Nordland. Biskopen hadde ansvaret for å organisere de begivenhetene som skulle finne sted i kirkene, og før dette var gjennomført kunne ikke amtmannen fastsette dato for amtsforsamlingen.

Wika er inne på denne problematikken i sin artikkel *Gjorde nordlendingene svensker av seg?*, og han mener at dette er en viktig faktor for å kunne forklare amtets manglende representasjon. Men her har det sneket seg inn en feil i argumentasjonen hans, han skriver: ”Hvorfor sendte ikke biskop Krogh straks beskjed til menighetene etter at han hadde mottatt prinsregentens proklamasjoner?”²⁰ Av biskopen korrespondanse med Kristian Fredrik går det frem at han faktisk sendte beskjeden videre til Nordland med en gang han mottok instruksene.²¹

Dermed faller dette argumentet fra hverandre. Slik jeg ser det var ikke problemet at biskopen ikke sendte instruksene videre, men at den brukte så lang tid på å komme frem til alle prestegjeld. Instruksene til prestene var faktisk underveis en god stund før amtmann Elster mottok sitt brev og kunne iverksette sine tiltak. Men biskopens brev brukte lang tid på reisen og først den 14. april skal det ha nådd frem til Bodø.²² Derfra skulle instruksene gå videre til hvert enkelt prestegjeld. De geistlige i Nordland fikk således ikke sine instruksjoner om bededagene før flere dager etter at Riksforsamlingen var i gang på Eidsvoll.

Hadde biskop Krogh oppholdt seg i Nordland i denne perioden kunne amtmann Elster, i samarbeid med biskopen, på et tidlig tidspunkt ha fastsatt dato for amtsforsamlingen. Hadde biskop og amtmann mottatt sine instruksjoner samtidig kunne de samkjørt de videre begivenhetene på en mye bedre måte. Slik situasjonen nå ble måtte amtmann Elster først

¹⁹ I begynnelsen av mai finner man nye innføringer i biskopens kopibok etter flere måneder uten en eneste linje. 3. mai var biskopen hos amtmannen og var med å forfatte et brev til regenten. På bakgrunn av dette trekker jeg den konklusjonen at biskopen antageligvis ikke var tilbake i Nordland før helt mot slutten av april eller helt i begynnelsen av mai.

²⁰ Wika 1971, s 132.

²¹ Riksarkivet i Oslo, statsrådssekretariatets arkiv, Db. journalsaker, pakke 02. nr 1-400 1814, journalsak nr 36.

²² Forsgren 1973, s 113.

sende ut sin instruks til de sivile embetsmenn, deretter vente på tilbakemelding fra de geistlige om når de var klare til å sende kirkelydens representanter, for så å kunngjøre en dato for amtsforsamlingen.

Det sistnevnte ble som tidligere nevnt, aldri gjennomført, for innen amtmannen hadde fått tilbakemelding fra alle prestene i amtet var Riksforsamlingen allerede over. Hadde derimot biskop og amtmann hatt mulighet til å samarbeide helt fra starten av er det mulig at de i fellesskap kunne kommet frem til en dato for amtsforsamling, og sendt dette ut sammen med instruksene til prestene. Dermed hadde man hatt en klar tidsfrist å forholde seg til, og amtmannen hadde sluppet å sende brev frem og tilbake utover våren 1814.

Det må derfor sies at det var oppsiktsvekkende at biskop Krogh ble værende i Trondheim etter at han mottok regentens brev. Han må ha skjønt at dette ville forsinke prosessen i Nordland i vesentlig grad. Det kan være denne motvilligheten hos biskopen til å vende tilbake til Nordland som har gitt næring til en del alternative teorier omkring hvorfor Nordland ikke ble representert på Riksforsamlingen.

Bevisst politikk?

Det er ikke alle som mener at forklaringen på Nordlands manglende representasjon på Riksforsamlingen er å finne i praktiske årsaker som postgang og næringsvei. En av dem som mener at det finnes andre forklaringer er H.O. Wika, en lokalhistoriker og politiker fra Nordland. I sin artikkel *Gjorde nordlendingene svensker av seg?* argumenterer han for at dette skyldtes bevisst politikk, for ikke å si sabotasje, fra amtmann og biskop i Nordland. Som jeg var inne på i innledningen skriver han blant annet følgende: "Min konklusjon må derfor (...) bli at dersom biskop Krogh og amtmann Elster, i stedet for å oppkonstruere en masse vanskeligheter, hadde gått helhjertet inn for å få sendt representanter til Riksforsamlingen på Eidsvoll, så hadde det også latt seg gjøre."²³

Med oppkonstruerte vanskeligheter regner jeg med at Wika tenker på de forklaringene jeg har vært inne på så langt, altså treg postgang og mennenes fravær på fiske. Som det går frem av den overstående diskusjonen mener jeg, i motsetning til Wika, at både postgangen og fisket skapte reelle problemer for gjennomføringen av valgene i Nordland.

²³ Wika 1971, s 133.

Bakgrunnen for denne sabotasjen skal visstnok ha vært sterk misnøye med dansk styre, spesielt etter at den engelske blokaden trådte i kraft. Denne misnøyen, som vel fantes i hele landet, skal ha vært spesielt stor i Nordland fordi amtet ble hardere rammet av nødsårene enn resten av landet. Etter mine undersøkelser av nødsårene i kapittel 2, kan jeg være tilbøyelig til å gi Wika i hvert fall delvis rett i at Nordland ble spesielt hardt rammet av den engelske blokaden, selv om jeg ikke vil trekke så bastante konklusjoner som han gjør. Det store problemet, slik jeg ser det, oppstår når han trekker denne logikken ett skritt videre, og hevder at denne misnøyen førte til at lokaladministrasjonen ønsket en union med Sverige fremfor en selvstendighetskamp ledet av en dansk prins.

Etter min oppfatning er dette spekulative påstander uten kildebelegg. Han oppgir i hvert fall ingen kilder slik at man kan etterprøve påstandene hans. Jeg har, som jeg var inne på i kapittel 2, ikke funnet noen opplysninger i mitt kildemateriale som underbygger påstandene om at man i Nordland ønsket et samarbeid med Sverige, snarere tvert i mot. Det er flere eksempler på at både amtmann Elster og biskop Krogh uttrykker seg klart patriotisk i flere offentlige sammenhenger. I det tidligere nevnte leserinnlegget i *Tiden* uttrykker de seg på følgende måte:

Men desuagtet tør Undertegnede dog, hva Nordlands Amt angaaer (...) forsikre, at den samme Aand beskjeler Folket her, som i de sydligere Rigets Egne. Vi ere bestemte til at vove Alt, og opofre Alt for at hævde Norges Selvstændighed. Vi afskye ethvert Herredømme, man vil paatvinge os og hylde kun det, vi med egen frie Villie vælge. Vi ville hverken lade os lokke af blendende Løfter eller skrække ved Tordnende Trudslar. (...) Vi sværge Land og Regent vor ubrødelige Troskab. (...) Enhver, som maatte tenke anderledes, ansee vi uværdig til at leve i vort Borgersamfund, og vor Foragt vil overalt følge ham.²⁴

Det brukes sterke ord i dette innlegget og lite tyder på at det er noe ønske om et svensk samarbeid hos de to forfatterne. Snarere tvert i mot. De henviser til Sverige flere ganger i teksten når de snakker om påtvunget herredømme, og de gjør det helt klart at de hverken vil la seg lokke eller skremme til et samarbeid med naboen i øst.

Nå kan man finne flere innvendinger mot sannhetsgehalten i dette leserinnlegget. En åpenbar innvending er at dersom amtmannen og biskopen hadde ønsket et samarbeid med Sverige, og dermed i ytterste konsekvens ha gjort seg skyldig i landsforræderi, ville de neppe satt dette på

²⁴ *Tiden* nr 108, 21. juni 1814.

trykk. Men dette leserinnlegget er ikke et tvunget skriv, slik som for eksempel adressene, dette er i høyeste grad skrevet og publisert av fri vilje.

En annen innvendig mot dette leserinnlegget oppstår hvis man tolker dette som et forsvarsskriv. Det går klart frem av leserinnlegget at Nordlands manglende representasjon ikke skyldes dårlig arbeid fra lokaladministrasjonen, og heller ikke manglende patriotisme blant lokalbefolkningen. Så lenge dette er skrevet av de impliserte selv, kan man aldri være helt sikker på om innholdet stemmer. Hadde de gjort en for dårlig jobb, ville de neppe skrevet dette i et leserinnlegg.

Selv om det finnes innvendinger mot denne kildens troverdighet kan jeg ikke se at innholdet er tilbakevist. Så lenge jeg ikke har funnet noe som kan underbygge påstanden om svenske sympatier hos hverken amtmann eller biskop, mener jeg at vi ikke har så mye annet valg enn å tro aktørene på deres ord. Men; selv om lokaladministrasjonen ikke hadde jobbet aktivt for en union med Sverige frem mot 1814, kan det godt tenkes at de anså unionen som en bedre og mer realistisk løsning enn selvstendighetsplanene.

Det var lite sannsynlig at Sverige ville godta Norges ønske om selvstendighet, og faren for at en ny krig skulle ramme landet ble dermed overhengende. Dette ville igjen kunne føre til større nød og lidelse for folket. Både amtmann og biskop i Nordland var svært opptatt av å få en slutt på lokalbefolkningens lidelser som følge av Napoleonskrigene og den engelske blokaden. Utsiktene til en ny krig må dermed ha vært svært foruroligende. Nettopp av den grunn kan det tenkes at lokaladministrasjonen i Nordland foretrakk en union med Sverige fremfor en hard kamp om selvstendighet. Tanken om union med Sverige som den beste løsningen, ville i så fall ha vært styrt av realpolitiske avveininger og ikke mangel på patriotisme. Her er det viktig å skille mellom å *ønske* en union på den ene siden, og *akseptere* en union på den andre. Selv om utfallet i mange tilfeller blir det samme, er motivasjonen grunnleggende forskjellig. Dersom amtmann Elster og biskop Krogh mente at unionen med Sverige var den beste løsningen, mener jeg at dette må skyldes at de anså dette som den eneste reelle muligheten i den situasjonen Norge befant seg i. Fremfor å jobbe mot en utopisk selvstendighet, gjaldt det å gjøre det beste ut av situasjonen innenfor de reelle politiske rammebetingelsene. Jeg finner ingen bevis for at lokaladministrasjonen i Nordland ønsket en union med Sverige.

Etter min oppfatning er det heller ingenting, som tyder på at administrasjonen i Nordland bevisst gikk inn for å torpedere Kristian Fredriks planer. For, som jeg også var inne på i kapittel 2, hvorfor skulle tanken om at unionen med Sverige var den beste løsningen, ha ført til sabotasje av Nordlands muligheter til å bli representert på Riksforsamlingen? Dersom administrasjonen i Nordland faktisk gikk inn for en union med Sverige, ville de ikke vært uten meningsfeller på Riksforsamlingen. Ved å ikke bli representert på Riksforsamlingen mistet de den eneste mulighet for påvirkning som sto til deres disposisjon.

Tanken om selvstendighet var ikke enerådende i norsk opinion, det fantes en sterk gruppering som i flere år hadde jobbet for å få Norge ut av unionen med Danmark, og inn i en union med Sverige. Deres mål var på den ene siden å sikre Norge en bedre handelspolitisk og utenrikspolitisk stilling, og samtidig bytte ut det eneveldige kongedømmet med et konstitusjonelt styre. Tidligere forsøk på å få til dette, for eksempel ved statskuppet i Sverige i 1809, hadde slått feil, men ved Kielfreden fikk man en ny mulighet. Denne gangen med stormaktene i ryggen. I 1814 var det også en del nye grupperinger som anså en union med Sverige som den beste, og kanskje eneste løsningen, på den situasjonen Norge befant seg i.

Hvis man allikevel holder fast på at amtmann Elster og biskop Krogh saboterte Nordlands representasjon på Riksforsamlingen fordi de ønsket en svensk union, kan jeg se for meg to mulige forklaringer. Den første kunne vært et håp om at Riksforsamlingen ville bli utsatt eller avlyst dersom hele landet ikke var representert. Men jeg har ikke funnet noe i kildene som tyder på at dette noen gang var en reell mulighet, eller i det hele tatt ble vurdert. Det synes klart at Riksforsamlingen ville blitt gjennomført med eller uten de nordnorske representantene på plass.

Den andre muligheten er at Elster og Krogh var bekymret for at de representantene som ville blitt valgt fra Nordland ikke ville støtte deres syn på saken, men heller støtte kravet om selvstendighet. Det som slår bena under denne teorien er at da Nordland i desember 1814 valgte sine første Stortingsrepresentanter ble både biskop Krogh og amtmann Elster valgt.²⁵ Det er nærliggende å tro at de også ville vært naturlige kandidater til å representere Nordland på Riksforsamlingen.

²⁵ Se kapittel 5.

Dermed kan jeg ikke se at det er noe hold i Wikas påstander om at amtmann Elster og biskop Krogh saboterte Nordlands sjanser til å bli representert på Riksforsamlingen fordi de egentlig ønsket et samarbeid med Sverige. Jeg mener at det er mer sannsynlig at Nordlands fravær på Eidsvoll skyldtes en kombinasjon av helt andre forhold, nemlig store avstander, treg postgang, biskopens fravær og til en viss grad også befolkningens næringsvei. De lokale myndigheters mening om union eller selvstendighet, kan jeg ikke se har påvirket utfallet i noen grad.

Var det gjennomførbart?

Som jeg har vist var det flere faktorer som bidro til at Nordland ikke ble representert på Riksforsamlingen. Et interessant spørsmål da blir å se på om det i det hele tatt var realistisk å forvente at Nordland ville rekke å stille med representanter på Eidsvoll. Burde sentraladministrasjonen ha visst at ikke hele landet kom til bli representert?

Postgangen var en av de store hindringene, og som jeg har vist tidligere i dette kapittelet brukte ikke regentens instruks lenger tid enn normalt fra sør til nord. Dersom været hadde vært helt optimalt, det går frem at forsendelsen ble noe forsinket på grunn av storm, kunne den kanskje kommet frem noen dager tidligere. Uansett ville den lokale postbefordringen ha vært et problem, man må regne med at det hørte til regelen, snarere enn unntaket, at det tok flere uker å få beskjeden ut til alle lokale tjenestemenn og alle menigheter.

Deretter skulle det gjennomføres valg av to valgmenn i alle kirker. Uansett om store deler av den mannlige befolkningen var borte på fiske eller ikke, måtte man regne med at det kom til å ta noe tid i et amt hvor folk bodde så spredt.

Dersom amtmann og biskop kunne ha samarbeidet helt fra starten av, og amtsforsamlingen på forhånd var berammet, var det bare for valgmennene å sette kursen for amtets midtpunkt for å velge tre representanter. På dette tidspunktet ville Riksforsamlingen allerede vært i gang. Når de tre representantene vel var valgt måtte de komme seg sørover, en reise som vanligvis tok flere uker. Dermed ville de heller ikke i et *best case scenario* nådd frem i tide.

Slik jeg ser det var det aldri en reell mulighet for Nordland, og langt mindre Finnmark, å bli representert på Riksforsamlingen. Med en viss kunnskap til landets geografi og kommunikasjoner må sentraladministrasjonen ha vært klar over dette problemet. Nå var nok

biskop Kroghs fravær et ukjent moment som forsinket prosessen ekstra, men selv om han hadde befunnet seg på sin post ville det være urealistisk å forvente at den nordligste landsdelen kom til å klare å overholde tidsfristene.

Hadde Kristian Fredrik berammet Riksforsamlingen noe senere, for eksempel utsatt den et par måneder, hadde det vært mer realistisk å forvente at hele landet ville bli representert. Ingen unntak ble gjort for Nord-Norge, de fikk ingen forlenget frist. Med en viss kjennskap til Norges geografi, burde det vært åpenbart for sentraladministrasjonene helt fra starten av at Nordland og Finnmark ikke kom til å bli representert på Eidsvoll. Det ser ut til at i det rådende politiske klimaet var det viktigere å få gjennomført Riksforsamlingen så raskt som mulig, fremfor å sikre at alle representantene rakk frem i tide. Jeg regner med at dette var et bevisst valg sentraladministrasjonen foretok. Det var en nødvendig politisk strategi om man skulle ha det minste håp om å motsette seg Kieltraktatens bestemmelser.

Oppsummering

Begivenhetene i Nordland utover våren 1814 sto i sterk kontrast til det som skjedde i Sør-Norge. Her hadde man ingen fester eller offentlige kunngjørelser for å markere avholdelsen av bededag og valg. Bededagene ble også avholdt mye senere i Nord-Norge enn i resten av landet.

Kristian Fredriks instruks av 19. februar nådde ikke frem til biskop og amtmann i Nordland før i mars. Biskop Krogh mottok sitt brev noen uker før amtmann Elster, men han oppholdt seg da i Trondheim, og det var derfor vanskelig for ham å organisere bededagene i Nordland og Finnmark. Både biskop og amtmann sendte raskt brev til sentraladministrasjonen der de opplyste om at Nordland neppe ville rekke frem med sine representanter.

Det tok lang tid før prosessen kom i gang for alvor i Nordland, men i løpet av april og mai begynte det å skje ting også her. Den første bededagen ble avholdt i slutten av april, og i løpet av et par måneder hadde alle menighetene valgt sine representanter.

For Nordlands del ble det stopp her. 18. juni kom beskjeden om at Riksforsamlingen var ferdig med sitt arbeid, tiden hadde rent ut. Amtmann Elster innkalte derfor aldri til en amtsforsamling, da han anså dette for bortkastet bruk av tid og penger. Nordland ble dermed det eneste amtet i landet som ikke valgte representanter til Riksforsamlingen.

Når det gjelder hvorfor Nordland ikke ble representert på Eidsvoll har jeg vært innom flere ulike forklaringer. De fleste av disse er rent praktiske. Postbefordringen gikk sent, den ble hemmet av store avstander og tidvis dårlig vær. I tillegg kan mennenes fravær på fiske og biskop Kroghs reise til Trondheim ha bidratt til å forsinke prosessen ytterligere. Dette er forklaringer som aktørene selv mente var hovedgrunnen til at Nordland ikke ble representert.

Noen lokalhistorikere mener at slike praktiske vanskeligheter alene ikke kan forklare alle forsinkelsene. Forklaringen ligger derimot i bevisst politikk fra den lokale administrasjonens side. Fordi Nordland ble så hardt rammet av den engelske blokaden, førte dette til en ekstra sterk misnøye med dansk styre i Nordland, og dermed et ønske om å torpedere Kristian Fredriks prosjekt.

Jeg har ikke funnet noe i mine kilder som tyder på at det har vært en bevisst politikk fra lokaladministrasjonen å prøve å ødelegge for Nordlands mulighet til å bli representert på riksforsamlingen. Snarere tvert i mot. Slik jeg ser det var den viktigste grunnen til at ting tok så lang tid i Nordland den trege postgangen, og da spesielt den lokale postbefordringen. I tillegg mener jeg at hele prosessen led under biskopens fravær, da dette skapte usikkerhet og førte til at organiseringen tok unødvendig lang tid.

Men selv om disse problemene hadde blitt løst mener jeg det uansett ville vært urealistisk å forvente at Nordland skulle rekke frem til riksforsamlingen i tide. Dette må sentraladministrasjonen ha vært klar over, men de gjorde ingen endringer for å sikre at hele landet rakk frem med sine representanter i tide. Dette vil jeg tro henger sammen med en vurdering om at det var viktigere å få gjennomført riksforsamlingen raskt enn å få hele befolkningen representert

Kapittel 4: Adressene – hyllest og fullmakt

”Allernadigste Fyrste! alt ville vi bære – kun ikke fremmed Aag – alt ville vi gjøre kun ikke bryde den hellige Eed, vi i Dag hav svoret, den at hævde Norges Selvstændighet, og at vove liv og blod for vort elskede Fædreland og dets opphøyede Regent.”¹ Slik utrykte innbyggerne i Selje seg da de skrev sin adresse til Kristian Fredrik i mars 1814. I alle prestegjeld over hele landet utformet man slike adresser i løpet av våren og sommeren dette året. De inneholdt hyllest til landets nye regent, og fungerte som fullmakter for representantene som ble valgt til Riksforsamlingen.

I dette kapittelet vil jeg ta for meg adressene. Først vil jeg se på adressene generelt – hva var deres funksjon? Deretter kommer en mer utdypende diskusjon rundt adressenes kildeverdi, stil og form.

Etter å ha diskutert adressene generelt, vil siste del av kapittelet være viet adressene fra Nordland spesielt. Hovedproblemstillingen her vil være knyttet til om adressene fra Nordland skiller seg ut fra adressene man skrev ellers i landet, enten i stil eller innhold. Deretter vil jeg se på hva som eventuelt kan forklare slike forskjeller.

Et annet viktig moment vil være å se på de prestegjeldene man mangler adresser fra, dette gjelder syv prestegjeld i Nordland. Når det mangler adresser er det nærliggende å trekke konklusjonen at det her ikke ble avholdt valg, og derfor aldri forfattet adresser. En annen mulighet er at det ble avholdt både valg og skrevet adresser også i disse prestegjeldene, men at adressene har forsvunnet på et senere tidspunkt. Dette vil jeg prøve å finne svar på ved å undersøke kirkebøkene fra de aktuelle områdene.

Adressene er et lite benyttet kildemateriale, og jeg håper at å gå nærmere inn på dem vil gjøre det være mulig å kaste ytterligere lys over hendelsene i Nordland i 1814.

Bededag og valg – adressene blir til

Ved valgene til Riksforsamlingen opplevde man for første gang på over 150 år at det ble spurt etter norsk folkevilje.² Den 19. februar sendte Kristian Fredrik et åpent brev til landets

¹ Olafsen og Birch-Reichenwald 1914, s 62. (Her er alle adressene sør for Nordlands amt trykket)

² Bergsgård 1943, s 169.

biskoper og amtmenn. Her opplyste han om rikets stilling, og kunngjorde at han antok tittelen som Norges regent. Samtidig bestemte han at en forsamling valgt av folket skulle møte på Eidsvoll 10. april for å avgjøre Norges regjeringsform. Valgene skulle foregå i to omganger. Først valgte hver kirkelyd to representanter, deretter skulle disse samles og enes om tre representanter som skulle møte på Riksforsamlingen på amtets vegne.

Bededagene kan virke som en harmonisk samling av hele folket, men det var neppe så rosenrødt. Det ble ikke opplyst på forhånd at man skulle velge valgmenn, disse valgene kan dermed ha blitt noe tilfeldige og lite omfattende. De fleste visste heller ingenting om den eden de skulle avlegge da de møtte opp i kirken. De som ønsket union med Sverige må ha blitt tatt på senga og følt at de hadde lite spillerom. Enkelte i denne gruppen har da også gitt uttrykk for at de følte et press som innimellom kunne oppleves som terror. Jevnt over får man allikevel et inntrykk av at eden ble avlagt med glede og at det var stor begeistring i befolkningen.³ Dette er en holdning som også gjentas i de fleste adressene; valgene ble gjennomført med stor entusiasme. En viktig hensikt med denne eden var nettopp å styrke samholdet i befolkningen. At den som en bieffekt nærmest kneblet regentens motstandere var nok heller ingen ulempe.⁴

Som jeg har vært inne på tidligere i oppgaven, ble det avholdt bededager i Nord-Norge på samme måte som i resten av landet. Det ble skrevet adresser og valgt valgmenn. For Nordlands del ble det stopp her. Innen valgene var gjennomført i alle kirkelydene kom beskjeden om at Riksforsamlingen var ferdig med sitt arbeid, man ønsket da ikke å bruke mer tid og ressurser på å velge representanter. Nordland ble således det eneste amtet i landet som ikke valgte representanter til Riksforsamlingen. I Finnmark, som på denne tiden også inkluderte Troms, samlet valgmennene seg 1. august for å velge amtets tre representanter til Riksforsamlingen. Da det ikke var noe poeng å sende Finnmarks representanter sørover flere måneder etter at Riksforsamlingen var oppløst, ble det bestemt at disse skulle representere Finnmark på det første ordinære Storting i 1815.

Selv om Nordland aldri fikk valgt sine tre representanter til Riksforsamlingen ble det skrevet adresser også her, den første delen av valget ble jo gjennomført. Adressene som ble utarbeidet skulle ha fulgt med valgmennene sørover og blitt overrakt Kristian Fredrik slik det ble gjort

³ Bergsgård 1943, s 175-177.

⁴ Dyrvik og Feldebæk 1996, s 141.

fra alle andre amt i landet. Dette ble det naturlig nok ikke noe av da Nord-Norge ikke sendte representanter til Eidsvoll. Adressene fra Nord-Norge kom dermed heller ikke med da adressene ble trykt og utgitt i 1814. Det ble i utgangspunktet bestemt at landsdelens representanter skulle ta med seg adressene til det første ordinære Storting. Dette skjedde ikke, i stedet forsvant adressene, og det tok faktisk 100 år før man fant dem igjen.

Ved årsskiftet 1914/15 fant man de fleste adressene fra Nordland i stiftsarkivet i Trondheim, men det manglet adresser fra syv av amtets 25 kirkelyder. Kort tid senere dukket alle adressene fra Finnmark opp i stiftmannens arkiv i Tromsø. I 1916 ble disse adressene samlet og trykket som et tilleggsbind til de tidligere utgitte adresser og fullmakter fra hele landet.

Man vet ikke hvorfor disse adressene forsvant etter 1814. Instruksen fra regenten hadde vært klar, etter at adressene var samlet sammen, skulle man: ”overlevere dem i Regentens Haand som Fuldmagt til deres eget Valg og til Bevaring i Rigets Arkiv”.⁵ Men da Nordland ikke sendte representanter til Riksforsamlingen ble dette vanskelig. Biskop Krogh gjorde regenten oppmerksom på dette problemet i et brev han sendte 8. mai 1814⁶. Her ber han om at Nordland må slippe å overlevere adressene til regenten personlig da dette vil bli både vanskelig og kostbart. Kristian Fredrik svarte på dette brevet den 17. juni⁷. Her ga han beskjed om at adressene fra Nord-Norge ikke måtte overleveres med en gang, det kunne vente til Nordland sendte representanter til det første ordinære Storting.

Men innen man kom så langt at man fikk avholdt det første ordinære Storting, var den politiske situasjonen en ganske annen enn den hadde vært på våren 1814. Den personen adressene var stilet til hadde forlatt landet, og Norge hadde gått inn i en union med Sverige. Den første delen av instruksen var dermed umulig å etterleve, og det må ha syntes meningsløst å ta med adressene sørover. I stedet har man holdt seg til andre del av instruksens; adressene ble samlet sammen og sendt til arkivet i Trondheim. Hva som kan forklare at de forsvant, for så å dukke opp igjen vel 100 år senere, er ikke så greit å svare på i dag, men det er vel ikke til å komme unna at arkivsystemet var noe tilfeldig i arkivenes barndom.⁸

⁵ Sitert etter: Bergsgård 1943-46, s 3.

⁶ Statsrådssekretariatets arkiv, Db. bilag og journalsaker, 03. journalsaker 401-780 1814, nr 486.

⁷ Biskopens arkiv, korrespondanse 1769-1831, 165. 1814 brev fra Kristian Fredrik.

⁸ Adressene fra Nord-Norge synes stadig å forsvinne i arkivene. De originale adressene fra Nordlands amt forsvant igjen etter at de ble trykket i 1918. Hverken de eller adressene fra Finnmark ligger sammen med resten av landets adresser i Riksarkivet. De skal visstnok ha blitt etterlyst av lokalhistorikere uten resultat. Etter litt

Adressene som historisk kilde

Så vidt jeg har klart å finne frem til har adressene som ble utarbeidet i 1814 i liten grad blitt utnyttet som kilder. Den siste, så vidt jeg kan se, som har gjort en systematisk gjennomgang av dem er historikeren Arne Bergsgård, i en artikkel i *Historisk tidsskrift* i 1943-46. Det er nærmest opplest og vedtatt at adressene fungerer dårlig som kilder. Personlig synes jeg det er uforståelig at disse dokumentene er viet så lite oppmerksomhet. Når det er sagt, så er det ikke til å legge skjul på at det er en del problemer knyttet til å bruke adressene som kilder.

For det første ble innholdet i adressene ikke gjenstand for noen form for offentlig debatt, og folk fikk lite informasjon om hva som sto i dem. Adressene ble ofte skrevet av presten på forhånd under klar instruks fra biskopene, og bare undertegnet av menighetens fremste menn. Da en ganske stor del av befolkningen ikke kunne lese og skrive må det ha vært vanskelig for mange å vite hva de nå stilte seg bak. Prestene var offentlige tjenestemenn, de var helt avhengig av sentraladministrasjonens velvilje for å klatre i systemet. Derfor kan man ikke være sikre på at adressene faktisk var et uttrykk for folkeviljen.

For det andre hadde adressene en klar hensikt, de ble ikke skrevet kun som fullmakt for valgmennene. For Kristian Fredrik hadde de to viktige funksjoner. Den ene var rettet utad; prinsen ville bevise at han handlet på basis av folkeviljen når han trosset bestemmelsene i Kieltraktaten. Det var viktig i forhandlingene med stormaktene å kunne vise til at dette ikke var noe prinsen gjorde ut av maktbegjær, han var derimot et redskap for folkeviljen. Dette var et argument som klang godt i tiden etter den franske revolusjon. Den andre funksjonen var rettet innad; adressene var et mektig våpen mot fiendene hans. Når eden først var avlagt kunne man vanskelig gå tilbake på den, og dermed ble hele folket knyttet sammen i en felles sak.⁹

Dette er fornuftige innvendinger, men samtidig synes jeg det blir feil å avfeie adressene i sin helhet på grunn av dette. Selv om man skal være skeptisk til en del av det patriotiske innholdet i adressene, så innebærer ikke det at man må konkludere med at det ikke var en slik patriotisk stemning i landet. Ved å sammenlikne med andre kilder kan man få et mer nyansert bilde.

rotning i statsarkivet i Trondheim klarte jeg imidlertid å oppspore adressene fra Nordland – de lå i en eske merket "Øz. Diverse"...

⁹ Bergsgård 1943, s 173-177.

Finner man uttrykk for liknende holdninger andre steder? Det gjør man. I tidsskriftet *Tiden* strømmet det inn leserinnlegg med klart patriotisk innhold. Innledninger som i dette innlegget fra Trondheim er ikke uvanlig: ”Nordmænd! Timen er kommen, da det maa bestemmes, om Norge skal gjenvinde sin gamle Ære og Selvstændighed, eller om det skal paatage sig forhadte Lænker under et fremmed Aag.”¹⁰ Her gjengis det også en oversikt over hva privatpersoner i Trondheim har samlet inn av penger, edle metaller og matvarer som skal sendes til Norges regent. Dette er bare et eksempel av mange, og jeg mener dette underbygger den stemningen man finner i adressene.

Og selv om det nok er riktig at folk hadde lite innflytelse på hva som til syvende og sist sto i adressene, så må man kunne gå ut i fra at de hadde protestert dersom innholdet hadde vært helt i strid med deres egne holdninger. Jeg mener derfor at man må kunne regne med at innholdet i adressene i hvert fall til en viss grad er uttrykk for folkeviljen. Hadde det gått diametralt i mot deres overbevisning ville man nok sett flere eksempler på motstand og uenighet.

Uansett hva man mener om adressene som uttrykk for folkeviljen, så har adressene mye annet å bidra med. Det viktigste er at de gir mye verdifull og konkret informasjon. De forteller oss at valg av valgmenn ble gjennomført over hele landet. Instruksene fra Kristian Fredrik nådde frem til alle, om enn noe forsinket i Nord-Norge, og hans instruksjoner ser ut til å ha blitt fulgt. Alle adressene er datert og signert. Vi kan se hvor lang tid postgangen har tatt, og vi får et lite innblikk i samfunnsstrukturen på selv de minste plasser. Spesielt for Nordlands del, hvor tilgangen på informasjon om hva som skjedde er så begrenset, blir derfor adressene en viktig kilde.

Adressenes stil og form

De aller fleste adressene som ble utarbeidet i 1814 er altså bevart. I tillegg til de syv adressene som mangler fra Nordland, mangler det et par stykker fra resten av landet. Alle de bevarte adressene er trykket og utgitt, og dermed lett tilgjengelige. I de følgende avsnittene vil jeg ta for meg hvordan disse adressene ser ut generelt, hva som er typisk for dem rent stilmessig, og hvilken konkret informasjon de gir.

¹⁰ *Tiden*, nr 83, 9. april 1814.

Noe som raskt blir tydelig er at adressene er ganske ulike. Det er variasjoner i innhold, og ikke minst i lengde. Noen adresser er korte og saklige, med kun et par linjer om at valg er gjennomført, det gjelder for eksempel adressene fra Gran og Trysil. Andre adresser er lange og kan gå over flere sider, de gir mye informasjon om valgene, deltagerne og sinnsstemning. Dette gjelder for eksempel adressene fra Aal og Hurum. Flertallet av adressene befinner seg et sted mellom disse ytterpunktene.

Selv om det er en del forskjeller mellom adressene, er det mulig å identifisere flere fellestrekk. For det første går det klart frem av adressene hvem de er stilet til, det er ingen tvil om at alle er skrevet til Norges regent Kristian Fredrik. Det er en del variasjon i måten man henvender seg til regenten på. Noen nøyer seg med den ganske enkle formen ”Til Norges Regent, Prinds Christian Fredrik”.¹¹ Andre lister opp alle hans titler i en noe mer pompøs stil ”Underdanigste Adresse til Christian Frederik, Norges Regent, Prinds til Danmark, Hertug til Slesvig, Holsteen, Stormarn, Ditmarsken og Oldenburg”.¹² Det finnes noen få unntak fra denne ”regelen”, bl.a. i adressen fra Indviken går det ikke klart frem hvem man har stilet adressen til. Man følte kanskje at dette var overflødig, eller at man skrev mer til Riksforsamlingen enn til en enkelt person.

For det andre har mange av adressene henvisninger til Regentens brev av 19. februar 1814, da gjerne for å understreke at de har fulgt befalingene og at valgene er gjennomført i henhold til instruksjonen. Ofte gjengis ordlyden fra eden som ble avlagt, som for eksempel i adressen fra Moland i Bratsbergs amt: ”Vi og samtlige vore Brødre i Molands Præstegield have svoret at hævde Norges Selvstændighet, at vove Liv og Blod for vort elskede Fædreneland, og vi hyylde Dig, o Prins! Som vår Regent og Fyrste.”¹³ Det at man finner såpass mye avskrift fra prinsens brev i adressene, kan skyldes at de som forfattet adressene var usikre på hva de skulle inneholde. Således må det ha virket trygt og fornuftig å gjenta prinsens befalinger ordrett i stedet for å prøve å tolke innholdet og komme opp med egne formuleringer.

For det tredje har det tydeligvis vært viktig for mange å understreke at valg og edsavleggelse ble gjennomført med ekte kjærlighet til landet, og man finner flere nasjonalromantiske tanker om Norge så vel som nordmenn. Dette var typiske tanker for denne tiden. Historiker Øystein

¹¹ Olafsen og Birch-Reichenwald 1914, s 7.

¹² Olafsen og Birch-Reichenwald 1914, s 280.

¹³ Olafsen og Birch-Reichenwald 1914, s 106.

Sørensen beskriver tiden fra ca 1770 til 1814 som et patriotisk prosjekt i Norge.

Hovedformålet med dette prosjektet, som kan sees som en del av nasjonsbyggingen, var å avdekke nordmenns egenart; jakten på å finne en nasjonalkarakter. Her ble den frie norske odelsbonden sentral, og sto som kontrast til de mer ufrie bøndene i Danmark. Et annet typisk trekk for dette prosjektet var å fokusere på Norges gullalder i historien; vikingtid og middelalder. De knyttet også den typiske nordmann opp mot naturen; barsk, hard og karrig. Man mente at den typiske nordmann var modig og redelig.¹⁴ Slike holdninger finner man altså igjen i flere av adressene. For eksempel kan man lese dette i adressen fra Toten: ”frygt ikke, at vi nogensinde skulde svige Eeden – Brud af den er ligesaa ukiendt for Normanden, som Frygten i hans Barm.”¹⁵

Et fjerde likhetstrekk er at mange adresser viser til de forutgående politiske hendelsene med Napoleonskrigene, og Danmarks avståelse av Norge til Sverige. Det uttrykkes da gjerne en sorg over atskillelsen fra Danmark, som regel etterfulgt av en hylling av Kristian Fredrik som nå skal hjelpe landet ut av denne vanskelige politiske situasjonen og sikre Norge selvstendighet. Ingen av adressene uttrykker glede over at det er slutt på dansk styre.¹⁶ Dette kan skyldes flere forhold. Adressene var stilet til et medlem av det danske kongehuset, og det kan tenkes at etter flere hundre år med fellesskap så ikke nordmennene på unionen som et fremmedstyre.

Den nevnte hyllesten av Kristian Fredrik settes gjerne i en religiøs kontekst, noe som ikke er veldig overraskende i og med at adressene stort sett ble skrevet av prester, og valgene foregikk i kirken. Religion spilte en viktigere rolle i folks liv på denne tiden, og tanken om kongen som innsatt av Gud hang nok litt igjen, selv om mer verdslige og liberale tanker fra den franske revolusjon var i ferd med å få fotfeste. Det finnes utallige eksempler på slik hylling, nok et eksempel fra Toten: ”Held os! Norge har en trone, og vi dens odelsbaarne Arving iblandt os. – Dig, ædle Fyrste! overgive vi Roeret; under Himlens Beskyttelse vil du føre vort Fædrelands Skib i tryg og sikker Havn.”¹⁷

For det femte så må det trekkes frem at hovedpoenget med adressene var å fungere som fullmakt for valgmennene, og så vidt jeg kan se oppgir alle adressene navn, og som regel

¹⁴ Sørensen (red) 1998, s 17-47.

¹⁵ Olafsen og Birch-Reichenwald 1914, s 163.

¹⁶ Bergsgård 1943-46, s 29.

¹⁷ Olafsen og Birch-Reichenwald 1914, s 164.

yrke, på de to som er valgt fra kirkelyden. Her ser det ut til at alle har overholdt kravet om at minst én av valgmennene skulle tilhøre bondestanden. Noen adresser oppgir også alder på de som er valgt, antakeligvis for å vise at de har overholdt bestemmelsen om at valgmennene måtte være over 25 år. Ikke alle kirkelyder har gjort dette, og man vet jo at av de som møtte som representanter på Eidsvoll var den yngste kun 16 år.¹⁸

Så for å oppsummere hva man kan få ut av disse adressene vil jeg trekke frem følgende punkter. Det viktigste politiske innholdet knytter seg til selvstendighetspolitikken og hyllingen av prinsen. Adressene tegner et bilde av en norsk befolkning som ønsker selvstendighet, og som har stor tiltro til at Kristian Fredrik er rett mann for jobben. Adressene gir også jevnt over et inntrykk av at den nye troskapseden er avlagt med glede og entusiasme. Samtidig gir adressene et innblikk i det norske samfunn anno 1814 – vi får både vite noe konkret om hva som skjedde i forbindelse med valg og edsavleggelse, og vi ser konturene av et fattig samfunn med relativt homogen befolkning.

Adressene fra Nordland

Så langt om adressene generelt, hva så med de adressene som er bevart fra Nordland? I de følgende avsnittene vil jeg ta for meg disse adressene spesielt. Jeg vil for det første se på hvordan de skiller seg ut fra adressene ellers i landet, og hvilken informasjon de gir om valgene i Nordland. Deretter vil jeg ta for meg de syv prestegjeldene som det ikke er bevart adresser fra og se om jeg kan finne ut av hva som skjedde her.

Som jeg var inne på i kapittel 3 mottok amtmann Elster det åpne brevet fra Kristian Fredrik først 20. mars. Og dagen etterpå sendte han beskjed videre til sine underordnede. Deretter er det litt vanskelig å følge begivenhetenes gang, og det ser ut til at det har gått noen uker uten at det har skjedd noe særlig. I følge et brev som amtmann Elster sendte til Norges regent 20. juni går det frem at han 6. april hadde sendt et nytt brev til alle prestegjeld i amtet.¹⁹ Her hadde han bedt om en oppdatering på hvordan det gikk med valgene, og når representantene kunne samles. Beskjeden han fikk tilbake må ha vært nedslående; først i slutten av juni mente prestene at det var realistisk at alle valgmennene kunne møtes på en amtsforsamling.

¹⁸ Dyrvik 2005, s 70.

¹⁹ Statsrådssekretariatets arkiv, Db. Bilag og journalsaker, pakke nr 9: Residua 1814.

Amtmannen gav den 27. august videre beskjed om at alle amtets adresser skulle sendes inn til ham.²⁰ På dette tidspunktet var det klart at Nordland ikke kom til å rekke frem med sine representanter til Eidsvoll, dermed fikk de heller aldri overlevert adressene til Kristian Fredrik personlig slik meningen var. Hensikten bak amtmannens initiativ har nok dermed vært å oppfylle kravet om at alle adresser skulle tas vare på og oppbevares i rikets arkiv.

Nordland er allikevel det amtet som det mangler flest adresser fra. Nordlands amt besto i 1814 av 25 prestegjeld, kun 18 adresser er bevart. Det er synd at man mangler en såpass stor del av dette kildematerialet, men de adressene som er bevart gir en del informasjon og også grunnlag for å trekke noen konklusjoner.

Det er en del likhetstrekk med de adressene man finner ellers i landet. På samme måte som lenger sør, er det stor variasjon i lengden på adressene. Selv om adressene fra Nordland gjennomgående er kortere enn de man finner andre steder i landet. Men selv om lengden varierer, er så å si alle adressene stilet direkte til Kristian Fredrik, om enn med varierende tiltaleformer.

Et annet likhetstrekk er at mange prester har valgt å gjengi ordlyden fra edsavleggelsen og instruksen fra Kristian Fredrik, i sine adresser. Det er også en del som er opptatt av å understreke at selv så langt nord er eden avlagt og valgene gjennomført, med ekte fedrelandskjærlighet: ”Dette ere Følelser, som uden Tvivl have gjenemstrømmet enhver Nordmands Bryst fra Lindersnæs til Nordcap”.²¹

Selv om det altså er en del likheter, er det mest interessante i denne sammenheng å se om det finnes vesentlige forskjeller mellom adressene fra Nordland og resten av Norge. Og ikke minst prøve å finne forklaringer på hvorfor det eventuelt er slik. Ved å gå litt nøyere gjennom adressene fra Nordland, er det noen særegenheter som peker seg ut.

En del av ulikhetene er knyttet opp mot praktiske anliggende, som dato for gjennomføring og hvilken ukedag bededagene ble gjennomført på. Adressene i Nordland ble forfattet senere enn i resten av landet, og det er også et stort spenn i dateringene. Det er heller ikke alle som har

²⁰ Jæger (red.) 1918, s IV.

²¹ Jæger (red.) 1918, s 47 (Her er alle adressene fra Nordland og Finnmark trykket)

overholdt kravet om at bededagen skulle avholdes på en fredag. Dette er problemstillinger jeg var inne på i kapittel 3.

Den sene dateringen er, i denne sammenheng, ikke så veldig interessant i seg selv, men det reiser en spennende problemstilling: Visste innbyggerne i Nordland at adressene de skrev i realiteten var meningsløse fordi Riksforsamlingen allerede hadde avsluttet sitt arbeid?

Av det åpne brevet fra Kristian Fredrik gikk det frem at Riksforsamlingen skulle avholdes 10. april. Dermed visste man i det minste at Riksforsamlingen var godt i gang da Nordland avholdt sine valg, og forfattet sine adresser, utover våren og sommeren 1814. På toppen av dette måtte man legge til den lange reisen fra Nordland til Eidsvoll. Store deler av reisen sørover måtte gjøres sjøveien, og ville ta flere uker. Dermed kunne man i beste fall håpe på at Nordlands representanter ville rekke frem til Eidsvoll på sensommeren eller tidlig på høsten.

Når det er sagt, så visste man svært lite om hvor lang tid Riksforsamlingens arbeid ville ta. Det å utarbeide en konstitusjon og velge landets nye styreform var et stort prosjekt, og få hadde nok forutsett at arbeidet ville være slutført allerede i midten av mai. Således må man kunne anta at befolkningen og lokaladministrasjonen i Nordland, i det minste næret et lite håp, om at det ville være mulig å få sine representanter sørover i tide til å kunne være med på å slutføre arbeidet på Riksforsamlingen.

Det er i hvert fall ingenting i de bevarte adressene som tyder på at man var resignert i håpet om at landsdelen skulle bli representert, snarere tvert i mot. Det florerer av utsagn av typen: ”I Tilfælde af, at Amtsforsamlingens Valg skulle falde paa Nogen av Foran benævnte tvende Mænd fra dette Pristegield, eller på dem begge, meddeles dem herved uindskrænket Fuldmagt til: at møde i Eidsvold ved Forsamlingen av Nationens Udvalgte (...)”.²² Man har med andre ord sett for seg at det ville bli avholdt valg av tre representanter fra amtet, og at det var en god mulighet for at disse skulle rekke å møte på Eidsvoll før det hele var over.

²² Utdrag fra adressen fra Bø, trykket i: Jæger (red.) 1918, s 31.

Stil, form og innhold

Det er ikke bare når det gjelder praktiske forhold rundt gjennomføringen av bededager og valg at adressene fra Nordland skiller seg ut. Ser man nærmere på adressenes innhold, stil og utforming så finnes det noen særegenheter også her.

For det første er de gjennomgående kortere enn adressene utarbeidet lenger sør. De fleste går over bare noen linjer, og kun én går over flere sider. Dette er adressen fra Værøy og Røst, og den skiller seg i vesentlig grad ut fra de andre. Den er over to sider lang, og er dermed av de mest omfattende i hele landet. Selv de mest utbroderende adressene holder seg som regel mellom en og to sider. Sognepresten i Værøy og Røst, Jonas Kirsebom Dahl, har tydelig lagt ned stort arbeid i denne adressen, både rent språklig og innholdsmessig. Adressen er omtrent som et langt dikt med store ord, svulstige formuleringer og en mengde metaforer og bilder. I tillegg til at forfatteren er språklig dyktig, om enn litt voldsom, har han hatt god kunnskap om så vel Norges historie som aktuelle politiske hendelser. Her gis det uttrykk for sorg over atskillelsen fra Danmark, harme over Sveriges handlinger, takksigelser til Kristian Fredrik, og forsikringer om at innbyggerne i Værøy og Røst vil kjempe til siste mann for Norges selvstendighet. Noe dette utdraget viser:

Vi saae os skildte fra en Kongestamme, der stedse med Viisdom og
Rætfærdighet havde bestyret sit Folk, og for evig berøvede een Faders
Regjering. (...) Vi saae! som det verste af alt! hvorledes vores ublide
Skjebne havde overgivet os i en Konges Hænder, der, skjønt
indskrænket i sine egne Lande, skulle regjere Norge med fuld
Enevolds Magt, og det en Konge som med List og Vold og
Undertrykkelse havde banet sig Vei til Vor Krone. (...) Gud saae vor
Nød og tænkte paa vor Frelse, Een ædel Prindses Hjerter oppflammede
Han og Hans Mod styrkede Han at antage sig det forladte
Fædreland og tale dets Sag. (...) Vante til Farer, vante til Døden
selv, som vore Øers farlige Beliggenhed daglig frembyder og stiller os
for Øyne, ansee vi Velfærdt og Liv for intet, naar Fødelandets eller
dets Regent hellige Stemme lyder, og vi opfordres til dets Hjælp eller
Forsvar; Som een mand ville Vi da møde og overeenstemmende med
vor Eed staae eller falde med vore Brødre (...)

Men dette er som sagt unntaket snarere enn regelen. De andre adressene fra Nordland er korte, stort sett rundt en halv side, og mye mer nøkterne i stilen. Det finnes innslag av hylling og nasjonalromantiske tanker om nordmannen og Norge også her, men i mye mindre grad enn i adressen fra Værøy og Røst, og også i mindre grad enn i landet for øvrig. Det virker som om det viktigste for forfatterne av disse adressene har vært å formidle hva som har funnet sted og

hvem som har blitt valgt som representanter. Slik sett fungerer disse adressene i større grad som fullmakter enn som hyllest. Det vises ofte til Regentens brev av 19. februar, og det avsluttes gjerne med et uttrykt håp om at man har gjennomført alt riktig. ”Saaledes troe vi nu at have efterkommet Befalingen i ovennævnte naadigste Rescript.”²³

Arne Bergsgård har i sin artikkel *Valadressene til Christian Frederik*, vært inne på denne problemstillingen. Han har systematisk gått gjennom i hvor stor grad man har funnet hyllest av Kristian Fredrik i adressene. Han mener at man kan se et visst mønster. Det er fem amt som skiller seg ut ved å i liten grad inneholde hyllest: Hedmark, Akershus, Østfold, Jarlsberg grevskap og Nordland. For Hedmark, Akershus og Østfold sin del mener Bergsgård at dette skyldes at de er grense-amt, og således vil bli hardest rammet av en konflikt med Sverige. Når det gjelder Jarlsberg grevskap peker Bergsgård på at dette var hjembygden til grev Wedel Jarlsberg, en av Kristian Fredriks uttalte motstandere. Hvorfor Nordland skiller seg ut i denne retningen når Finmark ikke gjør det, har Bergsgård større problemer med å forklare. Hans konklusjon er at det må skyldes instruksene fra amtmennene.²⁴

Det kan være noe i dette argumentet, men jeg har ikke funnet stort i mitt kildearbeid som kan underbygge dette. Så vidt jeg kan se har amtmann Elster fulgt instruksene fra regenten til punkt og prikke, og har sendt all informasjon han har fått videre så fort det har latt seg gjøre. Det eneste dokumentet jeg har funnet som kan tyde på at amtmannen har hatt antipatier i forhold til Kristian Fredrik og det danske kongehuset, er et notat funnet i amtmannens arkiv i Trondheim. Det er hverken datert eller signert, men det er skrevet en gang senhøstes 1814, sannsynligvis av amtmannen selv.²⁵ Her skriver han blant annet: ”I begynnelsen av Aaret oppløstes det Baand som i flere Aarhundre knyttede Norge til Danneriget. Frie fra denne ældgamle; ikke for Nordmændene fordeelagtige forbindelse, haabede vi uforstyrret at kunne oppreise vort forfalne fædreland (...).”²⁶

Å skrive rett ut at unionen med Danmark ikke hadde vært fordelaktig for Norge er uvanlig, og man finner ingen eksempler på dette i adressene. Men å gå derfra til å hevde at amtmannen har vært uvillig innstilt overfor Kristian Fredrik mener jeg er å trekke det for langt. Det er ingenting annet i amtmannens korrespondanse eller andre papirer, som jeg har klart å

²³ Utdrag fra adressen fra Hadsel. Trykket i: Jæger (red.) 1918, s 35.

²⁴ Bergsgård 1943-46, s 15.

²⁵ For nærmere drøfting av dette, kapittel 1.

²⁶ Nordlands amt arkiv, mappe øz. Diverse.

oppspore, som tyder på dette. Snarere tvert i mot, den forventede hyllesten og forsikringer om amtets hengivenhet er på plass. Og som vi har sett er det flere adresser fra Nordland som inneholder glødende patriotisme og hyllest av regenten. Fraværet av hyllest i enkelte kirkesogns adresser, mener jeg primært har andre årsaker, slik jeg har drøftet over. Jeg mener også at det er vanskelig å trekke bastante konklusjoner om noe klart mønster så lenge man mangler syv adresser fra amtet.

Men om man ikke finner så mye hyllest og uttrykk for romantisering av Norge og nordmenn, så finner man innslag av klagemål. Så vidt jeg kan se forekommer dette i mye mindre grad i adressene fra andre deler av landet. Napoleonskrigen med sine blokader hadde vært vanskelig for hele landet, med kornmangel og mange steder utstrakt hungersnød. Man kunne derfor kanskje forvente at man hadde benyttet sjansen som adressene gav til å ytre sin misnøye. I resten av landet finner jeg, som sagt, få eksempler på dette. Og der det forekommer er det uttrykt veldig forsiktig, nærmest kamuflert i hyllesten. I Nordlands amt er det noen adresser som avviker fra dette mønsteret. I flere av adressene nevnes eksplisitt den store nøden og vanskelighetene man har opplevd gjennom de siste årene med krig. Lengst i denne retningen går Flakstad, som ikke bare klager sin nød, men som også foreslår løsninger på problemet:

”Saa forvisser vi os og, aller underdanigst om, at du Ædle Fyrste; vil henvende din opmærksomhed paa dette trængende Land, som under denne langvarige trykkende Krigs Periode er nedsynket i den yderste Armod og Elendighed har lidt og endnu lider den største trang og mangel ikke nok paa alle de til Livet Beqvemmeligheder henhørende Ting, men mere endog paa de til sammes Ophold uundværligste Fødemidler, hvorover mange av Hungeren ere hendøde og endnu dør og seer vi end en større Nød i møde, da dette Aars Vinter-Fiskerie saa aldeles mislingede, at i fald intet undsetnings Korn kommer vort Land til understøttelse, maa vi berede os til forestaaende Vinter at vorde Offere for Hungerens Sverd. Hvorfore vil du see dine undersaatteres Existance og Liv Concerveret maa du bære omsorg for at Magasin-Gods til anstunde Høst d: A: maatte vorde vor Egn tilførdt, hvoraf enhver Familie kunde Erholde saa meget Levemedler, som vilde være tilstrækkeligt for dens Ophold i det mindste Vinteren over.”²⁷

Her legger man altså ikke mye bånd på seg, beskjeden er klar: Dersom Nordlands amt ikke får større kornforsyninger, og det raskt, må regenten regne med at enda flere vil dø i hungersnød. Selv om tonen i adressen er relativt underdanig og ærbødig, må man kunne si at det ligger en viss trussel i den også. Selv om det ikke står eksplisitt, kan man lese mellom linjene at

²⁷ Utdrag fra adressen fra Flakstad. Trykket i: Jæger (red.) 1918, s 33.

befolkningen neppe vil være like velvillig innstilt mot regenten dersom han ikke klarer å løse disse problemene.

Også i en del av de andre adressene fra Nordland finner en referanser til den store nøden som amtet hadde opplevd i løpet av krigsårene. Dette kan se ut til å underbygge påstanden om at Nordland ble hardere rammet av nødsårene enn resten av landet, men det kan også tenkes at man bare har vært litt djervere her når det gjelder å bringe dette frem for regenten. Det var ikke så mange andre muligheter innbyggerne i Nordland hadde, langt unna hovedstaden som man befant seg. Nødsårene var utvilsomt harde for landsdelen, og at en del frustrasjon og fortvilelse kommer til uttrykk i adressene er ikke så merkelig. Det er slik sett mer bemerkelsesverdig, synes jeg, at man ikke finner flere eksempler på dette også fra andre deler av landet.

Det er altså en del innholdsmessige forskjeller mellom adressene fra Nordland og de man finner lenger sør i landet. Også når det gjelder det rent tekniske finner man noen forskjeller. Som jeg var inne på tidligere oppgir de aller fleste adressene navnene på sine valgmenn, og gjerne også yrke og alder. Flere adresser fra Nordlands amt nevner ikke navnene på de representantene som er valgt, noe som er uvanlig i og med at adressen skulle fungere som fullmakt for valgmennene. Et eksempel på dette er den tidligere omtalte adressen fra Flakstad. Her synes man å ha vært så opptatt av å legge frem sine bekymringer for regenten, at man rent har glemt å få med navnene på sine valgmenn. Det kan jo også godt tenkes at man ikke fant dette nødvendig, så lenge de tre representantene som til syvende og sist ble valgt fra amtet ble utstyrt med en fullmakt.

Av de som oppgir navn og yrke for sine valgmenn har ikke alle holdt seg til regelen om at minst én valgmann måtte være bonde, selv om dette er klart stipulert i instruksene. Fra Vega for eksempel, er det lensmannen og sognepresten som har blitt valgt. En årsak til dette kan være at i det såkalte fiskerbondesamfunnet som man hadde i Nordland fantes det få, om noen, rene bønder. Både lensmann og sogneprest drev antageligvis med litt jordbruk og fiske ved siden av sine embeter, så man følte derfor kanskje at man overholdt bestemmelsene fra regentens instruks.

Hva med de adressene som mangler?

Adressene fra Nordland kan gi oss mye verdifull informasjon, men vel så interessant er det å ta for seg de adressene som mangler. Som jeg var inne på tidligere i dette kapittelet mangler det adresser fra syv av Nordlands 25 prestegjeld. Fra Alstahaug, Borge, Brønnøy, Foldin, Gildeskål, Hemnes og Steigen, er det ikke bevart adresser i arkivene.²⁸ Det kan være flere grunner til at disse adressene mangler. Det er selvsagt en mulighet for at det aldri ble avholdt bededag og valg i disse kirkesognene, og derfor heller ikke utformet adresser. Dersom dette er tilfelle kan det understøtte påstandene om at den lokale administrasjonen ønsket å stikke kjepper i hjulene for Kristian Fredriks prosjekt. På den annen side, er det også en mulighet for at adressene som ble skrevet i disse sognene rett og slett har forsvunnet.

Det er ikke så lett å komme til bunns i disse spørsmålene såpass lang tid etter at begivenhetene har funnet sted, men en mulighet er å gå til kirkebøkene fra de aktuelle kirkesognene. Her ble alle viktige hendelser i kirkene notert ned, alt fra fødsler til dødsfall. Det er derfor nærliggende å tro at man vil finne spor etter eventuelle bededager her.

Ved å gå gjennom disse kirkebøkene blir det raskt klart at det i det minste har vært avholdt bededager og avlagt ed også i disse prestegjeldene. I alle kirkebøkene finnes innføringer som forteller om bededagene.²⁹ I Alstahaug for eksempel, har presten notert følgende den 29. mai: ”Bededag og Eeds aflæggelse til Norges selvstendighed”³⁰ Innføringene i de andre kirkebøkene er ganske like, men de spenner over et langt tidsrom. Gildeskål var tidligst ute, de avholdt bededag allerede 29. april³¹, mens man i Brønnøy ikke fikk samlet folk til edsavleggelse før 8. juni.³²

Alle innføringene er korte og konsise, og gir lite praktisk informasjon, men de forteller at det ble gjennomført bededager i hele amtet, slik amtmann Elster ga Kristian Fredrik beskjed om 20. juni. Det står ingenting om at det skal ha blitt avholdt valg av valgmenn og utarbeidet adresser som disse skulle ha med seg til amtforsamlingen. Det er synd, for hadde det vært nevnt kunne man vært temmelig sikker på at adressene var blitt skrevet, og forsvunnet senere.

²⁸ Jæger (red.) 1918, s VI.

²⁹ Noe usikkerhet knyttet til Borge, da kirkeboken er såpass medtatt at skriften er umulig å tyde.

³⁰ Alstahoug ministerialbok 1801-1819, s 33-35.

³¹ Gildeskål ministerialbok 1805-1826, s 71.

³² Brønnøy klokkerbok 1803-1821, s 158-160.

Det kan selvfølgelig tenkes at det ble avholdt valg og skrevet adresser i disse syv prestegjeldene uten at det ble notert i kirkeboken. For å finne ut om det var vanlig å notere resultatet av valget har jeg gått gjennom kirkebøkene fra de prestegjeldene som det er bevart adresser fra. I de aller fleste fant jeg innføringer som fortalte om avholdelse av bededag og avleggelese av ed, men heller ikke her står det noe spesifikt om valgmenn og adresser. I Vefsn har presten skrevet følgende: ”Denne Søndag blev holdet den anordnede Bede Dag og Menigheden høytideligen aflagde Eeden paa, at forsvare Norges selvstendighed.”³³

Det var med andre ord ikke vanlig å notere ned noe om valgene og adressene. Årsaken til dette kan muligens være at denne delen av seremonien ble ansett som en verdslig handling, og således ikke skulle noteres i kirkeboken. Uansett hva denne utelatelsen skyldes, leder det frem til en interessant konklusjon: Selv om det ikke er spesifikt nevnt i kirkebøkene, er det sannsynlig at det ble avholdt valg og utformet adresser også i de kirkesognene hvor adressene ikke har blitt bevart for ettertiden.

Det kan selvfølgelig ikke utelukkes at man i disse syv prestegjeldene har valgt å sette strek etter at eden var avlagt. Men når først menigheten var samlet og første del av instruksjonen gjennomført, virker det merkelig at en såpass stor del av Nordlands prestegjeld skulle ha ignorert resten av instruksjonen om å velge valgmenn og utforme en adresse.

Som jeg var inne på tidligere i dette kapittelet, må det ha hersket et lite håp om at Nordlands representanter ville rekke frem til Eidsvoll i tide til å få med seg en del av Riksforsamlingen. At nesten 30 % av amtets kirkelyder da skulle ha droppet å gjennomføre valgene, virker derfor lite sannsynlig på. Da mener jeg det er mer sannsynlig at disse adressene ikke ble sendt inn til amtmannen da instruksjonen kom om dette litt utpå høsten, eller at de har forsvunnet senere – enten på veien til amtmannen eller at de har blitt plassert i feil arkiv.

Oppsummering

Adresser til Kristian Fredrik ble skrevet over hele landet i forbindelse med bededagene som ble avholdt i løpet av våren og sommeren 1814. De fungerte som fullmakt for kirkelydens valgmenn, og som en lojalitetserklæring til Kristian Fredrik.

³³ Vefsn ministerialbok 1800-1819, s 102.

Som kilder er adressenes verdi omdiskutert. For Kristian Fredrik hadde adressene to klare funksjoner. For det første kneblet de hans fiender innad; hadde man først avlagt en ed kunne man ikke gå tilbake på den. For det andre skulle adressene vise Europas stormakter at han handlet på grunnlag av folkeviljen, og ikke fordi han var ute etter å oppnå personlig vinning.

Et annet problem med adressene som kilder er at de ikke ble gjenstand for en offentlig debatt. De ble forfattet av prestene, gjerne under klar instruks fra biskopen. Slik sett kan man ikke være sikker på at de er et uttrykk for folkeviljen.

Jeg mener at dette er fornuftige innvendinger, men er samtidig av den oppfatning at så lenge man har disse innvendingene i bakhodet, kan adressene ha en klar kildeverdi. De forteller oss mye om gjennomføringen av valgene, og de gir uttrykk for en generell patriotisk stemning. Det sistnevnte blir også underbygget av andre kilder.

Stil og form varierer mellom adressene, fra det nøkterne til pompøse. Noen er helt korte og saklige, andre er lange og utbroderende. Men de er alle stilet til Norges regent Kristian Fredrik, de forteller om bededag og edsavleggelse, og om hvem som ble valgt som valgmann. De aller fleste hyller regenten, og gir uttrykk for klare patriotiske følelser.

Adressene fra Nordland skiller seg noe ut fra adressene fra resten av landet. De er skrevet sent, fra 29. april til 1. juli. Det har altså vært et uvanlig stort spenn mellom første og siste gjennomførte bededag. Det er tydelig at beskjedene har brukt lang tid på å komme frem. Det er allikevel lite som tyder på at amtet var resignert i håpet om å rekke frem med representanter til Eidsvoll, til tross for at Riksforsamlingen var godt i gang da den første bededagen ble avholdt 29. april.

Jevnt over får man et inntrykk av at det har vært mer rot rundt valgene i Nordland enn i amtene lenger sør. Det er også gjennomgående mindre henvisning til politikk og færre eksempler på hyllest av regenten.

Det mangler adresser fra syv av amtets 25 prestegjeld. Mine undersøkelser tyder på at det sannsynligvis ble gjennomført valg og utformet adresser også her, men at disse så har gått tapt senere

Kapittel 5: Nordland sender sine første representanter

Eders Landsmænds Agtelse og Tillid kalde Eder til dette hæderlige møde, for at vælge dette Amts Repræsentantere, og I vil efter bedste Overbeviisning fyldegjøre Eders Landsmænds Forventning.¹

Da Nordlands valgmenn endelig kunne samles for å velge amtets representanter til Stortinget i 1815, innledet amtmann Elster valgmøtet med disse ordene.

Norges drøm om selvstendighet under egen konge ble relativt kortlevd. Allerede i løpet av sommeren 1814 ble det klart at stormaktene ikke kom til å støtte den norske selvstendighetskampen. Etter en kort og noe halvhjertet krig mot Sverige i løpet av sommeren, ble det inngått våpenhvile i Moss i august. I den forbindelse ble det innkalt til et ekstraordinært Storting som skulle tre sammen 8. oktober for å revidere grunnloven. På samme måte som ved Riksforsamlingen ble dette en samling uten representanter fra vår nordligste landsdel.

På det ekstraordinære Stortinget ble datoen for det første ordinære Stortinget fastsatt. I juli 1815 møttes representanter fra hele landet til Norges første ordinære Storting, og for aller første gang var hele landet representert. Representanter fra både Nordland og Finmark var på plass.

Dette kapittelet skal handle om disse to viktige begivenhetene. Først vil jeg ta for meg hva som skjedde i Nordland frem mot det ekstraordinære Storting. Manntall og nye runder med valg ble gjennomført i løpet av høsten, og i desember ble endelig en amtsforsamling avholdt. I den forbindelse vil jeg også se på hva som kan forklare at Nordland heller ikke denne gangen ble representert på en grunnlovsgivende forsamling. Hadde man ikke tatt lærdom av det som skjedde i forbindelse med Riksforsamlingen?

Den andre delen av kapittelet vil dreie seg om det første ordinære Storting i 1815-16. For første gang stilte Nordland og Finnmark med representanter, og fikk dermed sin stemme hørt. Jeg vil i den forbindelse se på hvem som ble valgt til å representere Nordland på Stortinget, hva slags fullmakt de fikk med seg, og hvilke saker de faktisk tok opp på Stortinget. Med

¹ Nordlands amts arkiv, øz. Diverse.

andre ord; hvilken rolle spilte Nordland på Stortinget i 1815, og kan dette kaste lys over hvordan de ville forholdt seg på Riksforsamlingen dersom de hadde fått møte der?

Det ekstraordinære Storting

Som jeg gjorde rede for i kapittel 3, ble det aldri avholdt amtsforsamling i Nordland, de ble således det eneste amtet i landet som ikke valgte representanter til Riksforsamlingen. Fremfor å kaste bort både tid og penger på å velge representanter til en begivenhet som allerede var historie, begynte lokaladministrasjonen å forberede seg til det første ordinære Storting. Dato for denne begivenheten var fremdeles ikke fastsatt på dette tidspunkt, og frem til ny beskjed kom fra sentraladministrasjonen ser det ut til at lokaladministrasjonen har sittet på gjerdet.

Beskjeden om videre planer kom fra kongen og sentraladministrasjonen utpå sommeren. Først kom det instruks om at det skulle gjennomføres takke- og bønnefest for å feire kongevalget og den nye Grunnloven, dette brevet ble sendt fra hovedstaden 19. mai.² Denne beskjeden nådde Nordland 18. juni³, og instruksene videre ser ut til å ha gått ganske raskt. I kirkeboken fra Brønnøy kan man lese at den anordnede takke- og bønnefest ble avholdt såpass tidlig som 1. juli.⁴ Dette gikk altså mye raskere å organisere enn for eksempel bededag og valg i forbindelse med Riksforsamlingen. Jeg vil tro at dette skyldes raskere postgang om sommeren, og at denne begivenheten krevde svært lite organisering og samkjøring. Kanskje hadde man også tatt lærdom av de feilene som ble gjort tidligere på året.

Den neste instruksjonen som kom fra hovedstaden skulle vise seg verre å etterkomme. Den 13. juni sendte kong Kristian Fredrik beskjed om at alle stemmeberettigede skulle innskrives i et manntall, de skulle samtidig avlegge ed til konstitusjonen. Dette var nedfelt i grunnlovens paragraf 51. Deretter måtte det holdes valg på representanter til det første ordinære Storting, som ble berammet til den andre søndagen i februar 1815. Problemet for Nordlands del var at tidsfristen for å gjennomføre manntall ble satt til utgangen av juli – amtmann Elster mottok kongens brev først 24. juli.⁵

² Trykket i Tiden nr 101 1814.

³ Biskopen i Tromsø stift. Hålogaland/Nord-Hålogaland bispedømme. Arkivkatalog 1804-1980 Kopibøker 1804-1981. 02. 16.01.1808-05.12.1814, innføring nr 854.

⁴ Brønnøy klokkerbok 1803-1821, s 158-160.

⁵ Statsrådssekretariatets arkiv, Db. Bilag og journalsaker mm, 05. journalsaker 1207-1739 1814, journalsak 1271.

En uke før fristen gikk ut mottok altså lokaladministrasjonen i Nordland beskjednen om at det skulle gjennomføres manntall, edsavleggelse og nye valg. De nye instruksene må ha vært en reell strek i regningen for en lokaladministrasjon som ikke hadde gjort noen forberedelser. Allikevel satte amtmann Elster i gang sitt apparat dagen etter at han mottok kongens brev, men han var fullstendig klar over at det ville være umulig å gjennomføre dette innen tidsfristen 1. august. Dette gjorde Elster helt klart for kongen i et brev han sendte til sentraladministrasjonen 31. august⁶. I dette brevet forteller han også hvordan lokaladministrasjonen har tenkt til å etterleve kongens instruks.

Det første som måtte ordnes var å få gjennomført manntallet over de stemmeberettigede og sørge for at de avla den foreskrevne eden. Dette kunne best gjøres på tinget, da alle voksne menn uansett var samlet. Her var det spesielt ett hinder som sto i veien: I Lofoten og Vesterålen måtte man innkalle til ekstrating for å få gjennomført manntall og edsavleggelse til konstitusjonen. I denne delen av amtet avholdt man ting bare en gang i året, og tinget i 1814 var allerede unnagjort da kongens instruks nådde frem. I og med at høsten nå nærmet seg var det uklart når dette ekstratinget kunne gjennomføres da stormende vær lett kunne velte alle planer. For å være sikker på at alle deler av amtet skulle rekke å gjennomføre de nødvendige forberedelser, ble amtsforsamlingen berammet til 8. desember.

Denne amtsforsamlingen skulle avholdes på handelsstedet Hundholmen (området som i dag heter Bodø), da dette ble ansett som amtets midtpunkt. Deretter måtte de valgte representanter sette kursen direkte mot hovedstaden, og amtmannen regnet med at de da ville kunne være på plass i Kristiania i midten av januar.

Gjennom høsten ble manntall og edsavleggelse gjennomført i alle prestegjeld i Nordland, og det ble valgt nye representanter til amtsforsamlingen. Det er helt tydelig at det har blitt gjennomført nye valg hvis man sammenlikner navnene på de som ble valgt som representanter til Riksforsamlingen med de som møtte på amtsforsamlingen 8. desember. Det er stort sett bare nye navn, men noen få har blitt valgt på nytt.⁷ Akkurat når de ulike prestegjeldene i amtet gjennomførte dette nye valget av representanter er noe uklart, da jeg

⁶ Statsrådssekretariatets arkiv, Db. Bilag og journalsaker mm, 05. journalsaker 1207-1739 1814, journalsak 1271.

⁷ Stortingets arkiv: Arkiv S-1014: 1815-16 – Første ordentlige storting, C-3, Ab-1: Bilag til Stortingets forhandlingsprotokoll, bilag nr 1: Fullmaktkomiteens innstilling 3/7 1815 med fullmakter, nr. 24.

ikke har funnet mange innføringer om dette i kirkebøkene⁸, og det mangler flere sider i amtmannens kopibok fra den aktuelle perioden.

Ut i fra brevet som amtmannen sendte til kongen vet man i det minste at beskjed ble sendt fra Bodøgård ut til de ulike kirkene 26. juli. Et brev fra Steigen prestegjeld, som er bevart i amtmannens arkiv, viser at de avholdt sitt valg av nye representanter 30. oktober.⁹ Og en liten notis i kirkeboken fra Brønnøy viser at de avholdt valgforsamling i slutten av september.¹⁰ Det er nærliggende å tro at de fleste prestegjeld har gjennomført sine valg i samme periode, slik at valgmennene skulle rekke frem til Hundholmen innen 8. desember.

Men samtidig som amtmann Elster jobbet hardt i Nordland for å oppfylle kongens instruksjer, hadde den politiske situasjonen i landet nok en gang endret seg. Etter en kort, og relativt blodfattig, krig mot Sverige i løpet av juli, var våpenhvilen et faktum i august 1814. Dette førte til radikale forandringer og helt nye rammebetingelser for det videre politiske arbeidet i Norge. For å møte den nye politiske virkeligheten, ble det innkalt til et ekstraordinært Storting, som skulle samles i Kristiania 8. oktober. Beskjed om dette ble sendt til alle amtmenn og biskoper 16. august.¹¹ Her ble man også informert om at det var påbudt for alle amt i landet å velge representanter til dette overordentlige Storting, for øvrig eneste gang dette har vært tilfelle.¹²

Kongens brev med denne nye informasjonen nådde Nordland 26. september¹³, altså bare et par uker før det ekstraordinære Storting skulle samles. Ideelt sett skulle alle amt på dette tidspunktet ha gjort unna manntall og valgt sine representanter, men i Nordland var som sagt amtsforsamlingen berammet til 8. desember, og man hadde derfor ingen representanter å sende da denne nye beskjeden kom. Og selv om Nordlands representanter hadde vært klare på dette tidspunktet, hadde de neppe startet på en reise sørover som kunne ta over en måned, når forsamlingen måtte være på plass snaue to uker senere.

⁸ Dette er ikke så overraskende. Som jeg var inne på i kapittel 4 ble heller ikke valgene til Riksforsamlingen notert i kirkebøkene.

⁹ Nordlands amts arkiv, Øz. Diverse.

¹⁰ Digitalarkivet. Brønnøy klokkerbok 1803-1821, s 158-160. Den nøyaktige datoen har jeg ikke klart å tyde.

¹¹ *Tiden*, nr 128 1814.

¹² Lindestøl 1914, s 19-28.

¹³ Trykket i: Stortingets arkivarius 1835. Kongeriget Norges første overordentlige Storthings Forhandlinger i Aaret 1814. Side 470-473.

Som så mange ganger tidligere dette året måtte amtmann Elster sende brev sørover for å forklare Nordlands fravær og manglende evne til å overholde fastlagte tidsfrister. Denne gangen måtte han stile brevet til Norges Storting, og ikke til Kristian Fredrik. Brevet ble lagt frem for Stortingets medlemmer den 29. oktober 1814.¹⁴ Her beklager amtmannen Nordlands uteblivelse fra det ekstraordinære Storting, og forklarer fraværet med den korte tidsfristen, de store avstandene og mennenes fravær på fiske.

(...) formedelst dette Lands besværlige Localitet, vilde medgaae nogle Maaneder, inden det ved Grundloven Anordnede, til Reræsentations-Valg for Amtet, kunde vorde bragt til fuldkommen Rigtighed, og at jeg med Hensyn hertil ikke havde kunnet beramme Mødet til Amtsforsamlingen førend den 8de December. (...) En stor Deel af de stemmeberettigede Indvaanere i Amtet vere langt fraværende paa Fiskerie i Finmarken, hvorfra de Fleste først nylig ere hjemkomne.

Men om end Repræsentanterne for Amtet nu havde været valgte, blev det dog umulig for dem at indfinde sig ved det overordentlige Storthing; thi fra Middelpuncten af Amtet til det første Skiftested (...), er 30 tildeels lange Sømile over haarde Fjorde og Havstykker.

Saameget man end altsaa ønskede og vilde bestrebe sig for, at lade møde ved Repræsentanter herfra Amtet paa det bemeldte nær forestaaende overordentlige Storthing, saa ugjørlig bliver det da, fomedelst de nævne Omstendigheter, hvilke jeg tør haabe antage som lovgrundet og ene Aarsag til Udeblivelsen.¹⁵

Alle kjente argumenter, som neppe kom overraskende på Stortingets medlemmer. Han avslutter også i kjent stil med å forsikre om den ekte patriotismen hos amtets innbyggere:

Jeg er ellers overbevist om, at dette Amts brave Indbyggere nære den samme ægte Norske Følelse for Norges Frihed, Hæder og Vel, som dets værdige og kjække Landsmænd i Rigets sydligere Provindser, skjøndt de ikke have havt Leilighed til at aflægge saa hæderlige og haarde Prøver derpaa, som disse (...)¹⁶

Finmark ble i likhet med Nordland, ikke representert på det ekstraordinære Stortinget, men i følge en bok som kom ut i 1914, og som tar for seg de enkelte Storting siden 1814, klarte man

¹⁴ Trykket i: Stortingets arkivarius 1835. Kongeriget Norges første overordentlige Storthings Forhandlinger i Aaret 1814. Side 470-473.

¹⁵ Trykket i: Stortingets arkivarius 1835. Kongeriget Norges første overordentlige Storthings Forhandlinger i Aaret 1814. Side 472.

¹⁶ Trykket i: Stortingets arkivarius 1835. Kongeriget Norges første overordentlige Storthings Forhandlinger i Aaret 1814. Side 472.

her i det minste å gjennomføre valg, og dermed oppfylle kongens instruks fra 13. juni. Dette skyldtes i stor grad en tilfeldighet. I motsetning til i Nordland, valgte man i Finnmark å gjennomføre amtsforsamling og velge representanter til Riksforsamlingen, selv om denne da var ferdig med sitt arbeid. Denne amtsforsamlingen var berammet til 1. august, og det ble bestemt at valgmennene skulle være Finnmarks representanter på det første ordinære Storting. Da beskjeden om det overordentlige Storting kom, hadde derfor Finnmark allerede valgt sine representanter. Til tross for den korte tidsfristen startet visstnok en av disse på den lange turen til hovedstaden, men da han kom til Bodø og oppdaget at ingen hadde reist her i fra, snudde han og dro hjem igjen.¹⁷

I oversikten over representanter til det overordentlige Storting er Finnmark ført opp med 3 representanter: Sogneprest Dreyer, Distriktsanfører Jessen og gårdbruker Skjerret. Det er notert at ingen av dem møtte, men de er valgt i henhold til reskriptet av 13. juni. Noe som redegjørelsen over viser er dette å trekke det litt langt, da dette i stor grad skyldtes en tilfeldighet. Når det gjelder Nordland er det kun notert: ”Amtet var ikke representert, idet valg ikke var avholdt.”¹⁸

Riksarkivar Daae tilbakeviser disse påstandene i en avisartikkel i 1915.¹⁹ Her skriver han blant annet:

Det var amtets mening at de 3 i august deputerter til Eidsvold skulde representere amtet paa det første ordentlige storting i januar 1815. Da kgl. Res. 13. juni om mandtallenes istandsættelse kom til Aftengaard, fant amtmanden at der ikke kunde være tid til at sammenkalde nye valg. Det var først da det var bestemt at stortinget skulde træde sammen i juli 1815 at amtmanden sidst i januar 1815 gav ordre til mandtallenes optagelse og berømmelse av valg.²⁰

Da dette ikke er et kildemateriale jeg har satt meg inn i, er det vanskelig for meg å avgjøre hvem som har rett, men jeg vil tro at riksarkivaren har en god tilgang på kilder og dermed er til å stole på i denne saken. Sikkert er det i alle fall at heller ikke Finnmark ble representert på det ekstraordinære Storting.

¹⁷ Lindstøl 1914, s 19-28.

¹⁸ Lindstøl 1914, s 19-28.

¹⁹ Trondhjems Adresseavis, 24. januar 1915.

²⁰ Trondhjems Adresseavis, 24. januar 1915.

Hvorfor ble ikke Nordland representert på det ekstraordinære Storting?

Jeg har allerede så vidt vært innom noen forklaringer som en av hovedpersonene presenterer, nemlig store avstander, korte tidsfrister og mennenes fravær på fiske. Dette er forklaringer som jeg drøftet i kapittel 3 i forbindelse med Nordlands manglende representasjon på Riksforsamlingen. Jeg vil anta at de samme konklusjonene er gyldige her, nemlig at alle disse momentene var av avgjørende betydning for at Nordland ikke rakk å få sine representanter nedover i tide denne gangen heller. Denne gangen kom i tillegg problemet med å få gjennomført manntall over alle amtets stemmeberettigede. Dette var særlig et problem i Lofoten og Vesterålen der man måtte innkalle til et ekstrating. Dette tok naturlig nok tid, og forsinket prosessen i hele amtet.

Det kan innvendes mot disse punktene at både lokal- og sentraladministrasjonen burde tatt lærdom av det som skjedde i forbindelse med Riksforsamlingen. Ved å se på hva som gikk feil ved den anledningen, både lokalt og sentralt, burde man ha unngått at det samme skjedde igjen, og dermed forsikret seg om at både Nordland og Finnmark ble representert denne gangen.

Når det gjaldt sentraladministrasjonen hadde de i denne omgangen mye mindre spillerom enn tidligere på året. Fredsavtalen var et faktum, og den satte opp strenge spilleregler. Sverige ønsket en avklaring raskt, og i fredsavtalen sto det svart på hvitt: ”Art. 1. Hans Kongelig Høihed Prinds Christian skal, efter den i Constitutionen foreskrevne Maade, strax sammenkalde Kongeriget Norges Storthing, som skal aabnes den sidste dag i September, eller, om dette ikke er mulig, i de første 8 Dage af October.”²¹

Dermed hadde ikke sentraladministrasjonen store muligheter til å sikre at hele landet skulle bli representert. Innen oktobers åttende dag måtte Stortinget være åpnet, hvis ikke ville man brutt fredsavtalens bestemmelser. Det ekstraordinære Storting ble utsatt så lenge som mulig, 7. oktober samlet representantene seg, men allikevel ble tidsfristen kortere enn den hadde vært i forbindelse med Riksforsamlingen. Det kom nok derfor neppe som noen overraskelse at hverken Nordland eller Finnmark ble representert denne gangen heller.

²¹ Trykket i *Tiden*, nr 128 1814.

Heller ikke lokaladministrasjonen i Nordland hadde mange muligheter til å sikre et bedre resultat enn i forrige runde. De nødvendige tiltak for å sikre amtets representasjon på det første ordinære Storting var allerede godt i gang. Hensikten med å planlegge amtsforsamlingen så langt frem i tid var helt klart å forsikre seg om at alle prestegjeld skulle rekke å få gjennomført edsavleggelse, manntall og valg innen fristen. Når da kontrabeskjeden kom mot slutten av september, var det i realiteten umulig å endre på tidsfristene og møtedatoen.

I etterpåklokskapen lys kan man nok se at det lureste hadde vært å følge oppskriften fra Finnmark med å gjennomføre valgene til Riksforsamlingen sommeren 1814, og deretter endret disse valgmennenes mandat, slik at de kunne møte på det ekstraordinære Stortinget i stedet. Selv om de neppe ville ha rukket frem i tide, ville man i det minste ha klart å etterleve kongens instruks av 13. juni.

Jeg mener at man allikevel ikke kan klandre lokaladministrasjonen for de valgene de tok denne sommeren og høsten. Datoen for det første ordinære Storting var satt til 15. februar, og det ble dermed målet for den videre planleggingen. Ingen kunne forutse at det ville bli innkalt til et ekstraordinært Storting fem måneder før den fastsatte dato. Og selv om Nordland hadde stått klare med sine representanter da instruksene kom ville de neppe ha rukket frem til Kristiania i tide. Tidsfristen denne gang var som sagt enda kortere enn til Riksforsamlingen, og forsinket av høststormer brukte posten enda lenger tid på veien enn den hadde gjort på våren. Og mens den mannlige befolkningen på våren 1814 var opptatt med vinterfiske, var de nå opptatt med høstfiske. Det var med andre ord ganske forståelig at amtmannen ikke forsøkte å endre tidspunktet for amtsforsamlingen, det var nytteløst uansett.

Nordland og Finmarks fravær fikk ingen betydning for Stortingets arbeid. De samlet seg den 7. oktober, og den 4. november var de ferdig med revideringen av grunnloven. Karl 13 ble valgt til norsk konge og Norge gikk inn i en personalunion med Sverige. Det ble fattet mange viktige vedtak og bestemmelser i løpet av disse høstukene. Ett av vedtakene hadde særdeles stor betydning for Nordland og Finnmark, men har ikke blitt viet mye oppmerksomhet i ettertid.

Mot slutten av oktober kom nemlig forslaget om at man burde utsette det første ordinære Storting fra februar til juli 1815, dette forslaget ble senere vedtatt.²² Det var flere årsaker til denne utsettelsen. Man hadde nå akkurat avholdt et Storting, og mange mente det var unødvendig å skulle samles igjen allerede etter bare noen måneder. Samtidig var det flere nye saker som måtte tas under overveielse, og litt ekstra tid til å forberede seg kom godt med.

I tillegg til disse praktiske årsakene skyldtes også utsettelsen et annet hensyn: Ønsket om at hele landet skulle bli representert på Norges første ordinære Storting. Pastor Garman ordla seg slik i sitt forslag om utsettelse: ”at næste Storthings Holdelse udsættes indtil Begyndelsen af næstkommende Juli-Maaned, hvilken Aarstid især med Hensyn til Repræsentanterne fra Nordland og Finmarken, jeg ogsaa ansee som den mest beqvemme for ethvert Storthings Holdelse.”²³ Dette ble da også normen for senere Storting.

Denne lille bestemmelsen, som knapt er nevnt i protokollen fra det ekstraordinære Storting, er viktig fordi den viser at Nord-Norges fravær på den grunnlovsgivende forsamlingen, og igjen på det ekstraordinære Storting, ble oppfattet som et problem av de andre representantene. Selv om Nordland og Finnmark var perifere regioner med en liten befolkning, ble det ansett som viktig at også de hadde en mulighet for å rekke frem med sine representanter. Nå hadde man for første gang virkelig mulighet for å sikre representasjon av hele landet. Det var ingen truende hær med stormaktene i ryggen på vei mot vår landegrense, slik tilfelle var før Riksforsamlingen. Nå var det heller ingen rigid fredsavtale som bestemte spillereglene. Dette mener jeg underbygger påstanden om at Nord-Norges manglende representasjon i 1814 ikke skyldtes bevisst ekskludering, men derimot uheldige omstendigheter. På den annen side er det verdt å merke seg at dette forslaget ble fremmet av en av Stortingets medlemmer, det var ikke et initiativ som kom fra myndighetene. Men forslaget fikk støtte og ble vedtatt, og for første gang ser man at det ble gjort bevisste politiske grep for å sikre en bedre politisk integrering av Nord-Norge.

Ved å utsette Stortinget til sommeren la man for første gang til rette for at hele landet kunne bli representert, og i juli 1815 opplevde man endelig at hele landet ble samlet på Norges første ordinære Storting.

²² Stortingets arkivarius 1835. Kongeriget Norges første overordentlige Storthings Forhandlinger i Aaret 1814, s 463-464.

²³ Stortingets arkivarius 1835. Kongeriget Norges første overordentlige Storthings Forhandlinger i Aaret 1814, s 463.

Det første ordinære Storting

Forberedelsene til det første ordinære Storting hadde pågått i Nordland mer eller mindre siden sommeren 1814, og den 8. desember kunne representantene endelig samles på handelsstedet Hundholmen. Den høytidelige anledningen ble innledet med en tale av amtmannen²⁴. Her gjorde han kort rede for de politiske hendelsene i året som var gått, før han klargjorde representantenes oppgave på den forestående amtsforsamlingen:

Europas mæktigste Magter foreenede sig mod os for at fyldestgjøre en Beslutning der ikke synes at harmonere med Staters Ret. "Norge skulle forenes med Sverrig". Saaledes var deres Bud – det vi vare for svage til at modsætte os. Kong Christian Frederik måtte aldsaa nedlægge den Krone som Norges mænd med saamegen Hengivenhed og Tillid havde skiænket ham. Foreningen med naboriget Sverrig er nu afgjort og Norges Represæntanter har aldsaa valgt den Svenske Konge til ogsaa at være Norges constitutionelle Konge.

Naar gamle Norge ikke kunne bestaae, som egen fuldkommen fri Stat, da synes det at hiin Foreening var os den gavneligste; thi med den ere vi dog forsikrede de Rettigheder et frit Folk tilkommer, men som vi før kun kiendte af Navnet.

Et ordentlig Storthing foristaaer. Det er her at Norges udvalgte Mænd forestiller Nationen og overveier det fornødne til Rigets framtids Vel, samt i Folkets navn giver Landets Lover. Hvor viktig er det aldsaa ikke at vælge saadanne Repræsæntanter, som kiender Landet, er udrystet med Kiendskaber og vil dets Hæld. Eders Landsmænds Agtelse og Tillid kalde Eder til dette hæderlige møde, for at vælge dette Amts Repræsæntanter, og I vil efter bedste Overbeviisning fyldegiøre Eders Landsmænds Forventning.

Det er lite i dette innlegget som tyder på at amtmannen har hatt et brennende ønske om et samarbeid med Sverige, snarere tvert i mot. Unionen med Sverige trekkes riktignok frem som den beste løsningen, men bare fordi Norge ikke kunne bestå som selvstendig stat. Dette mener jeg underbygger den konklusjonen jeg kom frem til i kapittel 3, nemlig at det ikke finnes noen bevis eller indikasjoner på at lokaladministrasjonen i Nordland jobbet bevisst for en union med Sverige.

Det var ikke en liten oppgave amtmannen la på valgmennenes skuldre; de skulle oppfylle sine landsmenns forventinger og velge Nordlands aller første representanter til et ordinært

²⁴ Nordlands amts arkiv, øz. Diverse.

Storting. Protokollen fra amtsforsamlingen viser at han snakket til representanter fra så å si alle amtets prestegjeld.²⁵ Det var kun to prestegjeld som ikke var representert. Gildeskål sendte ingen representanter, det kom heller ingen beskjed om hvorfor disse representantene uteble, det vites derfor ikke om det var blitt avholdt valg her. Lødingen var heller ikke representert, men presten der hadde sendt beskjed om at valgmøtet deres var blitt avlyst på grunn av dårlig vær.

Alle de andre kirkelydene i amtet var representert, men fra Hadsel møtte en valgmann for lite. Bonden Niels Michael Tilleman hadde meldt forfall i siste øyeblikk fordi hans kone var blitt plutselig og alvorlig syk, og han kunne ikke forlate henne og deres store barneflokk i en slik situasjon. En av de andre representantene fra Hadsel hadde med en attest fra sognepresten som bekreftet denne historien. Da det ikke hadde vært tid til å velge en ny representant fra prestegjeldet, møtte dermed Hadsel bare med en representant.

Man skulle tro at alvorlig sykdom i nærmeste familie, sågar bekreftet av sognepresten, ville være god nok grunn til å melde forfall, men her protesterte de andre representantene. Med postmester Knoph i spissen innvendte de: ”at endskjønt Tillemans anmeldte forfald var af viktighed for ham, saa troede han [postmester Knoph] det ikke var af den Beskaffenhed, at hans Reise, til en som denne offentlig Forsamling, hvis Forhandlinger havde saamegen Indflydelse paa det almindelige Vel, derfor burde tilsidesættes.” I det minste burde sognepresten ha ordnet med en vararepresentant var konklusjonen.

Etter mye frem og tilbake ble det faktisk besluttet at dette var en sak av så viktig prinsipiell karakter, at den burde behandles av Stortinget. Denne debatten tok så lang tid at amtsforsamlingen måtte gå over to dager i stedet for den ene dagen som opprinnelig var satt av til dette.

Grunnen til at jeg trekker frem denne historien er fordi jeg mener den delvis tilbakeviser påstanden om at Nordlands manglende representasjon på Riksforsamlingen skyldtes en uinteressert befolkning som var mer opptatt av fisk enn politikk.²⁶ Slik jeg ser det skyldtes befolkningens manglende engasjement våren 1814 snarere manglende kunnskap enn manglende interesse. Før Riksforsamlingen kom informasjonen for sent frem til at

²⁵ Stortingets arkiv: Arkiv S-1014: 1815-16 – Første ordentlige storting, C-3, Ab-1: Bilag til Stortingets forhandlingsprotokoll, bilag nr 1: Fullmaktkomiteens innstilling 3/7 1815 med fullmakter, nr. 24.

²⁶ Jmf. kapittel 2 og 3.

befolkningen fikk ta del i de politiske begivenhetene. Nå hadde man en mulighet til å rette opp i dette, og det er tydelig at det var svært viktig for Nordlands representanter at alt gikk riktig for seg.

Da diskusjonen rundt Hadsels representanter var lagt død, kunne Nordlands valgmenn endelig skride til verket og velge amtets aller første Stortingsrepresentanter. Det har tydeligvis vært en del uenighet om hvem som best ville ivareta amtets interesser, for hele 19 valgmenn har mottatt stemmer, og valget ble svært jevnt. Da alle stemmer var talt opp hadde man valgt de fire følgende representanter: Fogd Berg (32 stemmer), Biskop Krogh (27 stemmer), Amtmann Elster (19 stemmer) og bonden Jon Larsen Smidseng (14 stemmer).

Både biskopen og amtmannen ble altså valgt som representanter til det første ordinære Storting. Det er nærliggende å tro at de også ville ha vært blant representantene til Riksforsamlingen dersom Nordland hadde avholdt dette valget. Dette bringer meg igjen tilbake til diskusjonen i kapittel 3 om lokaladministrasjonens påståtte sabotasje av valgene i Nordland for å stikke kjepper i hjulene for selvstendighetsplanene. Som representanter på Riksforsamlingen ville de ha hatt en glimrende mulighet til å argumentere for en union med Sverige, dersom de faktisk hadde ønsket dette. Mulighetene for å påvirke utfallet av Riksforsamlingen ville vært betydelig større om de hadde møtt opp enn om de uteble. Det at de faktisk ble valgt som representanter for Nordland til det første ordinære Storting, mener jeg således er enda et moment som bidrar til å tilbakevise påstanden om at de to saboterte de lokale valgene til Riksforsamlingen.

Amtmann Elster meldte for øvrig senere forfall til Stortinget, grunnet ”upasselighet”, uten at han går nærmere inn på hva dette innebar. Det kan tenkes at denne upasseligheten var knyttet til hans forestående overtakelse av embetet som amtmann i Nordre Trondhjems amt, men det kan også være knyttet til hans helse, som på dette tidspunktet var sviktende. Dette informerte han Stortinget om i et brev datert 9. mai 1815, dette brevet fungerte også som fullmakt for den vararepresentanten som skulle møte i hans sted.²⁷ Dermed var det en handelsmann ved navn Reneer som møtte som Nordlands fjerde representant på Stortinget. Avskrift av protokollen fra amtsforsamlingen ble overlatt til fogd Berg som overleverte den til Stortinget.

²⁷ Stortingets arkiv: Arkiv S-1014: 1815-16 – Første ordentlige storting, C-3, Ab-1: Bilag til Stortingets forhandlingsprotokoll, bilag nr 1: Fullmaktskomiteens innstilling 3/7 1815 med fullmakter, nr. 24.

De fire representantene som til syvende og sist møtte på Stortinget skulle stå fritt til å stemme slik de ønsket fra sak til sak, men de fikk med seg en liste med fire saker som amtsforsamlingen mente var av spesielt stor viktighet for Nordland. Dette var anliggende man tydeligvis håpet at representantene skulle ta opp med Stortinget, og de er gjengitt i den fullmakten representantene hadde med seg.

Øverst på listen sto forbedring av skolevesenet i amtet, det er også notert et forslag om å selge kirkegods for å finansiere dette. Deretter kom et ønske om bedre lovregulering og organisering av fiskeriene, med en bemerkning om at fiskeriene ikke hadde fungert tilfredstillende de seneste årene. Som landsdelens viktigste næringsvei, må en bedre organisering av fiskeriene ha vært svært viktig. De to siste punktene som er notert er en forbedring av amtets medisinalvesen, og sist, men ikke minst – anleggelse av en kjøpstad innenfor Nordlands grenser. Disse punktene var altså notert på fullmakten, og må ha fungert nærmest som en instruks for representantene.

I og med at det første ordinære Storting ble utsatt fra februar til sommeren 1815, tok det noen måneder før Nordlands representanter startet sin reise sørover. Først i juli slo de seg sammen med resten av landets representanter på Norges første ordinære Storting. Dette var altså første gang Nordland var representert i en slik sammenheng, og det er derfor spennende å se på hvilke saker deres representanter tok opp, og hva de fikk gjennomslag for. Holdt representantene seg til den instruks de hadde med seg hjemmefra, og gjorde de seg bemerket på Stortinget?

Den klart mest aktive av Nordlands representanter var biskop Krogh. Han var medlem av ni komiteer, og formann i tre av disse²⁸. Han holdt også flere taler for Stortinget og la frem en del lovforslag. De tre øvrige representantene er svært anonyme, og nevnes knapt i protokollen. Dette er ikke spesielt merkelig. Da amtmann Elster meldte forfall, ble biskopen en naturlig lederfigur. Han var også, i mye større grad enn de andre, vant til å tale i offentlige sammenhenger. Han hadde også en viss erfaring med å ordlegge seg godt skriftlig. Det er nærliggende å tro at de fire representantene, med utgangspunkt i fullmakten, har samarbeidet

²⁸ Lindestøl 1914, side 49.

om lovforslagene og kanskje også talene, og så latt biskopen være deres stemme og ansikt utad.²⁹

Lovforslagene som kom fra Nordlands delegasjon var alle direkte knyttet opp mot amtet, og helt i henhold til de sakene amtsforsamlingen hadde foreslått. Det var to saker som ble viet spesielt mye tid av Stortinget, det var to lovforslag om fiskeriene, henholdsvis vinterfisket og sildefisket³⁰. Flere nye reguleringer og bestemmelser kom på plass, blant annet om hvor lenge fisken fikk henge, hvor lenge garn fikk ligge ute og det kom krav om at hvert fiskevær skulle ha en oppsynsmann. Dette førte til en etterlengtet regulering av fiskeriene i Nordland, spesielt når det gjaldt kvalitet på sluttproduktet, og må ha hatt stor betydning for næringsutviklingen i landsdelen.

Den andre saken som ble viet mye tid og oppmerksomhet på Stortinget var spørsmålet om egen kjøpstad i Nordland. For å utrede dette spørsmålet ble det satt ned en egen komité med biskop Krogh som formann, også Reneer og Smidseng satt i denne komiteen.³¹ Ønsket om egen by hadde stått sterkt i Nordland i flere år, og må sies å ha vært et hjertebarn for biskop Krogh. Det var flere årsaker til at man ønsket en egen by i Nordland. En av de viktigste var å bli mindre avhengig av handelen med Bergen, og sikre tilgang til et verdensmarked direkte fra amtet selv. Dette forslaget ble da også kronet med hell, og i 1816 fikk Bodø bystatus.

I tillegg til disse to store sakene ble det lagt frem flere mindre lovforslag om medisinalvesenet i Nordland, opprettelse av tukthus i Bodø og endring av den militære organiseringen. Således ser det ut til at representantene fra Nordland har holdt seg til instruksene de var utstyrt med hjemmefra. Det ser derimot ikke ut til at de har tatt opp saken angående representanten fra Hadsel som uteble fra amtsforsamlingen på grunn av ektefellens sykdom, det er i hvert fall ikke nevnt i protokollen. Det kan vel tenkes at de har funnet denne saken for intern. Biskop Krogh klaget flere ganger over at representantene kastet bort Stortingets tid ved å ta opp alt for mange saker³².

²⁹ Av Stortingsforhandlingene går det bla. frem at fogd Berg har levert alle biskopens lovforslag til Stortinget.

³⁰ Lange, Pavels og Stabell (red) 1818. Kongeriget Norges første Storthings Forhandlinger i Aarene 1815-16, s 123-144 mai.

³¹ Kongeriget Norges første Storthings Forhandlinger i Aarene 1815-16, s 309-383 februar og s 150-155 mars.

³² Kongeriget Norges førsteordentlige Storthings Forhandlinger i Aarene 1815-16, første del, s 12-14 september.

Alle lovforslagene fra representantene fra Nordland som biskop Krogh frontet, var mer eller mindre direkte knyttet til landsdelen. Men biskopen holdt også flere taler og innlegg til Stortinget hvor han befattet seg med saker av mer generell karakter. I alt seks kortere og lengre innlegg signert biskop Krogh har jeg funnet i protokollen etter det første ordinære Storting. Jeg har flere ganger vært inne på at noen hevder at biskop Krogh lenge hadde jobbet for en union med Sverige, og at han sågar saboterte de nordnorske valgene for å ødelegge for Norges selvstendighetskamp. Så langt har jeg ikke funnet noe som underbygger slike påstander. I 1815 kunne Krogh helt fritt ha frontet slike meninger dersom han hadde dem – kan man finne spor etter slike ”svenske sympatier” i de talene biskop Krogh holdt til Stortinget? Wika er så vidt innom Kroghs taler i sin artikkel *Gjorde nordlendingene svensker av seg?*, og han oppsummerer dem slik: ”Av hans mange innlegg (...) går det tydelig frem at han var vel tilfreds med unionen med Sverige.”³³ Han trekker ikke frem noen konkrete eksempler fra biskopens taler, og etter å ha gått gjennom disse selv, kommer jeg til en ganske annen konklusjon enn Wika.

Forholdet til Sverige og styringen av den nye norske staten har tydeligvis vært et emne Krogh har vært opptatt av, og han holdt to lange taler om temaet. Hva han egentlig mener er litt vanskelig å få tak i for argumentene hans har lett for å forsvinne i alle omskrivningene og høflighetsfrasene. Men slik jeg tolker ham er han positivt innstilt til unionen med Sverige så lenge den fortsetter å hvile på fundamentet fra grunnloven. Han skriver blant annet: ”Og vee det Folk, det Land, hvor Frihetens Stemme ikke tør lade sig høre! Vee den Regent, der bygger sin Vælde paa den Ruelse, og troer, at Thronene staaer sikrest, hvor dens Grundvold hviler paa Undersaattenes Slavesind!”³⁴

Dette er tanker og ideer man kan kjenne igjen fra Riksforsamlingen på Eidsvoll, og som sto sterkt i tiden. Det at biskop Krogh mener at man bør kjempe for disse verdiene innenfor rammene av unionen med Sverige er ikke spesielt oppsiktsvekkende. Debatten rundt union eller selvstendighet var i første omgang lagt død, nå gjaldt det å få det beste ut av den situasjonen man var havnet i.

Man kan på dette grunnlaget selvsagt ikke avfeie påstanden om at biskopen i lengre tid hadde ønsket, og jobbet for, et samarbeid med Sverige. I løpet av Stortinget snakket han flere ganger

³³ Wika 1973, s 142.

³⁴ Kongeriget Norges første Storthings Forhandlinger i Aarene 1815-16, s 330 august.

varmt om den nye unionen, og han var heller ikke fremmed for tanken om en skandinavisk storstat som kanskje det aller beste alternativet for Norge.³⁵ Det ser allikevel ut til at han var mer opptatt av innhold enn form. Det viktigste var å sikre et rettferdig styresett hvor folket hadde visse grunnleggende rettigheter, om dette skjedde i en union eller ikke synes å ha vært underordnet for ham. Og nettopp det poenget gjør at jeg finner det lite sannsynlig at han bevisst motarbeidet planene om en uavhengig norsk stat i løpet av våren 1814.

I sine taler understreker han også viktigheten av samhold i den unge nasjonen Norge, og han var opptatt av at hensynet til den enkelte ikke måtte settes over hensynet til helheten. Det viktigste var å trekke lasset sammen, og ikke la misunnelse ødelegge for den nye nasjonen. Dette er tanker som ikke stemmer overens med et ønske om å ødelegge for selvstendighetsprosjektet våren 1814. Biskop Krogh var ikke redd for å si sin mening på Stortinget i 1815, og jeg vil anta at han ville gjort det samme i på Riksforsamlingen dersom han hadde fått muligheten til det.

Etter en voldsom start på Stortinget ser det ut til at den nordnorske delegasjonen gikk litt tom for luft etter hvert. Biskopen klaget som sagt blant annet over at de andre delegatene brukte opp Stortingets tid på fillesaker.³⁶ Han ble også nedstemt etter et flammende innlegg om viktigheten av at sivile og geistlige embetsmenn måtte få høyere lønn og en fast bopel med nok land til å kunne understøtte en stor husholdning. Dette var viktig for å hindre at lokale embetsmenn ble fristet til å ta i mot bestikkelser. Det forslaget som til slutt ble lagt frem når det gjaldt lønninger mente han var så dårlig at han faktisk nektet å stemme over det.³⁷ Kort tid etter søkte han om å få reise hjem fra Stortinget, og i juni 1816, vel en måned før Stortinget var over, satte han kursen nordover.³⁸

Dermed var Stortinget i realiteten over for Nordlands del. Ingen nye lovforslag, taler eller innlegg er notert i protokollen etter biskop Kroghs hjemreise. I løpet av Stortinget hadde de allikevel gjort seg bemerket, og fått gjennomslag for flere av de forslagene de hadde lagt frem. Anleggelse av kjøpstad innenfor Nordlands grenser, og ny lovregulering av fiskeriene var viktige saker hvor de vant frem.

³⁵ Kongeriget Norges første Storthings Forhandlinger i Aarene 1815-16, s 149-150 juli.

³⁶ Kongeriget Norges første Storthings Forhandlinger i Aarene 1815-16, s 12-14 september.

³⁷ Kongeriget Norges første Storthings Forhandlinger i Aarene 1815-16, s 49-58 oktober.

³⁸ Kongeriget Norges første Storthings Forhandlinger i Aarene 1815-16, s 49-58 oktober, s 152 april og s 388 juni.

Det første ordinære Storting kan gi noen små hint om hvordan en delegasjon fra Nordland ville ha operert på Riksforsamlingen. Biskopen slår meg som svært pragmatisk, og det er mulig han derfor ville ha støttet en svensk løsning. Ikke minst ville nok frykten for en eventuell krig som følge av å trosse Sverige og stormaktene, ha vært et tungtveiende argument for biskopen. Han hadde allerede vært vitne til den lidelse befolkningen var blitt utsatt for som følge av Napoleonskrigene, og han må ha vært svært skeptisk til politiske avgjørelser som kunne påføre befolkningen ytterligere vanskeligheter.

På den annen side var hans tanker om det beste styresettet for en stat ganske radikale og ville passet bedre inn hos *Selvstendighetspartiet*. Hvordan han i praksis ville ha stilt seg til denne problemstillingen får vi dessverre aldri vite. Men en ting er sikkert; hans høyeste prioritet var Norges, og særlig Nordlands, beste.

Til syvende og sist ville stemmene fra Nordlands representanter neppe endret historiens gang dersom de hadde vært representert på Eidsvoll, i de fleste saker hadde forkjemperne for selvstendighet et klart flertall i forsamlingen. Bare i én viktig sak sto utfallet og vippet. Et av de viktigste stridsspørsmålene på Riksforsamlingen var knyttet til forsamlingens mandat. Skulle de bare velge styremakt og utforme en grunnlov, for deretter å bli oppløst, eller skulle de også sette ned en komité for utenrikspolitiske saker? Her delte forsamlingen seg i to jevnstore grupperinger. Noen mente at det å nedsette en slik komité ville være et brudd på den eden de hadde avlagt, og at utenrikspolitiske saker uansett lå utenfor Eidsvollsmennenes kompetanse. I spissen for dette synet sto Falsen. På den andre siden hadde man dem som mente at utenrikspolitiske saker var av så stor viktighet at det måtte avgjøres av folkets representanter, Riksforsamlingen, og ikke overlates til regenten alene. I spissen for dette synet sto grev Wedel Jarlsberg og Wergeland. Avstemmingen viste at de to grupperingene var like store, 55 mot 55 stemmer, og saken ble dermed avgjort av presidentens dobbeltstemme. Resultatet ble da at Riksforsamlingen kun skulle velge styremakt og utforme grunnlov, utenrikspolitikk skulle ikke stå på dagsorden.³⁹

Dersom resultatet hadde blitt det motsatte og Riksforsamlingen hadde nedsatt en komité for utenrikspolitiske saker, ville dette etter all sannsynlighet styrket unionspolitikken. Da ville Riksforsamlingen kunne kontrollere regentens utenrikspolitikk, og kanskje selv også drevet

³⁹ Bergsgård 1943, s 215-230.

politikk. Slik resultatet nå ble, fikk Kristian Fredrik full kontroll over utenrikspolitikken, og det ble opp til ham og hans rådgivere hvordan man skulle håndtere problemet med Sverige og stormaktene.⁴⁰

I denne saken ville tre representanter fra Nordland ha blitt tungen på vektskålen slik at det ikke hadde vært nødvendig for presidenten å bruke sin dobbeltstemme. Men på hvilken side ville de stilt seg i denne konflikten? Hadde biskop Krogh vært en av Nordlands representanter mener jeg det er sannsynlig at han ville sagt seg enig med Wedel Jarlsberg. Både på grunnlag av hans ønske om å unngå en ny krig, og med utgangspunkt i hans taler på Stortinget i 1815 som viser et sterkt engasjement i så vel innenrikspolitiske som utenrikspolitiske saker. Som den klare lederskikkelsen han var, vil jeg tro at han ville fått med seg Nordlands øvrige representanter i dette synet.

Uansett hvordan Nordlands representanter ville stilt seg i denne og andre saker, er det synd de aldri fikk en mulighet til å legge frem sine synspunkter. Dersom Stortinget i 1815 er noe å gå ut fra kunne biskop Krogh ha blitt en fremtredende skikkelse på Eidsvoll, og kanskje et navn vi ville ha nikket gjenkjennende til når det ble nevnt sammen med navn som Anker, Falsen og Wedel Jarlsberg.

Oppsummering

Nordland avholdt aldri valg av representanter til Riksforsamlingen, men forberedelser frem mot det første ordinære Storting fortsatte gjennom sommeren, høsten og vinteren 1814. Det var mye praktisk som måtte ordnes før man kunne avholde amtsforsamling, og denne ble derfor først berammet til 8. desember. Håpet var da at hele amtet skulle rekke frem med sine representanter, samtidig som man var ute i god tid i forhold til avholdelsen av det første ordinære Storting i februar 1815.

I august endret den politiske situasjonen seg da Norge inngikk våpenhvile med Sverige, og det ble innkalt til et ekstraordinært Storting allerede 8. oktober 1814. Beskjeden om dette nådde Nordland den 26. september. Da det fortsatt var over to måneder igjen til den planlagte amtsforsamlingen, hadde Nordland ingen representanter å sende. Man gjorde ingen endringer i den fastsatte planen da tidsfristen var så kort at man uansett ikke ville rukket frem i tide.

⁴⁰ Bergsgård 1943, s 228-229.

Man kunne tenke seg at både lokal- og sentraladministrasjon hadde tatt lærdom av det som gikk feil i forbindelse med Riksforsamlingen, og dermed tatt forhåndsregler for å forsikre seg om at hele landet skulle rekke frem i tide til det ekstraordinære Storting. Men Sentraladministrasjonen hadde nå svært lite spillerom. I henhold til fredsavtalen måtte det ekstraordinære Storting tre sammen senest den første uken i oktober, de kunne dermed ikke gi Nordland mer tid enn de allerede hadde gjort. For Nordlands del var det vanskelig å endre på de planer som allerede var lagt, ikke minst fordi tidsfristen denne gangen var enda kortere, og den mannlige befolkningen var opptatt med høstfisket.

For å forsikre seg om at hele landet skulle bli representert på det første ordinære Storting ble det besluttet å utsette dette fra februar til juli 1815. Dette var svært viktig for Nordland, og viser at Nord-Norges manglende representasjon ble oppfattet som et problem i samtiden.

Amtsforsamlingen i Nordland gikk som planlagt den 8. desember. Valgmenn fra hele amtet, med noen få unntak, møttes på Hundholmen, og valgte Nordlands fire representanter til Stortinget. Både amtmann Elster og biskop Krogh var blant Nordlands representanter, men amtmannen meldte senere forfall og ble erstattet av en vara. De fire representantene sto fritt til å stemme slik de ønsket på Stortinget, men de fikk med seg en liste over saker som amtsforsamlingen mente var spesielt viktig for Nordland. Det inkluderte blant annet bedre lovregulering av fiskeriene, opprettelse av egen kjøpstad og forbedring av skolevesenet.

På Stortinget var biskop Krogh den klart mest aktive representanten fra Nordland, og han ser ut til å ha fungert som en leder for de andre. De nordnorske representantene fikk gjennomslag for de fleste av forslagene sine, og særlig bystatus til Bodø var viktig. Biskopen holdt også en rekke taler over andre og viktige tema, og han var spesielt opptatt av Norges nye styreform. Talene hans viser en relativt positiv holdning til Sverige, men han virker mer opptatt av innhold enn form. Jeg finner ingen indikasjoner i hans taler på at han lenge hadde jobbet for at Norge skulle tre inn i en union med Sverige.

Det er vanskelig å trekke konklusjoner om hvordan Nordlands representanter ville ha stemt dersom de hadde rukket frem til Riksforsamlingen. Men det som er sikkert er at i biskop Kroghs fravær mistet Eidsvollsmennene en dyktig taler og en stor visjonær.

Kapittel 6: Oppsummering og konklusjon

Siktemålet med denne oppgaven var å gjøre rede for de politiske hendelsene i Nordland i løpet av 1814 og 1815. Dette mener jeg kildene mine, til tross for visse svakheter, har gitt gode svar på.¹

Det åpne brevet som Kristian Fredrik sendte ut til alle landets amtmenn og biskoper den 19. februar, brukte ganske lang tid på ferden nordover. Biskop Krogh mottok sitt brev først, den 8. mars, da han oppholdt seg i Trondheim på dette tidspunktet og fikk levert posten sin der. Han sendte straks beskjed videre til sine prester med regentens instruks, men denne forsendelsen brukte lang tid på veien og kom ikke frem til Nordland før et stykke ut i april. Biskopen sendte samtidig et brev sørover til regenten, hvor han informerte om at Nordland neppe ville rekke frem til Eidsvoll fordi bededagene måtte utsettes til slutten av april grunnet amtets næringsvei, som gjorde at de fleste menn var bortreist på vinterfisket. Biskopen ble værende i Trondheim i flere uker, og fikk dermed ikke koordinert sin innsats med amtmann Elster.

Amtmann Elster mottok sitt brev den 20. mars, og satte da straks i gang sitt apparat. Også han valgte å sende et brev til Kristian Fredrik for å informere om at Nordland neppe kom til å rekke frem med sine representanter på Riksforsamlingen. Han fokuserer her særlig på problemet rundt den korte tidsfristen, et problem som var blitt ytterligere forverret av at regentens brev var blitt heftet av stormende vær.

Den politiske prosessen i Nordland fikk således en treg start, men i løpet av mai og juni fikk de fleste prestegjeld avholdt bededager og valg av sine representanter. Den første bededagen ble avholdt 29. april, den siste så sent som 1. juli. Riksforsamlingen var med andre ord over lenge før Nordland hadde mulighet til å avholde amtsforsamling og velge sine tre representanter.

Da beskjeden om at Riksforsamlingen var ferdig med sitt arbeid ankom Nordland den 18. juni valgte amtmann Elster å sette strek for hele arbeidet med å velge representanter. Dermed ble Nordland det eneste amtet i Norge som aldri valgte representanter til Riksforsamlingen. I

¹ Jmf. diskusjon i kapittel 1.

Finnmark, som heller ikke var representert på Eidsvoll, avholdt man amtsforsamling og valgte tre representanter til Riksforsamlingen 1. august.

På dette tidspunktet ser det ut til at lokaladministrasjonen har ventet på videre instruksjoner fra sentraladministrasjonen angående når og hvor det første ordinære Storting skulle avholdes. Denne beskjeden ankom Nordland 24. juli. Her fikk de beskjed om at det første ordinære Storting skulle avholdes den andre søndagen i februar. Det ble samtidig gitt beskjed om at det innen utgangen av juli skulle gjennomføres manntall over de stemmeberettigede i amtet. For Nordlands del lot dette seg ikke gjennomføre innen tidsfristen, blant annet fordi det måtte arrangeres ekstrating i Lofoten og Vesterålen. For å være helt sikker på at alle deler av amtet skulle rekke å gjennomføre de nødvendige tiltak, bestemte amtmann Elster at amtsforsamlingen for å velge Nordlands stortingsrepresentanter først skulle avholdes den 8. desember.

Samtidig som man i Nordland jobbet med å få ordnet alt det praktiske til det første ordinære Storting, kom beskjeden om at det skulle samles et ekstraordinært Storting den 8. oktober som følge av våpenhvilen med Sverige. Da tidsfristen som ble gitt var alt for kort, ble ikke Nordland representert denne gangen heller. De gjorde ingen endringer i de fastlagte planene, og 8. desember ble fastholdt som dato for amtsforsamlingen. Hovedårsaken til dette var selvsagt den korte tidsfristen, men også mennenes fravær på høstfisket spilte inn.

På det ekstraordinære Storting ble det bestemt at det første ordinære Storting skulle utsettes fra februar til juli, dette var delvis av hensyn til Nord-Norge. Ved å utsette Stortinget håpet man at hele landet skulle kunne bli representert, noe de også ble. I juli 1815 ble Nordland for første gang representert på en slik samling, da deres fire representanter møtte på det første ordinære Storting. Nordlands representanter var: Fogd Berg (32 stemmer), Biskop Krogh (27 stemmer), Amtmann Elster (19 stemmer) og bonden Jon Larsen Smidseng (14 stemmer). Amtmann Elster meldte senere forfall, og handelsmannen Reneer møtte i hans sted. Disse var blitt valgt på Nordlands amtsforsamling som ble avholdt som planlagt den 8. desember.

En av mine sentrale problemstillinger var knyttet til å prøve å forklare hvorfor Nordland ikke ble representert på Riksforsamlingen. Dette er et mer sammensatt problem, og krevde at jeg fant svar på flere underordnede problemstillinger.

Den første av disse var å se på om Nordland ble hardere rammet av nødsårene under Napoleonskrigene enn resten av landet. Dette primært for å undersøke om det er noe hold i Wikas påstand om at lokaladministrasjonen i Nordland bevisst motarbeidet selvstendighetsplanene på grunn av dette.

Dette var et spørsmål jeg ikke kunne gi et klart svar på. Tallene kan tyde på at amtet hadde en mer negativ trend i befolkningsutviklingen enn det man ser ellers i landet. Det ser ut til å ha vært en høy dødelighet over lang tid, nærmest som en utmattelse av befolkningen. Disse tendensene underbygges også av noen kilder som for eksempel distriktslegens rapporter og adressene fra Nordland, som i større grad enn vanlig forteller om stor nød i amtet.

Men man må ta visse forhåndsregler når det gjelder disse tallene, ikke minst fordi de delvis er utarbeidet på grunnlag av kirkebøker som kan inneholde feilregistreringer. I tillegg er dette et lite tallmateriale, noe som betyr at selv små endringer i fødselstall og dødelighet kan gi store prosentmessige utslag.

Det er også slik at nød er svært vanskelig å kvantifisere, det er tilnærmet umulig å gi et klart svar på hvem som egentlig hadde det verst. Dermed kan jeg ikke entydig konkludere med at Nordland ble hardere rammet av nødsårene enn resten av landet, men det er ikke tvil om at befolkningen i amtet ble svært hardt rammet av denne krisen, og at dette kan ha fått politiske konsekvenser i 1814.

Når det gjelder hvilke politiske konsekvenser nødsårene fikk, skisserte jeg tre mulige teorier. For det første kan det tenkes at de førte til en økt misnøye med Danmark, og at lokaladministrasjonen som følge av dette, ønsket et samarbeid med Sverige fremfor en selvstendighetskamp ledet av en dansk prins. Dette skal igjen ha ført til en aktiv politisk motstand mot selvstendighetsplanene, og en sabotasje av Nordlands muligheter til å bli representert på Riksforsamlingen. Dette er den teorien noen lokalhistorikere heller mot. Rent bortsett fra at det generelt sett vokste frem en økt misnøye med Danmark i løpet av nødsårene, har jeg ikke funnet noe i kildene mine som kan underbygge denne påstanden. Snarere tvert i mot: En del historier fra mitt kildemateriale tyder på at Sverige ble ansett som arvefienden, og at et samarbeid med dem var det siste man ønsket. Jeg kan selvsagt ikke entydig konkludere med at en slik politisk motstand fant sted i Nordland, men jeg finner det svært usannsynlig. Og selv om en slik motstand hadde funnet sted, kan jeg ikke se hvorfor det skulle resultere i et

ønske om ikke å bli representert på Riksforsamlingen, det var jo den eneste muligheten man hadde til å bli hørt.

En annen mulig reaksjon på nødsårene er at den sveiset den norske befolkningen sammen, slik at man også i Nordland ble mer patriotiske. Tanken er da at misnøyen med Danmark førte til et sterkere ønske om selvstendighet, og at befolkningen nærmest ble spleiset sammen av en ytre trussel. Problemet er at man finner få eksempler på patriotisme i Nordland på denne tiden. Noen av adressene fra Nordland inneholder lange passasjer om innbyggernes patriotiske sinnelag, og i leserinnlegget som biskop Krogh og amtmann Elster sendte inn til Tiden, forsikrer de om det samme. Men disse eksemplene er neppe nok til å konkludere med at det var en sterk patriotisme i Nordland frem mot 1814.

Dette manglende engasjementet kan henge sammen med den tredje mulige reaksjonen på nødsårene. Det er mulig at de vanskelige årene førte til en resignasjon i befolkningen og dermed liten politisk interesse. For mange må nok førsteprioritet ha vært å sikre husholdningens livsgrunnlag, og politikk måtte komme i annen rekke. Et annet aspekt ved denne tilsynelatende labre politiske interessen, er mangel på informasjon. Nordland hadde ingen aviser, ingen byer eller naturlig sentrum, i tillegg bodde befolkning svært spredt. Kombinasjonen av resignasjon i befolkningen og dårlig tilgang på informasjon, kan ha ført til manglende politisk engasjement. Dette understrekes av det sitatet som innledet denne oppgaven. Når bonden Dyrhaug skal oppsummere året 1814, er det avlinger og fiske han trekker frem, ikke de politiske endringene som fant sted dette året.

Slik jeg ser det kan det tenkes at alle mulighetene har noe for seg. Befolkningen i Nordland var ingen homogen gruppe, og ulike forklaringer kan derfor passe til ulike grupperinger. Dyrhaugs dagbok kan tyde på en manglende politisk interesse blant befolkningen i Nordland, her kan det se ut til at korn og fisk har vakt større interessen enn grunnlov og ny unionspartner. Mine undersøkelser viser derimot at mangel på informasjon, ikke engasjement og interesse, var det store problemet. Ved amtsforsamlingen i desember, da man hadde bedre tid og fikk ut bedre informasjon, viste Nordlands valgmenn et sterkt politisk engasjement. Den manglende informasjonen om de politiske omveltningene i 1814 hindret befolkningen i å ta aktiv stilling i diskusjonen, derfor er det vanskelig å si noe om hvorvidt krisen førte til større patriotisme blant folket, eller om den tvert i mot førte til en oppfatning om at en union med Sverige var den beste løsningen.

En annen indikator på lokalbefolkningens holdninger kan være adressene, og min andre underordnede problemstilling var knyttet til nettopp dette. Målet her var å se hvordan adressene fra Nordland skilte seg fra landets øvrige adresser. Jeg fant at i stil og oppbygging skiller de seg ikke nevneverdig fra de adressene man finner lengre sør, med unntak av at de er gjennomgående kortere. Jeg fant noen større forskjeller innholdsmessig. For det første omtales nødsårene i større grad enn det som er vanlig, gjerne i kombinasjon med en oppfordring til regenten om å ordne opp. Og for det andre inneholder ikke adressene fra Nordland så mye hyllest av regenten som det man kan finne enkelte andre steder.

I tillegg fant jeg en del formelle forskjeller. Adressene fra Nordland er skrevet sent i forhold til resten av landet, med unntak av Finnmark. De er videre spredt utover et langt tidsrom, med de første adressene datert 29. april, og den siste 1. juli. Det er også interessant at bededagene i Nordland tydelig ikke bare har blitt avholdt på fredag slik instruksjen tilsa. Flere andre ukedager har blitt tatt i bruk, da primært søndager eller andre helligdager. Jeg vil tro at dette skyldes at det var vanskelig å få samlet menighetene en ekstra dag, og at det således var mer hensiktsmessig å gjennomføre bededag i forbindelse med en ordinær gudstjeneste.

Det at man finner slike forskjeller, og kanskje særlig det begrensede innslaget av hyllest, er interessant. Hvorfor det er slik er ikke enkelt å finne et klart svar på. Bergsgård mener at det kan skyldes instruks fra amtmann Elster, men jeg har ikke funnet noe som kan underbygge en slik påstand. Da amtmannen sendte regentens beskjed videre til sine underordnede la han ingen føringer på hva som skulle skrives eller ikke skrives i adressene, så han har ikke spesifikt oppfordret til at adressene skulle være korte og inneholde lite hyllest. Det er muligens nettopp denne manglende oppfordringen til å inkludere hyllest Bergsgård sikter til.

Men så vidt jeg har skjønnet var det den geistlige, ikke den sivile, lokaladministrasjonen som hadde ansvar for å organisere bededagene, og også skrive adresser. En annen mulig forklaring på at Nordlands adresser skiller seg noe ut når det gjelder innhold, kan derfor være manglende grad av samkjøring internt i amtet på grunn av biskopens fravær. Liten tilgang på informasjon, og dårlig kommunikasjon mellom de ulike sognene, kan ha gjort prestene usikre på hvordan adressene best skulle utformes. De har derfor holdt seg tett opptil regentens instruks, og dermed har adressene fra Nordland fungert mer som fullmakter enn som hyllester.

Et annet aspekt ved denne problemstillingen var å se på de kirkesognene i Nordland man mangler adresser fra. Syv av 25 adresser mangler, noe som gjør Nordland til det amtet med færrest bevarte adresser. Disse manglene kan selvsagt skyldes at det aldri ble avholdt valg i disse prestegjeldene, og derfor heller ikke skrevet adresser. Dette vil i så fall kunne underbygge påstanden om at lokaladministrasjonen i Nordland ikke ønsket at amtet skulle bli representert på Riksforsamlingen, og derfor saboterte de lokale valgene. Mine undersøkelser tyder imidlertid på at valg har blitt gjennomført også her, og så lenge man avholdt valg har det etter all sannsynlighet også blitt skrevet adresser, i og med at disse skulle fungere som fullmakt for de som ble valgt. Jeg anser det derfor som overveiende sannsynlig at det har eksistert adresser også fra disse amtene, men at de på et eller annet tidspunkt har forsvunnet. Dette kan ha skjedd på vei til amtmannen eller i arkivene.

Til slutt i de underordnede problemstillingene så jeg på det ekstraordinære Storting i oktober 1814 og det første ordinære Storting i juli 1815. Nordlands manglende representasjon på det ekstraordinære Storting skyldtes i hovedsak rent praktiske forhold, dette er det heller ingen som har trukket i tvil. Tidsfristen denne gangen var enda kortere, og i tillegg jobbet lokaladministrasjonen i Nordland med å gjennomføre manntall over de stemmeberettigede i henhold til tidligere instruksjer. Dette var et arbeid som tok svært lang tid, og man hadde derfor ingen mulighet til å få valgt representanter i tide.

Sentraladministrasjonen hadde heller ikke mye spillerom ved denne anledningen. Fredsavtalen med Sverige dikterte rammebetingelsene for det ekstraordinære Stortinget, og man kunne derfor ikke utsette begivenheten lenger enn man gjorde. Det var derfor ikke mulig for sentraladministrasjonen å ta ekstra hensyn til Nord-Norge i denne omgangen.

Dermed ble det ordinære Storting i juli 1815 første gang Nordland fikk stille med sine representanter i en slik sammenheng. Det jeg var opptatt av i denne oppgaven var å se på hvilken rolle Nordlands representanter spilte her, og om dette kan avsløre i hvilken leir de ville plassert seg på Riksforsamlingen, dersom de hadde vært representert der.

På det første ordinære Storting var det i hvert fall lokale saker som i hovedsak sto på agendaen til representantene fra Nordland. De aller viktigste sakene ser ut til å ha vært bedre lovregulering av fiskeriene og opprettelsen av kjøpstad innenfor amtets grenser. Dette var også saker de fikk gjennomslag for. I tillegg var biskop Krogh opptatt av mer generelle

diskusjoner rundt landets styreform, og han holdt flere taler om dette emnet. I disse talene er befolkningens frihet og rettigheter sentrale stikkord. I den grad man kan trekke paralleller mellom det første Stortinget og Riksforsamlingen, er det nærliggende å tro at dette er saker biskopen ville ha vært opptatt av også på Riksforsamlingen, dersom han hadde vært en av Nordlands representanter der.

På grunnlag av biskopens taler kan man muligens trekke den konklusjonen at han ville sympatisert mer med *unionspartiet* enn med *selvstendighetsmennene* på Riksforsamlingen. Jeg kan imidlertid ikke finne noen bevis i mine kilder for at et samarbeid med Sverige var noe han hadde jobbet bevisst mot i lengre tid. Gjennom de taler han holdt på Stortinget fremstår han som en pragmatiker, det viktigste var å sikre den norske befolkningen grunnleggende rettigheter og friheter innenfor de politiske rammer som nå var et faktum. Innholdet var viktigere enn formen i så måte.

Ved å undersøke disse underordnede problemstillingene, kom jeg et langt skritt nærmere å kunne gi et svar på *hvorfor* Nordland ikke ble representert på Riksforsamlingen. En forklaring som flere har trukket frem er den sene postgangen. Posten fra hovedstaden til Nordland tok flere uker, og den lokale postbefordringen representerte en klar flaskehals. Men en viktig innvending mot denne forklaringen på Nordlands manglende representasjon, er at mine undersøkelser viser at posten ikke brukte lenger tid enn vanlig ved denne anledningen. Den trege postforbindelsen var dermed noe aktørene burde ha tatt hensyn til i sin planlegging og gjennomføring.

Et annet argument som trekkes frem, også av de lokale aktørene selv, er den mannlige befolkningens fravær på fiske vinteren og våren 1814. Mennene var tradisjonelt opptatt med Lofotfisket frem til midten av april, og derfor kunne ikke bededagene i Nordland avholdes før i overgangen april-mai. En innvending mot dette argumentet er at svært få dro til Lofoten dette året. Dette skyldtes den engelske blokaden som hadde ført til alvorlig mangel både på forsyninger og fiskeutstyr, noe som gjorde det vanskelig å utstyre en båt med alt som trengtes til Lofotfisket. Fisken var allikevel svært viktig denne vinteren og våren, med manglende import av korn fra utlandet ble fisket helt avgjørende for husholdningenes overlevelse. En del dro derfor til Finnmark på kveitefiske, hvor man i tillegg til fiske også kunne handle med russerne.

Dermed kan mennenes fravær på fiske ha vært et reelt problem, men jeg mener at det uansett fikk liten innvirkning på når bededagene i amtet ble avholdt. Så lenge amtmann Elster ikke mottok regentens instruks før i slutten av mars, var det neppe aktuelt å avholde bededager noe særlig før slutten av april uansett.

En annen forklaring, som jeg derimot mener kan ha forsinket saksgangen mer enn forventet i Nordland, er biskopens fravær da regentens instruks nådde Nordland i mars 1814. Biskop Krogh oppholdt seg da i Trondheim, og hans fravær gjorde det vanskelig å planlegge og samkjøre de videre aktivitetene. Jeg mener at dette kan være en av hovedårsakene til at bededagene ble spredt utover et så langt tidsrom internt i amtet, og dermed forsinket amtsforsamlingen betydelig. Hadde alle kirkelydene klart å avholde bededag den 29. april, og dersom dato for amtsforsamlingen da allerede hadde vært bestemt, kunne Nordlands representanter muligens ha samlet seg og valgt sine representanter allerede i mai. Selv om de neppe ville ha rukket frem til Riksforsamlingen uansett, ville Nordland dermed i det minste ha fått valgt representanter på samme måte som Finnmark.

En siste forklaring jeg var innom er også den mest kontroversielle, nemlig at Nordlands manglende representasjon på Eidsvoll skyldtes bevisst politikk fra en lokaladministrasjon som foretrakk en union med Sverige fremfor selvstendighet under ledelse av en dansk prins. Det er denne forklaringen enkelte lokalhistorikere, som for eksempel Wika, mener er den viktigste årsaken til Nordlands fravær på Riksforsamling, og at amtet kunne vært representert dersom amtmann og biskop hadde gjort jobben sin skikkelig.

Som jeg har gjort rede for tidligere i dette kapittelet har jeg ikke funnet noe belegg for en slik påstand i mine kilder. De gangene amtmann Elster og biskop Krogh selv uttaler seg om disse tingene, for eksempel i leserinnlegg og brev, fremstår de som svært patriotiske og de gir uttalt støtte til selvstendighetskampen. Også på det første ordinære Storting oppfatter jeg Krogh som patriotisk. Selv om han her tydelig støttet unionen med Sverige, tolker jeg det som et uttrykk for realpolitiske avveininger. Unionen var et faktum, det fantes ikke lenger noen reelle alternativ, det var derfor viktig å gjøre det beste ut av situasjonen.

Det kan allikevel være en mulighet for at lokaladministrasjonen i Nordland anså unionen med Sverige som en bedre løsning enn å kjempe for selvstendighet. Ved å trosse Sverige og stormaktene, var sannsynligheten for en ny krig overhengende, og Norges befolkning kunne

igjen bli utsatt for krigshandlinger og blokade. Napoleonskrigene hadde rammet Nordland svært hardt, og det er nærliggende å tro at lokaladministrasjonen i Nordland ville være svært skeptiske til å støtte en politikk som kunne true den skjøre freden man hadde oppnådd. Jeg anser det som sannsynlig at både amtmann Elster og biskop Krogh ville ha støttet Jacob Aall i følgende uttalelse på Riksforsamlingen: ”Jeg føler mer Kald til paa dette Sted at være Elendighedens Talsmand, end at nære en patriotisk Lue, som let kunde styrte Nationen inn i Fordærvelse.”² Dersom dette var argumenter de var enige i, mener jeg at dette i så fall skyldtes realpolitiske avveininger, ikke mangel på patriotisme. Jeg har heller ikke funnet noen bevis for at de i lengre tid hadde jobbet for at Norge skulle gå inn i en slik union, eller at de av den grunn bevisst saboterte Kristian Fredriks planer om en Riksforsamling.

For selv om man godtar påstanden om at lokaladministrasjonen i Nordland foretrakk en union med Sverige fremfor selvstendighet, er det fortsatt et grunnleggende problem i logikken. Hvorfor skulle et ønske om en union med Sverige føre til at lokaladministrasjonen bevisst gikk inn for å sabotere Nordlands sjanser til å bli representert på Riksforsamlingen? Både amtmann Elster og biskop Krogh var opplagte kandidater til å stille på Riksforsamlingen på vegne av Nordland, de ble jo også begge valgt som representanter til det første ordinære Storting. Ved å ikke bli representert mistet de enhver mulighet til å få sitt synspunkt hørt. Dersom de anså en union med Sverige som den beste løsningen i det rådende politiske klima, ville de ikke vært uten meningsfeller på Riksforsamlingen. Det var flere grupperinger her som argumenterte for at en union med Sverige ville være den beste, og muligens også den eneste reelle, løsningen i den situasjonen Norge befant seg våren 1814.

Dermed blir argumentet om bevisst politikk nærmest uforståelig for meg. Det som er sikkert er at Riksforsamlingen ville blitt gjennomført med eller uten Nordland, så man oppnådde ingenting ved å utebli. Den eneste muligheten jeg kan tenke meg er at dette kan ha vært ment som en stille protest mot Kristian Fredrik, men en slik stille protest blir relativt meningsløs dersom ingen oppfatter den.

Min konklusjon må derfor bli det motsatte av den Wika kom frem til: Uansett hva amtmann Elster og biskop Krogh hadde gjort, ville det *ikke* latt seg gjøre å få Nordland representert på Riksforsamlingen. Og hovedårsaken til dette var alt for korte tidsfrister gitt av

² Sitert etter: Bergsgård 1943, s 224.

sentraladministrasjonen. Dette bringer meg over til en annen problemstilling som har vært en rød tråd gjennom oppgaven min: Hvilken rolle spilte sentraladministrasjonen i Nordlands manglende representasjon på Riksforsamlingen?

Det som er helt klart er at det ikke ble tatt noen spesielle hensyn til Nord-Norge i 1814 hva gjaldt tidsfrister. Med et minimum av kjennskap til Norges geografi og kommunikasjoner, må myndighetene ha skjønnet at dette ville føre til at Nordland og Finnmark ikke ble representert på Riksforsamlingen og det ekstraordinære Storting. Det ser her ut som om realpolitiske hensyn har veid tyngre enn ønsket om at hele landet skulle være representert.

Det er liten tvil om at Kristian Fredrik og sentraladministrasjonen befant seg i en krevende situasjon hvor det var mange hensyn som måtte balanseres. I forbindelse med Riksforsamlingen var det av avgjørende betydning å få den gjennomført så raskt som mulig. For å ha en reell mulighet til å motsette seg Kieltraktatens bestemmelser, burde en grunnlov være på plass og en konge valgt før Karl Johan vendte tilbake fra Europas slagmarker. Dette ble oppnådd, og det kan tyde på at man var villig til å ofre idealet om at hele landet skulle være representert for å sikre dette målet.

Når det gjaldt det ekstraordinære Storting var situasjonen en helt annen, nå var tidsplanen diktert av fredsavtalen, innen den første uken av oktober måtte forsamlingen være satt. Stortinget ble utsatt så lenge det lot seg gjøre, men tidsfristen ble allikevel alt for snau for Nord-Norges del. Her hadde sentraladministrasjonen altså svært begrenset med spillerom, og Sverige ser ikke ut til å ha tatt hensyn til Nord-Norges manglende mulighet til å bli representert. For Sverige og Carl Johan var det naturlig nok viktig å få gjennomført revideringen av grunnloven så raskt som mulig, slik at unionen kunne tre i kraft.

Det er dermed fullt forståelig at sentraladministrasjonen, i den situasjonen de befant seg i, ikke kunne ta ekstra hensyn til Nord-Norge. Det var andre forhold som var viktigere. Det som derimot er noe merkelig er at denne problemstillingen ikke ble gjenstand for større grad av diskusjon. Denne manglende oppmerksomheten kan tyde på at Nord-Norges manglende representasjon aldri ble oppfattet som et stort problem av de sentrale myndigheter, og at fokuset på at hele landet skulle bli representert mer var et spill for galleriet enn et reelt mål. Situasjonen for Nordland ville blitt betydelig lettere dersom sentraladministrasjonen hadde

vist en større forståelse og innsikt, og innlemmet de lokale myndighetene i de ulike hensynene som måtte balanseres.

På den annen side er det overraskende lite protester og klaging fra Nord-Norges side når det gjelder den manglende representasjonen. Man skulle tro at de lokale myndighetene i større grad ville ha klaget over at det ikke ble tatt forhåndsregler for å sikre at også Nordland og Finnmark skulle ha en reell mulighet til å bli representert. Jeg har ikke funnet et eneste brev eller dokument som uttrykker misnøye eller kritikk av de sentrale myndigheter på dette punktet. Denne tausheten kan tas til inntekt for et syn om at Nord-Norge ikke var så interessert i bli representert på Riksforsamlingen, at de hadde lokale saker og anliggende de anså være av større viktighet. Jeg tolker derimot denne tausheten mer som et uttrykk for at den lokale administrasjonen i både Nordland og Finnmark hadde forståelse for de sentrale myndigheters avveininger i dette spørsmålet, det var klare realpolitiske faktorer som måtte veie tyngre. Men uansett finner jeg denne tausheten, både fra lokale og sentrale myndigheter, påfallende. Man skulle tro at en slik prinsipielt viktig sak ville blitt gjenstand for en større debatt.

De sentrale myndigheters holdning til Nord-Norge endret seg merkbart fra det hektiske og politisk turbulente 1814, til det mer rolige 1815. I forbindelse med det første ordinære Storting i 1815 tok man for første gang spesielle hensyn til Nord-Norge. Ved å utsette Stortinget fra februar til juli, sikret man at hele landet ble representert ved denne anledningen. Selv om denne utsettelsen kom etter et initiativ fra en av de andre representantene, og ikke direkte fra de sentrale myndigheter, viser den at det antageligvis hele veien hadde vært et klart ønske, eller i hvert fall et ideal, om at hele landet skulle være representert. Det var først i 1815 det var realpolitisk gjennomførbart.

Nordlands politiske rolle i det begivenhetsrike året 1814 var, som denne oppgaven har vist, relativt begrenset. Institusjonelt var amtet integrert med resten av landet, men den dårlige integreringen når det gjaldt kommunikasjoner førte til at institusjonene ikke kunne fungere optimalt. Det måtte en mer aktiv politikk til for å sikre en bedre integrering av vår nordligste landsdel, og dette initiativet kom først i 1815. Nordland var derfor formelt, men ikke reelt, politisk integrert med resten av landet i 1814. Først fra 1815 ble den politiske deltagelsen og innflytelsen reell, men da som følge av lærdommen fra 1814.

Videre forskning

Det har vært spennende å jobbe med denne oppgaven, og jeg mener den også åpner opp for nye interessante spørsmål. Primært vil dette være knyttet opp mot hva som skjedde i Finnmark i 1814. Mine svært begrensede undersøkelser av hva som skjedde her i løpet av året, viser at det er mange ubesvarte spørsmål. Jeg vil jo tro at mange av de konklusjonene jeg har kommet frem til når det gjelder Nordland, også vil stemme for Finnmarks del. Men man vet svært lite om det faktiske hendelsesforløpet her, kanskje enda mindre enn det som var kjent om Nordland, og i tillegg kommer en del særegne momenter. For eksempel den samiske befolkningens deltakelse, nærheten til Russland og amtmannens rolle. Amtmann i Finmarkens amt i 1814 var Frederik Wilhelm Wedel Jarlsberg (1787-1863).³ Han var i slekt med den mer kjente grev Herman Wedel Jarlsberg, og det kan jo tenkes at dette slektskapet har påvirket de politiske vurderingene som fant sted i Finnmark. Det er bare å håpe at noen på et senere tidspunkt vil ta tak i disse problemstillingene.

En annen problemstilling det kunne vært spennende å gå videre med, er å se på hva som skjedde i Nord-Norge i forbindelse med unionsoppløsningen i 1905. De nesten 100 årene som ligger i mellom de to hendelsene har antageligvis ført til store endringer når det gjelder politisk og kulturell integrering av landsdelen. En sammenlikning av Nord-Norges rolle i 1814 og 1905 hadde derfor vært interessant, spesielt når det gjelder å se på utviklingen av den politiske integreringen av landsdelen. I 1815 tok man de første skrittene mot å integrere Nord-Norge også politisk – hvilken retning tok denne utviklingen i årene som fulgte?

³ http://www.regjeringen.no/nb/dep/fad/dok/Veiledninger_og_brosjyrer/1995/Fylkesmannboka/Bilag-2-Stiftamtmen-amtmen-og-fylkesme.html?id=465163. Siden besøkt 29.11.07.

Kilder og litteratur

Utrykte kilder

Digitalarkivet

Skannede kirkebøker på nett:

Alstahoug ministerialbok 1801-1819

Brønnøy klokkerbok 1803-1821

Folda ministerialbok 1791-1821

Gildeskål ministerialbok 1805-1826

Hemnes ministerialbok 1807-1831

Steigen ministerialbok 1800-1820

Vefsn ministerialbok 1800-1819

Vega ministerialbok 1776-1819

Værøy ministerialbok 1800-1821

Riksarkivet

Statsrådssekretariatets arkiv:

Ba. Kopibøker, 1814-1969

0a. kopibok nr. 1-1058, 2. mars-20. september 1814

0b. kopibok nr 1059-1893, 21.september-24. desember 1814

Db. Bilag, journalsaker med mer

02. journalsaker 1-400 1814

03. journalsaker 401-780 1814

04. journalsaker 781-1206 1814

05. journalsaker 1207-1739 1814

09. Residua 1814

Statsarkivet i Trondheim

Nordlands amts arkiv (katalog nr 63)

Øz. Diverse: Adressene til Kristian Fredrik med mer. (ikke ordnet)

Statsarkivet i Tromsø

Biskopen i Tromsø stift. Hålogaland/Nord-Hålogaland bispedømme. Arkivkatalog 1804-1980

Kopibøker 1804-1981

02. 16.01.1808-05.12.1814

Journaler 1804-1981

98. Reskripter, forordninger, kollegiebrev 1804-1814

99. Lover, anordninger og kunngjøringer 1814-1831

100. Departementsskriv 1814-1831

Korrespondanse ordnet etter avsender 1769-1831

165. brev fra Kristian Fredrik

169. Brev fra Nordland 1811-1828

Stortingets arkiv

Arkiv S-1014: 1815-16 – Første ordentlige storting

C-3, Ab-1: Bilag til Stortingets forhandlingsprotokoll

Bilag nr 1: Fullmaktkomiteens innstilling 3/7 1815 med fullmakter nr. 1-34

Trykte kilder

Stortingets arkiv

Den Norske Rigs-Forsamlingens Forhandlinger paa Eidsvold i aaret 1814.

Stortingets arkivarius 1835. *Kongeriget Norges første overordentlige Storthings Forhandlinger i Aaret 1814.* Kristiania: Lundske Bogtrykkerie.

Birkeland, M. og Munk, H. (red) 1874. *Storthings-Efterretninger 1814-1833, udgivne efter offentlig Foranstaltning. 1. bind, indeholdende Rigsforsamlingen og det overordentlige Storthing 1814 samt de to første ordentlige Storthing 1815-16 og 1818.* Kristiania: Jacob Dybwads Forlag.

Holst, Poul (red) 1821. *Registere over Rigsforsamlingens og det overordentlige Storthings Forhandlinger i Aaret 1814.* Kristiania: Grøndahl.

Holst, Poul (red) 1821. *Registere over det første ordentlige Storthings Forhandlinger i Aarene 1815-16.* Kristiania: Grøndahl

- Jæger, Tycho C. (red) 1918. *Riksforsamlingens forhandlinger. Tillægsdel. Adresser og fuldmagter samt hovedregister*. Kristiania: Grøndahl & søns boktrykkeri.
- Lange, Pavels og Stabell (red) 1818. *Kongeriget Norges først eordentlige Storthings Forhandlinger i Aarene 1815-16*. Kristiania: Grøndahl
- Olafsen, Arnet og Birch-Reichenwald, Kr. (red) 1914. *Riksforsamlingens forhandlinger. 2den del adresser og fuldmagter*. Kristiania: Grøndahl & søns boktrykkeri.

Sekundærlitteratur

- Andersen, Ingvar 1987. *Vegas historie. Del 1 – Fra de eldste tider til 1814*. Vega: utgitt av kulturetaten.
- Bergsgård, Arne 1943. *Grunnlova, i Året 1814*, bd I. Oslo: Forlaget av H. Aschehoug & co.
- Bergsgård, Arne 1945. *Unionen, i Året 1814*, bd 2. Oslo: Forlaget av H. Aschehoug & co.
- Bergsgård, Arne 1943-46, "Valadressene til Christian Frederik". *Historisk Tidsskrift*, 33. bind. Oslo: Grøndahl & Søns boktrykkeri.
- Bottolfsen, Øystein 1980, *Befolkningsutvikling og næringsutvikling i Lofoten og Vesterålen 1769-1835*. Hovedfagsoppgave, universitetet i Bergen.
- Bottolfsen, Øystein 1995, *Fiskerbondesamfunnet: 1700-1837*, bd 3 i *Lofoten og Vesterålens historie*. Utgitt av kommunene i Lofoten og Vesterålen.
- Bregnsbo, Michael 1997. *Folk skriver til kongen. Supplikene og deres funktion i den dansk-norske enevælde i 1700-tallet*. København: Selskabet for Udgivelse af Kilder til Dansk Historie
- Bregnsbo, Michael 1992. *Gejstlighedens syn på samfund og øvrighed 1775-1800, belyst ved trykte prædikener og taler*. København: Den danske historiske Forening
- Brovoll, Asle K. 2004. *Hålogalands første biskop – Med sete i Alstahaug. Mathias Bonsack Krogh 1754-1828*. Helgelands Blad AS.
- Coldevin, Axel 1966. *Bodø by 1816-1966*. Bodø kommune
- Dahl, Ottar 2002, *Grunntrekk i historieforskningens metodelære*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Drivenes, Einar-Arne (red) 1994. *Det gjenstridige landet*. Oslo: Gyldendal Norsk forlag.
- Dyrvik, Ståle 2005. *Året 1814*. Oslo: Det Norske Samlaget.
- Dyrvik, Ståle og Feldebæk, Ole 1996. *Mellom brødre 1780-1830*, i Knut Helle m.fl. (red) *Aschehougs verdenshistorie*, bd. 7. Oslo: Aschehoug
- Ellingsen, Terje 2004. *Nordnorske kirkemenn. Til 200-årsminnet om opprettelsen av et eget bispedømme i nord*.

- Forsgren, Ole 1974. "Året 1814 i Nordland". *Årbok for Helgeland* 1973
- Fure, Eli 1989, *Eidsvoll 1814. Hvordan grunnloven ble til*. Gjøvik: Dreyers Forlag.
- Grotnes, Ola 1975, *Det gamle Rana*. Utgitt av Rana Museums- og historielag
- Hartviksen, Bente 2007. *Fiskerbøndernes arv - Gjeldsforhold i Nordland 1780-1865 vesentlig belyst ved skiftmateriale*. Oslo: Det humanistiske fakultet, Universitetet i Oslo Unipub.
- Imsen, Steinar og Winge, Harald 1999. *Norsk historisk leksikon: kultur og samfunn ca. 1500- ca. 1800*. Oslo: Cappelens Akademiske Forlag.
- Johannessen, Finn Erhard 1997. *Alltid underveis: Postverkets historie gjennom 350 år*. Oslo: Elanders forl. Posten.
- Johannesen, Knut 2007. *Den glemte skriften. Gotisk håndskrift i Norge*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Jenssen, Øyvind 1998. *Nesna 1800-1920. Fra prestegjeld til kommune*. Utgitt av Nesna kommune
- Joselin, David 1969, *Population and Society in Norway 1735-1865*. Cambridge: University Press.
- Jæger, Tycho C. 1916. "Valgene til Riksforsamlingen". *Historisk Tidsskrift*, femte rekke, tredje bind. Kristiania: Grøndahl & Søns boktrykkeri.
- Karstensen, Per 1993. "1814 – det merkverdige år". *Årbok for Helgeland* 1993.
- Kjeldstadli, Knut 1999. *Fortida er ikke hva den en gang var En innføring i historiefaget*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Konstali, Anders 2008, *Til Norge, til Norge, o Prinds, til Norge! Christian Frederik i 1813-1814*. Masteroppgave i historie ved IAKH, Universitetet i Oslo 2008.
- Lindstøl, Tallak 1914, *Stortinget og statsrådet 1814-1914. Bind 2 De enkelte storting og statsraader, 1. del 1814-1885*. Kristiania: Steenske Bogtrykkeri
- Mykland, Knut 1967. *Omkring 1814 – en antologi ved Knut Mykland*. Gjøvik: Mariendals boktrykkeri A/S.
- Moe, Knut (red) 1961. *Bodin Bygdebok. Bind 1 – første del*. Utgitt av Bodin kommune.
- Nicolaissen, Olaus M. 1891. *Fra Nordlands fortid. Sagn og smaabilleder. Anden samling*. Kristiania: Mallings boghandels forlag, Johannes Bjørnstads bogtrykkeri.
- Niemi, Einar, Brox, Ottar, Hætta, Odd Mathis, Jacobsen, Kjell og Eriksen, Hans Kr. 1978, *Trekk fra Nord-Norges historie*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.

- Rian, Øystein 2004. "Ludvig Holbergs historie og samfunnsforståelse" i Teilmann, Peter Christensen og Sivertsen, Gunnar (red) 2004. *Ind i Holbergs fjerde århundrede*. København: Museum Tusulanums Forlag Københavns Universitet.
- Seip, Jens Arup 1958. *Teorien om det opinionsstyrte enevælde*. Oslo: Universitetsforlaget
- Skomsvoll, Yngve 2004. *Norges historie. Yngve Skomsvoll gjør en lang historie kort*. Kagge Forlag.
- Steen, Sverre 1933. *Det norske folks liv og historie gjennom tidene*. Bind VII. Oslo:Forlaget av H. Aschehoug & Co.
- Svare, Bjarne 1974. *Vefsnbygdene fram til 1830*. Mosjøen: utgitt av Vefsn kommune
- Sørensen, Øystein (red) 1998. *Jakten på det norske*. Oslo: Ad notam Gyldendal
- Tjelmeland, Hallvard 1995. *Med posten inn i ei moderne tid. Nordnorsk posthistorie 1665-1850*. Utgitt av Postmuseet.
- Vea, Jan 2004. *Der hav møter land: fiskerbondesamfunnet i Nordland 1870-1940*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Wika, H.O. 1971. "Gjorde nordlendingene svensker av seg i 1814?" *Årbok for Helgeland* 1971/1972.
- Østerud, Øyvind 1994. *Hva er nasjonalisme?* Oslo: Universitetsforlaget.
- Østlund, Tor (red) 2002. *Fra Svinesund til Haparanda...*Norsk posthistorisk selskap.

Nettsider

- http://www.regjeringen.no/nb/dep/fad/dok/Veiledninger_og_brosjyrer/1995/Fylkesmannboka/Bilag-2-Stiftamtmenn-amtmenn-og-fylkesme.html?id=465163. (Siden besøkt 29.11.07)
- http://www.helsetilsynet.no/upload/Publikasjoner/rapporter2004/medisinalmeldingene_1804_rapport_062004.pdf (siden besøkt 27.03.08)
- <http://home.online.no/~hbbrun/mbkrogh.htm> (siden besøkt 02.10.2008)
- <http://www.bodohistorie.no/> (siden besøkt 15.10.08)

Aviser og tidsskrift

- Tiden. Et offentlig Blad af Blandet Indhold. årgang 2 og 3 1814. Kristiania: Grøndahl.
- Morgenbladet. En daglig Avis av alle Slags Indhold 1828. 10. årgang.
- Nordlandsposten 1914
- Adresseavisen 1915